

TARTALOM

Tanulmány

GELLÉR BALÁZS:

Büntetéskiszabás Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyvében 69

ANTAL TAMÁS:

Az angliai esküdtszéki rendszer kritikája és reformja a 19. század elején 79

HAJDU MAGDOLNA:

Gondolatok az ügyész diszkrecionális jogköréről, munkaterhéről és a vádalkuról 91

MICZÁN PÉTER:

A bizalmi vagyonkezelés a kötelmi jogi dogmatika térképén 100

Szemle

TILK PÉTER–HAVASI BIANKA–KOVÁCS ILDIKÓ:

A helyi adókat szabályozó önkormányzati rendeletek felhatalmazáshoz

kötöttsége a Kúria esetjogában 111

Jogirodalom–jogélet

SÁNDOR ISTVÁN:

A római jog és a modern jogok (Hamza Gábor tanulmánykötetéről) 118

KÓFALUSI ESZTER:

A gyermekek jogainak érvényesülése – 25 éves a New York-i Gyermekjogi

Egyezmény. Konferencia az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán 121

Contents

Studies

BALÁZS GELLÉR:

Sentencing in The Fourth Criminal Code of Hungary

TAMÁS ANTAL:

Critics and the Reform of Juries in England at the Beginning of the 19th Century

MAGDOLNA HAJDÚ:

Thoughts on The Discretionary Power of Prosecutor, Her Workload and The Plea Bargaining

PÉTER MICZÁN:

The Fiduciary Asset Management on The Map of The Law of Obligations

Review

PÉTER TILK–BIANKA HAVASI–ILDIKÓ

KOVÁCS:

The Authorization of Local Governments to Regulate Local Taxes in the Practice of the Curia

Legal Life–Legal Literature

ISTVÁN SÁNDOR:

Roman Law and Modern Laws (On the Collection of Essays of Gábor Hamza)

ESZTER KŐFALUSI:

Enforcement of Children's Rights – 25th Anniversary of the New York Convention on The Rights of The Child - Conference at the ELTE School of Law

Inhalt

Abhandlungen

BALÁZS GELLÉR:

Strafzumessung im vierten Strafgesetzbuch Ungarns

TAMÁS ANTAL:

Kritik und Reform des englischen Systems der Schwurgerichte am Anfang des 19. Jahrhunderts

MAGDOLNA HAJDÚ:

Gedanken über die diskretionäre Befugnis und die Arbeitslast des Staatsanwalts, sowie über die Verständigung im Strafverfahren

PÉTER MICZÁN:

Treuhand in der Dogmatik des Schuldrechts

Rundschau

PÉTER TILK–BIANKA HAVASI–ILDIKÓ KOVÁCS:

Die Rechtsgrundlage örtlicher Steuern in der Rechtsprechung der Kúria

Rechtsliteratur–Rechtsleben

ISTVÁN SÁNDOR:

Das römische Recht und die modernen Rechte (Über das Studienband von Gábor Hamza)

ESZTER KŐFALUSI:

Geltendmachung der Kinderrechte – Konferenz an der Fakultät für Staats- und Rechtswissenschaft der ELTE anlässlich des 25. Jubiläums der UN-Kinderrechtskonvention (abgeschlossen in New York)

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT AZ MTA
KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATKIADÓ BIZOTTSÁGA TÁMOGATTA

Jogtudományi Közlöny * A MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata.

A Szerkesztő Bizottság vezetője: **Dr. Korinek László**

A Szerkesztő Bizottság tagjai: Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda, Dr. Szalma József

Felelős szerkesztő: **Dr. Vörös Imre** • Szerkesztő: **Dr. Szalai Éva, Dr. Udvary Sándor**

A szerkesztőség címe: 1015 Budapest, I. Donáti u. 35–45.

Kiadja a LOGOD Bt. 1012 Budapest, Logodi u. 49. Telefonszám: 214-2453

e-mail: logod@logod.hu, web: www.logod.hu

Előfizethető a LOGOD Bt. számlaszámán; 10900011-00000007-34760128

Felelős kiadó: Buday Miklós ügyvezető igazgató.

Nyomdai előkészítés: LOGOD Bt. • Terjeszti a LOGOD Bt. Megrendelhető a kiadó címén,

Előfizetési díj belföldön egy évre: 19 400 Ft, külföldön 125 EUR

Egyes lapszámok külön is megvásárolhatók, 1850 Ft/szám áron, melyet a postaköltség felszámolásával kézbesítünk.

Nyomdai munkálatok: PR-Innovation Szolgáltató és Kereskedelmi Kft. • HU ISSN 0021-7166

TANULMÁNY

Büntetéskiszabás Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyvében*

✍ Gellér Balázs egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

Az új Btk. kodifikálása alkalmat teremtett a büntetéskiszabás intézményeinek átgondolására. Ez részben meg is valósult, így a létrejövő büntetéskiszabási struktúra egy évek óta tartó fejlődés újabb jelentős állomása. Mindazonáltal szükségszerűen hiányosságok is jellemeznék egyes jogintézményeket, melyeket történeti és strukturális értelmezéssel, valamint bírói aktivizmussal lehet kijavításukig a gyakorlatban alkalmazni. Ebben a struktúrában kell újraértelmezni a büntetés célját, le kell számolni a középértékkel kapcsolatban kialakult – részben tévhitelen alapuló – averzióval, a tárgyalásról lemondásnál pedig ki kell alakítani azokat az irányokat, mely a haladéktalan újrakodifikálás kereteit megadják.

I. Bevezetés

Mivel Tóth Mihály e sorozatba írt cikkében már részletesen áttekintette a magyar kodifikáció történetét, erre ebben az írásban már nem kell sort keríteni.

In medias res: egyáltalán mi tartozik a büntetéskiszabás kérdéskörébe? A régi Btk. (1978. évi IV. tv. az utolsó hatályos alapjára hivatkozom mindig) V. fejezetében a büntetés kiszabásának elveit, a halmazati büntetést, a büntetés enyhítését, a büntetés kiszabását tárgyalásról lemondás esetén, a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztését, a szabadságvesztés végrehajtásának részbeni felfüggesztését, az összbüntetést, a különös, a többszörös és az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó rendelkezéseket, a bünszervezetben történő elkövetésre vonatkozó rendelkezéseket és az előzetes fogva tartás és a házi őrizet beszámítására vonatkozó szabályokat sorolta ide.

Az új Btk. (2012. évi C. tv.) a IX. Fejezetben szabályozza a büntetéskiszabást 'a büntetés kiszabása' megjelöléssel. A régi Btk. 37. §-ából, a IV. fejezet 'Büntetések és intézkedések' I. címének (A büntetések) elejéről, ide a büntetés kiszabása legfelső szakaszába kerül a büntetés célja. Mivel megszűnt ez a jogintézmény, kikerültek a szabadságvesztés végrehajtásának részbeni felfüggesztésére vonatkozó szabályok

és megváltozott az összbüntetés elhelyezése a fejezetben belül, amelyet az új Btk.-ban a fejezet végén helyeztek el. Az egyes jogintézmények tartalmában is jelentős változások következtek be.¹ Ebben a cikkben mindazonáltal a büntetés céljával, a középértékkel és a tárgyalásról lemondás problematikájával kívánok csak foglalkozni. Ellenkező esetben egy extrém rövid, így használhatatlan kommentár készülne.

II. A büntetés célja

A büntetés fogalmáról és céljáról a régi Btk. 37. §-a rendelkezik, és az e szerint nem más, mint „A büntetés a bűncselekmény elkövetése miatt a törvényben meghatározott joghátrány. A büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el.” Az új Btk. a régi Btk-tól eltérően tehát a büntetés célját a büntetés kiszabás körében határozza meg a 79. §-ban, valamint további eltérés, hogy kimaradt a büntetés definíciója („A büntetés a bűncselekmény elkövetése miatt a törvényben meghatározott joghátrány”). Egyebekben a régi Btk. 37. §-a és az új Btk. 79. §-a megegyezik. A büntetés célja új elhelyezésének Elek Balázs az Új Btk. kommentárban jelentőséget tulajdonít. Szerinte „szemlélet változást

* Az új Büntető Törvénykönyvről szóló tanulmány-sorozat ötödik tanulmánya (Szerk.)

1 A régi és az új Btk. szakaszról szakaszra történő összevetését elkészítette Vaskuti András kúriai bírósági tanácsos: Vaskuti András: A Büntető Törvénykönyv 2012–1978. Budapest, Complex Kiadó, 2013.

tükröz ..., hogy a büntetés célja a büntetéskiszabási fejezet elejére került, és nem a büntetéstani fejezetbe, ezzel is kifejezve azt, hogy önmagában a büntetés nem cél, hanem a cél megvalósításának eszköze.”²

Ezzel a megállapítással csak részben értek egyet. Több írásomban is foglalkoztam a büntetés fogalmával és céljával gyakorlatiasabb és büntetőjog-filozófiai megközelítésben is.³ A II. világháborút követő első büntető jogszabályainkban sokáig a nevelést, a „megjavítást” hangsúlyozták, a szankció joghátrány jellegéről kezdetben hallgattak, s a generális prevenciót sem célként, mint inkább a büntetés kívánatos következményeként fogták fel. Az 1978. évi IV. törvény megalkotásakor a korábbi törvényekhez képest hangsúlyeltolódás következett be, a kodifikátorok ugyan nem mondtak le a nevelés révén elérhető reszocializációról, azt azonban már nem a speciális prevenció kizárólagos eszközének, csupán egyik lehetséges formájának tekintették, így kifejezett büntetési célként történő nevesítését sem tartották szükségesnek.⁴ A büntetés célja az 1978-as törvényben két szinten nyert megfogalmazást, az első az újabb bűnelkövetés megelőzése, a második a társadalom védelme. Ahogy arra Nagy Ferenc rámutat, a társadalom védelme és a bűnelkövetés megelőzése nem különülhet el egymástól, hanem lényegében egyet jelent. A különböző büntetési célok a cél és eszköz viszonyában állnak egymással. Ilyen értelemben a büntetés maga is a társadalom védelmének eszköze és végső célja így a társadalom védelme. A megelőzés pedig a büntetésnek közvetlen célja.⁵ Legalábbis ez volt a rendszerváltás előtti megközelítés.

Ebben az összefüggésben tehát szemléletváltásról nem beszélhetünk. A relatív teóriáknak megfelelően éppen, hogy a szocialista időszakban a büntetés, mint a társadalom védelmének egyik eszköze jelent meg (akár a generális, akár a speciális prevención keresztül, utóbbinak közvetlen eszköze a nevelés is lehetett). Vagyis az, hogy „önmagában a büntetés nem cél, hanem a cél megvalósításának eszköze”⁶ pontosan a rendszerváltás előtti kriminálpolitikai ideológia egyik meghatározó része volt.

A büntető-igazságszolgáltatási rendszer kialakítását, de megfelelő működésének vizsgálatát is e rendszer célja felől kell megközelíteni, mely célnak a „több”-ből, vagyis a jogrendből, annak alapjából kell következnie. Abban a legtöbben egyetértenek, hogy a büntető-igazságszolgáltatás egyik célja az, hogy minél kevesebb bűncselekményt kövessenek el, azaz végső soron mások emberi méltóságán minél kevesebb és kisebb sérelem essék. Kérdés ugyanakkor, hogy a megtorló (helyesen, amint ezt alább magyarázom: megtorló-megbocsátó) iskola milyen mértékben szerepel, szerepelhet az igazságszolgáltatás céljait legitimizáló elméletek között, és ez mennyiben befolyásolja az egész rendszer működését?⁷

Amint arra már utaltam, az új Btk. a büntetés célját éppen úgy fogalmazza meg, mint elődje, igaz az most a büntetés kiszabási fejezet elején helyezkedik el. Ami számunkra azonban fontos, hogy hinni kell-e eme leegyszerűsítő megfogalmazásnak, vagy megjelenik valamilyen módon a büntetőjogban nemzetközi szinten és magyar büntetőjogunkban is a megtorló-megbocsátó eszme?

„Legalitás a vádpadon”⁸ című könyvemben értekezem hosszabban az anyagi büntetőjog céljairól. Arra jutok, hogy bár a bűncselekmény fogalmát önmagában nem lehet meghatározni (így valójában az anyagi büntetőjogot sem), az egyedüli módszer arra, hogy a bűncselekmény mibenlétéhez közelebb jussunk az, ha a büntetőjog másik központi fogalmát, a büntetést használjuk tájékozódási pontként. Voltaire szerint bár tagadhatatlan, hogy a szemünk látásra, a gyomrunk pedig emésztésre való, mégis tudatlanság lenne azt állítani, hogy a kövek rendeltetése az, hogy házat építsenek belőlük, a selyemhernyóé pedig, hogy selymet készítsen. Felvetődött, hogy zűrzavar van a dolgok, fogalmak, események stb. oka és célja között.⁹ Míg az ok visszatekintést jelent és a múltat ragadja meg – vagyis azt, hogy a dolgok miként alakultak ki, vagy készültek –, addig a cél előretekintést feltételez. Ebben a rendszerben a cél megegyezhet az okkal (a gyomor azért fejlődött ki, hogy az emésztést hatékonyabbá tegye stb.), de teljes mértékben különbözhet is

2 Elek Balázs: IX. Fejezet a Büntetés kiszabása. In: Új Btk. Kommentár (szerk.: Polt Péter), Budapest, Nemzeti Közszerződési és Tanácsadó Kiadó, 2013., 2. kötet, 117.

3 Gellér Balázs: Some Thoughts on the Changing Faces of Human Dignity in Criminal Law. In: ELTE Law Journal. 2013/1. sz. 29–52.; Gellér Balázs: Az Új Btk. büntetéseméleti alapjai. In: Békés Imre Emlékkötet (szerk.: Gellér B., Csige Z.). Budapest, Tullius Kiadó, 2013. 85–95.; Gellér Balázs: Az emberi élet és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre. In: Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. (szerk.: Hack Péter). Budapest, ELTE Bibó István Szakkollégium, 2013. 63–68.; Gellér Balázs: A magyar büntetőjog tankönyve I. Általános Tanok. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008.); Gellér Balázs: Legalitás a vádpadon: Az anyagi büntetőnormák legalitásának elméleti elemzése. Budapest, ELTE – Eötvös Kiadó, 2013. V.3. fejezet.

4 Tóth Mihály: A büntetés célja. In: Belovics–Gellér–Nagy–Tóth: Büntetőjog I. Budapest, HVGORAC, 2013. 467. Vö. Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog. Általános rész. Budapest, Korona Kiadó, 2001. 338. et seq.

5 Nagy: i. m. 338.

6 Elek: i. m. 117.

7 Gellér Balázs: Az Új Btk. büntetéseméleti alapjai, In: Békés Imre Emlékkötet (szerk.: Gellér B., Csige Z.), Budapest, Tullius Kiadó, 2013. 85–95.

8 Gellér Balázs: Legalitás a vádpadon: Az anyagi büntetőnormák legalitásának elméleti elemzése. Budapest, ELTE – Eötvös Kiadó, 2013. V.3. fejezet.

9 Fletcher megjegyzi, különösen pedig a büntetésre vonatkozóan, hogy „a büntetés természetét meg kell különböztetni céljától.” Fletcher, G.P.: Rethinking Criminal Law. Boston: Little Brown, 1978. 409.

tőle (mint például a kövek és a selyemhernyó esetében). Az ember alkotta dolgok, illetve fogalmak esetében (Androulakis az üllő példáját hozza fel, amely a fémek megmunkálásához szolgál támaszként),¹⁰ a létrehozás indoka (ok) leggyakrabban egybeesik a céllal. Bár meg kell jegyeznünk, hogy a későbbiekben a cél meghatározása is vitatható lehet, egy demokratikus jogrendben azt kell elfogadnunk célként, amit a legtöbb ember annak tart. Ez ugyanakkor tudományos szempontból nem tűnik kielégítőnek.

A nem ember által alkotott dolgok vizsgálatakor legtöbbször igencsak nehéz kideríteni kialakulásuk indokát; az ember alkotta dolgok esetében ez kevésbé problematikus. Mint írtam, bár az eredeti ok vitatható lehet, mégis létezik némi empirikus kapcsolat az ok és a cél között. A büntetés létező valóság, függetlenül annak feltételezett céljától vagy funkciójától.¹¹ Mindazonáltal „a büntetés fogalmát majdhogynem lehetetlen definiálni annak célja alapján”,¹² minthogy úgy tűnik, hogy „a fogalom és a cél (...) továbbra is elkülönült maradt.”¹³ A büntetés vizsgálatakor ezért elsődleges fontosságú annak tudatosítása, hogy akár azt feltételezzük, hogy a büntetésnek nem pozitivisták gyökerei vannak, vagy épp ellenkezőleg, feltesszük, hogy a büntetést ember alkotta intézménynek tekintjük, mindkét esetben létezik a fogalmaknak egy vékony mezsgyéje, amely összeköti az okot a céllal: ezek a büntetés konstans jellemzői.

Végigtekintve a büntetőjog történetén számos szemléletváltást észlelhetünk. Az utóbbi idők legfontosabb szemléletváltására az 1990-es évektől kezdve került sor. Ennek a folyamatnak valójában három egymástól független, de sok tekintetben azonos kérdéseket és problémákat felvető társadalom-politikai, történelmi változás volt okozója. Egyrészt, a szocializmusban (kommunizmusban) érvényesülő társadalmi érdekek köré épülő büntető-igazságszolgáltatással szemben, a szocializmus bukása után, a részrehajló diktatúra ellentétéként a klasszikus, tett-arányos (megtorló-megbocsátó) büntetőjog jelent meg újra; ugyanakkor pedig megkerülhetetlen kérdésként merült fel az igazságosság és a formális jogállam összeütközése, a szocialista (kommunista) diktatúra alatt állami jóváhagyás mellett elkövetett súlyos bűncselekmények visszaható hatályú büntetésével összefüggésben. Másrészt, a volt Jugoszlávia területén majd később máshol is (pl. Ruanda) kialakult nemzetközi, il-

letve nem-nemzetközi fegyveres összeütközéssel kapcsolatban elkövetett súlyos nemzetközi bűncselekményekért való felelősség ugyancsak a pozitív jog és az alapvető értékeket közvetítő norma elvi kollízióját hozta (legalábbis a Martens Klauzula szintjén). Végül kialakult a kriminalizációs kötelezettség valós anyagi jogi formája, amely a belső jogban jelenítette meg a mindenkitől elvárt büntetőjogi felróhatóság kötelező formáját. Összefoglalva tehát 1) a kommunista rendszerek bukásából következő ellentét az igazságosság és a formális jogállam között, 2) belső jogok és az Európai Emberi Jogi Bíróság (EEJB) felismerése, hogy bizonyos jogokat kötelező a büntetőjog eszközeivel védeni (kriminalizációs kötelezettség) és végül 3) a nemzetközi jog fejlődése oda vezetett, hogy az emberi méltóság vált azzá az elméleti alappá, mely eme, a pozitív jogot felülíró jogfejlődésnek a legitimitását biztosította. Ez egész új helyzetet teremtett a büntetőjog számára, melynek tudományos értékelésébe még csak most kezdünk bele. Amennyiben az emberi méltóság a büntetőjog (más jogágak mellett) meghatározó, központi fogalma (*genus proximum*), akkor a büntetés célja az emberi méltóság megőrzése és helyreállítása egyéni és társadalmi szinten (ideértve az elkövetőt is).

A büntetőjogot ért, előbb felsorolt nemzetközi és belső jogi kihívások azt eredményezték, hogy „a civilizált nemzetek között kialakult alkalmazásból, az emberiség szabályaiból eredő nemzetek jogának elvei és a köz lelkiismeret parancsaiból”¹⁴ is levezethető emberi méltóság újra a jog, speciálisan a büntetőjog fundamentumává vált. Azaz, az emberi méltóság és egyenlőség elválaszthatatlan, nem értelmezhető a méltóság egyenlőtlen méltóságként. Úgy tűnik, hogy az emberi méltóság az állami büntető hatalom abszolút korlátja, de jogosítója is, vagyis az emberi méltóság legsúlyosabb megsértése esetén a bűnösségi elv sem gátolhatja a büntetőjogi felelősségre vonást. *Mindent összevetve az emberi méltóságnak, mint jogi relevanciával is rendelkező metafizikai és metajurisztikus jelenségnek, van egy másik oldala, ha úgy tetszik másik jogkövetkezménye is. Nem csak jogosítja az egyént (az embert), azaz korlátot állít az állami beavatkozás elé, hanem kötelezi is: az emberi lét, amely születéstől fogva minden mástól megkülönbözteti az embert, nem csak jogosít, de kötelez is. Ennek a kötelezettségnek a következtében válik lehetővé a bűnösségi elvvel szemben a bűnösség megdönthetetlen vélelemmé alakítása a legsúlyosabb nem-*

10 Androulakis, N.K.: Über den Primat der Strafe. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft. 1996. 303.

11 Androulakis: i. m. 304. Rawls ugyanígy kijelenti, hogy a büntetés az alkalmazandó normák rendszerének gyakorlata. Rawls, J.: Two concepts of rules. Philosophical Review 64:2. 1955. 3.

12 Kelsen, H.: Pure theory of law (trans. Knight M.). Berkeley Cal., Los Angeles: University of California Press. 1967. 110.

13 Gallas, W.: Gründe und Grenzen der Strafbarkeit: Gedanken zum Begriff des Verbrechens. Heidelberg Jahrbücher. 9:1. 1965. 5.

14 1913. évi XLIII. törvénycikk az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában: „IV. Egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól. Addig is tehát, míg a háború törvényeiről kimerítőbb Törvénykönyv lesz alkotható, a magas szerződő Felek helyénvalónak tartják megállapítani, hogy azokban az esetekben, amelyekről az ezúttal elfogadott Szabályzat nem rendelkezik, a lakosság és a hadviselők azoknak a nemzetközi jogi elveknek otalma és uralma alatt maradnak, amelyek a civilizált nemzetek között megállapított szokásokból, a humanitás törvényeiből és a közlekedési követelményeiből folynak” Az ú.n. Martens Klauzula a IV. Hágai egyezmény Preambulumából.

zetközi, illetve az abszolút jogokat sértő bűncselekmények esetén. Arra a következtetésre kell jutnunk, miszerint az emberi méltóságnak van egy felelősséget, esetünkben büntetőjogi felelősséget keletkeztető jellege. Aki embernek született, az felel az abszolút jogokat megsértő bűncselekményekért, illetve a súlyos nemzetközi bűncselekményekért függetlenül attól, hogy tudta-e, hogy rosszat tesz vagy éppen az adott állam büntette-e vagy üldözte-e ezeket a cselekményeket.

Az emberi méltóság tehát sokrétű hatást gyakorol a büntetőjogra, egyrészt az állam által át nem hágható határt húz, melyen az állam még a büntetőjog ultima ratiojára hivatkozva sem léphet át, másrészt viszont nem csak abszolút védelmet, hanem abszolút kötelezettséget is teremt. Az abszolút jóként megjelenő emberi méltóság, az abszolút rossz (az emberi méltóság legsúlyosabb megsértése) esetén nem a pozitív jog, hanem az államon túli 'transz-pozitív' kötelezettség az abszolút rossz tagadására, így büntetésére.

A bűncselekmény emberi méltóság sértésének aránya a büntetésben a prevenció és megtorlás arányaként jelenik meg. Elviekben tehát kizárólag az emberi méltóságot sértő bűncselekményre (ha ilyen volna, de nincs) egy tiszta megtorló-megbocsátó büntetés kell, hogy válaszoljon, míg emberi méltóságot nem sértő cselekményre csak preventív büntetés szabható ki.

A büntetés preventív vagy megtorló-megbocsátó jellege nincs összefüggésben annak szigorával. Igaz azonban, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények (pl. népirítás, háborús bűncselekmények, emberölés stb.) esetén a preventív jelleg nem érvényesül és a megtorló karakterisztika kell, hogy a szankciót meghatározza.

Ebben a fényben kell értékelni a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést is. Mivel a büntetés célja nem a reszocializáció, teljesen érdektelen, hogy az elítélt megbánta-e cselekményét és újra hasznos tagja lehet-e a társadalomnak. A megtorlás mellett csupán a generál prevenció jelenhet meg, ám ez a büntetési cél elkerülhetetlen „mellékhatása” a megtorló jogkövetkezménynek. (Igaz nem mindig azonos mértékben.) Az arányos megtorló szankciónál szigorúbb büntetés nem zárja ki a generál prevenció fokozottabb érvényesülését, (a közhelyszerű tétel, mely tagadja az összefüggést a szankció szigora és preventív hatása között, valójában sem történelmileg, sem bármely jogrendszer empirikus vizsgálata alapján nem fog helyt). Nem lehetséges tehát teljes megbánás és reszocializáció mellett sem feltételelesen szabadságra bocsátani a csoport tagjainak megölésével elkövetett (gyermek, nők, különös kegyetlenség, több száz ember stb.) népirtásért elítéltet, hiszen ekkor a büntetésnek nincs

speciál preventív (illetve a speciál preventív cél csak a szabadságvesztésen kívüli világban érvényesül, ott viszont teljesen) célja, csupán megtorló és generál preventív. Ugyanakkor a megbocsátás ebben az esetben sem zárható ki, amely jogrendszertől függően kegyelem formáját öltheti.

Le kell szögezni tehát, hogy a büntetés megtorló jellege nem egy anakronisztikus idea, hanem az emberi méltóságnak, az emberek egyenlőségének, mint a büntető-igazságszolgáltatás filozófiai alapjának elismerése. Továbbá a megtorló cél/funkció nem egyenlő a büntetés, a büntetési rendszer szigorával. Ellenkezőleg egy megfelelően kiegyensúlyozott szankciórendszer kellő alapot biztosíthat a megbocsátó funkció gyakorlásán keresztül a sértettel és/vagy a bűnüldöző hatóságokkal való fokozott együttműködésre.

Hatályos Alaptörvényünk több helyen utal a keresztény értékekre.¹⁵ A kereszténység értékrendszere nem különíthető el a bűn, mint az isteni rend elleni cselekményért való bűnhődéstől, melynek semmi köze nincs sem társadalom védelemhez, sem pedig prevencióhoz. Ebben a gondolati körben az emberi méltóság, mint istentől valóság jelenik meg, melynek sértése a bűn, melyért megtorlás jár, de lehetséges mindig a megbocsátás is. Az Alaptörvény Szabadság és felelősség fejezet IV. cikk (2) bekezdés szerint „Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.” Mely szakasz köztudottan a tényleges, feltételes szabadságra bocsátással nem megszakítható, halálíg tartó szabadságvesztést jelent. A Vinter és mások v. Egyesült Királyság¹⁶ és a Magyar v. Magyarország¹⁷ Európai Emberi Jogi Bírósági (EEJB) ítéletek éppen arra vezethetők vissza, hogy az EEJB nem ismeri el a megtorlás-megbocsátást, mint büntetési legitimációt vagy legalábbis tagadja, hogy van olyan bűncselekmény, amiért olyan büntetést lehet kiszabni, amelyben a megtorlás-megbocsátás túlsúlyban van. Trócsányi László igazságügyi miniszter által tervezett megoldás is ebbe a rendszerbe illik. Az elképzelt kegyelmi eljárás nem kérelemre indulna, hanem kötelező lenne, feltétele pedig az, hogy az elítélt a kiszabott büntetéséből negyven évet letöltjön. Öttagú Kegyelmi bizottság készítené elő a döntést, amelynek büntető bírók lehetnek tagjai, személyükre a Kúria büntető kollégiuma tesz majd javaslatot a Kúria és az ítéltáblák büntetőbírái közül. Az igazságügyi miniszter e testület állásfoglalását terjeszti majd fel a köztársasági elnöknek. Ha az elnök nem gyakorol kegyelmet, az eljárást két év múlva ismét le kell folytatni, és az eljárást mindaddig meg kell ismételni, amíg az elítélt a büntetését tölti.¹⁸

15 A Nemzeti hitvallás részben ez olvasható: „Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette. ... Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét.”

16 Eur. Court H. R. Vinter and others v. UK, 9th July 2013 judgment.

17 Eur. Court H. R. Magyar v. Hungary, 13th October 2014 judgment.

18 Különleges kegyelmi eljárás életfogytiglanosoknak – Büntető tárgyú törvények módosítása az Országgyűlés napirendjén. <http://www.jogiforum.hu/hirek/32697> (2015.01.05.).

Meg kell jegyezni, hogy ebbe a gondolati struktúrába illeszkedik bele a halálbüntetés megsemmisítéséről szóló 23/1990. (X. 31.) AB határozatban Szabó András párhuzamos véleménye: „— a büntetőjogi büntetést nem szükséges célkövetéshez vagy célra való alkalmassághoz kötni, hiszen attól, hogy nem hatásos vagy nem teljesít be célokat, alkalmazása még szükséges, igazságos és indokolt lehet. A bűn büntetést érdemel elve célkövetés, hatékonyság és hatásosság nélkül is teljesedésbe mehet;

– a büntetőjog társadalmi rendeltetése az, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. Nincs önálló működési terepe, mint egyéb jogágaknak. Ezért más a büntetőjogi szankció, mint az egyéb jogágak reparáló, helyreállító vagy egyéb köteleességtatuáló szankciói. A büntetőjogi szankció ezért büntetés, ezért hátrányokozás. Szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása, amikor már más jogági szankciók nem segítenek;

– a jogépségi büntetésnek szimbolikus funkciója van: a büntetőjogi parancsokat nem lehet büntetlenül megsérteni sem akkor, ha okunk van rá, sem akkor, ha a büntetés nem ér el semmilyen célt, vagy alkalmatlan meghatározott cél elérésére. A büntetés célja önmagában van: a jogépség nyilvános deklarálásában, a célra nem tekintő megtorlásban;

– a célra nem tekintő, szimbolikus, jogépségi megtorló büntetés egyet jelent az arányos büntetés elvével. Az arányos büntetés elve kizárja a célbüntetést, mert a célbüntetés nem a tett súlyához való arányítást, hanem a célhoz mért viszonyítást kívánja meg és teszi lehetővé.”¹⁹ Sőt, együtt olvasva ezt Sólyom László párhuzamos véleményével eljutunk éppen arra az okfejtésre, amelyet előbb előadni igyekeztem. Paczolay Péter, az Alkotmánybíróság leköszönő elnöke is azon a nézeten van, miszerint a jog nem értéksemleges, „az alkotmányba foglalt, megjelenített értékek viszont éppenséggel korlátozzák a többség mindenkor akarátát.”²⁰

A nemzetközi büntetőjogban, a nemzeti büntető jogokban és hazai büntetőjogunkban is valóban volt szemléletváltás. Ez sematikusán nem írható le, hiszen nem arról van szó, hogy a korábbi tett-büntetőjogról a tettes-büntetőjogra tért volna át a büntetőjogi gondolkodás vagy *vica versa*, esetleg valamely közvetítő iskolát fogadnánk el. A tettarányos, neoklasszikus büntetőjog kétségtelenül feléledt, mint a demokratikus állam büntetőjoggal szemben támasztott követelménye. Ugyanakkor a megtorlás mellett (amelynek végső megjelenítője éppen a halálbüntetés) egy folyamatos befogadása történik ezzel ellentétesen ható irányzatoknak, ám nem csak a tettes javítását célzó intézmények

újrágondolásán keresztül,²¹ hanem a reparatív büntetőjog egyre szélesebb körű alkalmazásával.²² Ennek a fejlődésnek egyik jelentős állomása a 2009. évi LXXX. tv., mely több hibát és tévedést tartalmazott, mint amennyi pozitívumot, mégis a magyar büntetőjog ú.n. ’kétvágányúságának’ mérföldköve volt. Egyrészt jelentős szigorításokat vezetett be, de fokozta a sértett védelmét is, ugyanakkor jelentősen megnövelte a bírói büntetéskiszabási diszkréciót. Ez a ’kétvágányúság’ jellemzi még fokozottabb mértékben új Btk.-nkat. Épp úgy, mint a nemzetközi trendben, hazai jogunkban is kiolvasható a legsúlyosabb bűncselekmények megtorló-megbocsátó értékelése. Ez magyarázza például a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszélesítését, az elévülés nyugvásának kimondását súlyos politikai okokból nem üldözött bűncselekmények esetén²³ (a legsúlyosabb nemzetközi bűncselekmények esetén ez felesleges volt, hiszen a nemzetközi jog kötelező erővel kimondta azok el nem évülését²⁴), valamint most már a nemi élet szabadságát és a nemi erkölcsöt sértő súlyos bűncselekmények esetén.²⁵ A megbocsátó jellegnek kellene érvényesülnie például a tárgyalásról lemondás esetében az együttműködő terhelttel szemben, vagyis a drákói büntetés kilátásba helyezése és annak rendkívüli leszállítása tárgyalásról lemondás esetén (ez sajnos nem működik, de erről alább értekeznek). Ugyancsak ez jellemzi a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt kötelező kegyelmi eljárását. Mindemellett azonban az új Btk. megtartotta és fokozta a csekélyebb súlyú bűncselekmények elkövetőivel szembeni diverzifikációt és a javító, megelőző szankciók alkalmazásának lehetőségét és a sértett védelmét. Tény, hogy ebbe a gondolatiságba nem fér bele a két citált EEJB-i ítélet. E Bíróság azonban az utóbbi időben (legalább 2008-óta) – és most az óvatosság kedvéért Magyarországra és a büntetőjogra szűkítem megállapításomat – többet ért félre, mint amit megért.

A valódi paradigmaváltást tehát én abban látom, hogy – igaz egy folyamat eredményeképpen – megjelenik a megtorlás-megbocsátás, mint büntetési legitímáció, de nem pozitivistá elvként, hanem éppen egy metajurisztikus érték, az emberi méltóság megsértésére adott válaszként, egy olyan büntetési rendszerben, melyben a reparáció és a nevelés-javítás hangsúlyosan jelen vannak. Nem véletlen, hogy a 79. § kodifikációjakor javasoltam a megtorlás-megbocsátás nevesítését, de a jogalkotó ezt explicit verbis nem vállalta fel. A ’silence of parliament’²⁶ azonban nem tükröz jogalko-

19 23/1990. (X. 31.) AB határozatban Szabó András párhuzamos véleménye

20 Paczolay Péter: Az alkotmányosság helyzete Magyarországon az Alaptörvény után. Ügyvédek Lapja. 2014. 5. szám. 3.

21 Például a 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről.

22 Például a tevékeny megbánás kiszélesítése a 2012. évi C. tv. 29. §-ában.

23 2011. évi CCX. törvény az emberiség elleni bűncselekmények büntetendőségéről és elévülésének kizárásáról, valamint a kommunista diktatúrában elkövetett egyes bűncselekmények üldözéséről; Alaptörvény U. cikk (6–8) bekezdések.

24 1971. évi I. törvényerejű rendelet a háborús, és az emberiség elleni bűntettek elévülésének kizárásáról az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése által New Yorkban az 1968. évi november hó 26. napján elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.

25 Lásd 2014. évi LXV. tv. 1. § (1).

26 R. v. R. (1991) 3 WLR 767.

tói akaratot csak politikai megfontolást, mint azt számos más jogintézmény bizonyítja.

III.

Egy gondolat a középértékről

A középérték gondolata már a Csemegi Kódexben is megjelent.²⁷ Igaz, annak pontos megfogalmazására a 49. számú teljesülési döntvényben (1885) került sor: „Fegyházzal vagy börtönnel büntetendő cselekmények miatt, ha sem súlyosító, sem enyhítő körülmények nem forognak fenn, vagy ha a súlyosító és az enyhítő körülmények egymást ellensúlyozzák s ez indokból a fennforgó cselekményre a törvény által megállapított büntetés minimuma és maximuma közötti középtartam állapítandó meg, az azon cselekményre a Btk. által meghatározott büntetési tétel legalacsonyabb és annak legmagasabb mértéke közötti különbséget egyenlő részre felosztatik s az ekként eredményezett mennyiséghez hozzáadatik azon mennyiség, mely a számtani egységtől a büntetési tétel legalacsonyabb tartamáig fennmarad.”²⁸

Az 1998. évi LXXXVII. törvény 18. §-a ismét bevette mint büntetéskiszabási elvet, az ún. ’középértéket’. Az Indoklás az alábbi érvekkel támasztotta alá e jogintézmény felélesztését: „A nagyobb törvényi kööttségek egységesebb ítélkezési gyakorlat kialakulását, nagyobb jogbiztonságot biztosíthatnak, mint a bírói mérlegelés kereteinek tágítása. Ugyanakkor a differenciálatlan ítélkezés szükségképpen igazságtalanságot eredményez a nagy differenciákat mutató életjelenségek értékelése kapcsán. Olyan bírói mérlegelés, szabad működés biztosítására van szükség, amelyet a törvény bizonyos korlátok között tart, és a korlátok közötti tevékenység vonatkozásában sincs a bíróság teljesen törvényi támpont nélkül.²⁹ ... Ez nem jelenti a tételkeret adta lehetőségek negligálását, vagy szűkítését, nem teszi a büntetési rendszert abszolúte határozottá, és nem hoz létre büntetéskiszabási kényszerhelyzetet sem. A jogalkotó a jelenlegi büntetéskiszabásra vonatkozó elvekben is előírt körülmények és a választható büntetés közötti viszony vizsgálatához ad támpontot. Ha semmilyen számbajelölhető körülmény nincs, akkor értelemszerűen ez a viszony sem áll fenn. Ugyanakkor semmi nem zárja ki (a jövőben sem) azt, hogy a bíróság az egyes körülményeket a saját belátása szerint vesse össze, értékelje, hiszen továbbra sem lesznek a körülmények törvényi szinten kimerítően felsorolva, illetve súlyozva. ... Emellett a törvényben tükröződik a jogalkotónak az az elvárása is, hogy a bíróság adjon

kimerítő indokolást a tételkeret adta lehetőség kihasználásáról.”³⁰

Az új rendelkezés igen megosztotta nem csak a büntetőjogászokat, hanem a szélesebb közvéleményt is. Bócz Endre szerint „Ez a rendelkezés – a helyességét illetően – már hatályba lépését megelőzően is, mind az elméleti jogászok, mind a jogalkalmazók körében széleskörű vitát indított. A hatálybalépését követően pedig, kevés kivételtől eltekintve, a bírói gyakorlat sem alkalmazta.”³¹ Bócz állítja, hogy a 49. számú teljesülési döntvényre alapuló gyakorlatra való hivatkozás helytelen, hiszen „a bíróságok akkori büntetéskiszabási gyakorlata figyelmen kívül hagyta, és távolról sem követte ezt, – a kiszabott büntetések a teljes ülési határozatban említett esetek többségében mélyen a büntetési tétel középértéke alatt maradtak –, ezért meg is kellett változtatni. Sokan kifogásolták, hogy az említett rendelkezések bevezetése indokolatlanul és jelentősen korlátozza a bíró mérlegelési lehetőségét és jogát.”³²

Az akkor új kormány Bárándy Péter igazságügyi miniszter előterjesztésére megalkotott és 2003. március 1-jén hatályba lépett, a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény 88. § (1) bekezdés e) pontja, az akkor hatályos Btk.-nak a büntetés középértékéből való kiindulásra vonatkozó rendelkezéseit (83. § (2) és (3) bekezdés), a törvény hatálybalépésének napjával hatályon kívül helyezte. E 2003-as törvény Indoklása az alábbiakat tartalmazza: „A törvény a büntetéskiszabás terén nem osztja az 1998. évi LXXXVII. törvény alapjául szolgáló elvi megfontolásokat, különösen azt a felfogást, amely a büntetések szigorításától várja a bűnözés hatékonyabb visszaszorítását, és azt a nézetet sem, amely alapvetően át kívánja rendezni a törvényi szabályozás és a bírósági egyéniesítés között a magyar büntetőjog újabb történetében kialakult hagyományos arányokat.”

A 2010. évi LVI. törvény 80. §-a ismét visszatért a középértékhez. E szakasz (a korábbival szinte szó szerint megegyező) Indoklása kiemeli a következőket: „Ez nem jelenti a tételkeret adta lehetőségek negligálását, vagy szűkítését, nem teszi a büntetési rendszert abszolúte határozottá, és nem hoz létre büntetéskiszabási kényszerhelyzetet sem. Semmi nem zárja ki azt, hogy a bíróság az egyes körülményeket a saját belátása szerint vesse össze, értékelje. A törvényben tükröződik a jogalkotónak az az elvárása is, hogy a bíróság adjon kimerítő indokolást a tételkeret adta lehetőség kihasználásáról. A törvény rendelkezései nyilvánvalóan nem érintik a jogalkalmazás elvi irányításának a büntetéskiszabási gyakorlat tapasztalatain alapuló megfontolásait.” Az új Btk. is ezt a szabályozást veszi át és

27 1878. V. tc. 90. § „Ha a súlyosító körülmények, – számuk vagy nyomatékuk tekintetében tulnyomóak: a büntetésnek az elkövetett cselekményekre megállapított legmagasabb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó.

91. § Ha pedig az enyhítő körülmények tulnyomóak: cselekményre a megállapított büntetésnek legkisebb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó.”

28 Angyal Pál–Isaák Gyula: Büntető törvénykönyv jegyzetekkel, utalásokkal és joggyakorlatokkal. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalat, 4. kiadás, 1941., 79.

29 1998. évi LXXXVII. tv. 18. § Indoklása. 1. pont.

30 Ld. 29. jegyzet. 3. pont.

31 Bócz Endre: Az állam elleni bűncselekmények újra kodifikálásáról. Büntetőjogi kodifikáció. 2003. 4. sz., 10.

32 Bócz: i. m.

Indoklása is átveszi szó szerint a korábbiak egy, az általam fent idézett részét.³³

A középmérték 2010-es újbóli bevezetése ugyanazokat a reakciókat váltotta ki, mint annak 1999-es kodifikációja. A pozitív hangok egyike mindig is Kónya István volt, aki az új Btk. kapcsán kijelentette, hogy „a középmértékes büntetéskiszabás elve – jóllehet a gyakorlatban eddig sem okozott problémát – most még egyszerűbbé, közérthetőbbé vált.”³⁴ A mindenkorai opponálók emblematikus alakja Bánáti János aki – feltehetően tükrözve a büntető védői kar túlnyomó többségének véleményét – a jogalkotás „oroszlánkörmeiként” említette ezen elvet.³⁵

Minden kritikát érte mégis szeretnék rámutatni néhány, álláspontom szerint nem elhanyagolható gondolatra. Először is megjegyzendő, hogy az Alkotmánybíróság nem találta még 2002-ben alkotmányellenesnek ezen elvet Erdei Árpád professzor előadó alkotmánybírói közreműködésével.³⁶

Az elhíresült ú.n. 'West Balkán' ügyben a bíróságok számos hibát követtek el véleményem szerint, még a büntetés kiszabás területén is. Ugyanakkor a másodfokon eljáró Fővárosi Törvényszék egy tekintetben – éppen a középmérték alkalmazhatósága tekintetében – helyes döntést hozott: „A középmértékes büntetés alkalmazását azonban a jogszabály nem teszi kötelezővé, a jogalkalmazó mozgásterét a büntetés kiszabása körében nem korlátozza, ...a büntetés tartamának megállapítása továbbra is bírói mérlegelés körébe tartozó feladat, azzal, hogy a jogalkotó célja e rendelkezés törvénybe emelésével a jogalkalmazói döntés megfelelő indoklása.”³⁷ Kiemelést érdemel a jogalkotói cél megnevezése, azaz a bíróságok büntetéskiszabásának megfelelő indoklása.

A Fővárosi Ítéltábla egy másik ügyben hasonlóképpen vélekedett, miközben felhívta a sokat idézett BH 2001/354. döntést és az alkotmánybírói határozatot is: „A Btk. 83.§-ának módosított (2) bekezdése – amely határozott ideig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a büntetési tételkeret középmértékét tekinti irányadónak – nem érintette a 83. § (1) bekezdés azon rendelkezését, hogy a bíróságnak a büntetést a törvényben írt kereteken belül, az egyéniesítés követelményét alapul véve kell kiszabni a tetтарыos büntetést (BH 2001/354.). Így a Btk. 83. § (2) bekezdése nem korlátozza a bíróságot abban, hogy a büntetési tétel keretei között belátása szerint értékelje a büntetés kiszabása szempontjából jelentős körülmények súlyát. A büntetési tétel középmértéke ugyanis csak kiindu-

lasi alapul szolgál a joghátrány meghatározása során (13/2002.(III.20.) AB határozat).”³⁸

A West Balkán ügy azért érdemel kiemelés, mert bár magam is nagyon kritikus vagyok e határozatokkal szemben, ami figyelemre méltó, hogy a megalapozott büntetéskiszabási gyakorlatot követték a bíróságok függetlenül attól, hogy közben a középmérték szabálya bekerült a Btk.-ba. Ugyanis nincs ok, a jól bevált büntetés kiszabási gyakorlatot szigorítani (vagy éppen enyhíteni) a középmértékre hivatkozással.

Függetlenül a vélt vagy valós politikai szándéktól, a valós jogalkotói szándék, amely az indokolásokban tettenérhető, nem a szigorítás, hanem a büntetéskiszabás egységesítése és a megfelelő bírói indoklás előmozdítása volt. A 2003. évi II. törvény pedig olyan okok miatt szüntette meg a középmértéket, amelyek a jog szféráján kívül megjelenő, esetleges politikai okok voltak – egyes döntésekben le is csapódhatott a középmérték szigorító jellege –, ellensúlyaként nem a jogintézményt kellett volna kiiktatni, hanem nyilvánvalóvá tenni annak megfelelő alkalmazási módját.

A kiszámíthatóság (előreláthatóság) a jog lényege. Ez a büntetéskiszabásra is igaz, talán igazabb, mint bármely más büntetőjogi aktusra. Ha jó közelítéssel meg lehet mondani, hogy mi mennyit ér Zalában vagy éppen Békésben és e kettő ugyanannyi, az még egy kis szigorítást is megér, de mint írtam ez utóbbi nem szükségszerű, sőt hibás megközelítés.

IV.

A büntetés kiszabása tárgyalásról lemondás esetén

A tárgyalásról lemondást az 1998. évi. XIX. tv., azaz a (viszonylagosan) új Be. vezette be és egészítette ki a Btk.-t is a kellő szabályozással.³⁹ „E külön eljárás bevezetésének alapja az volt, hogy a terheltnek a tárgyaláshoz joga van, és e jogáról le is mondhat.”⁴⁰ (Milyen jó lenne ezt az alapelvet az új Be. kodifikációjakor következetesen alkalmazni!) A terheltnek ez az eljárás jelentős előnyöket kínál, mivel a kiszabható büntetés felső határát már a régi Btk. 87/C. §-a is jelentősen csökkentette. Nem kívánok részletesen jelen írásban a tárgyalásról lemondással foglalkozni, bár mindenképpen érdemes lenne,⁴¹ hiszen egy igen fontos, büntető-

33 2012. évi C. indoklása a 80. §-hoz

34 Kónya István: Vélemények és várakozások az új Btk. kapcsán. In: Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. (szerk.: Hack Péter). Budapest, ELTE Bibó István Szakkollégium, 2013, 22.

35 Bánáti János: Vélemények és várakozások az új Büntető Törvénykönyv kapcsán. In: Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. (szerk.: Hack Péter), Budapest, ELTE Bibó István Szakkollégium, 2013. 35.

36 13/2000. (III. 20.) AB határozat.

37 29.Bf.12439/2012/20. számú ítélete 22.

38 Fővárosi Ítéltábla, mint másodfokú bíróság 5.Bf.153/2012/7. szám.

39 1998. évi. XIX. tv. 607. § hatályos 2000. év január 1-től.

40 Az 1998. évi. XIX. tv. indoklása.

41 Nagy Anita: Lemondás a tárgyalásról történeti fejlődése. Sectio Juridica et Politica, Miskolc, TomusXXV/1. (2007), 155–161.

jogrendszerünket alapjaiban meghatározó jogintézményről lehetne szó, ha büntetőeljárás szabályozása nem éppen az elérni kívánt cél ellen hatna minden résztvevő tekintetében. Így sajnos a 2%-ot sem éri el legtöbb évben az így befejezett ügyek száma.⁴²

Az új Btk. szabályozása, ha lehet még rontott a helyzeten, hiszen a végeredmény egy nehezen vagy inkább nem értelmezhető szabályozás lett a helyes büntetőpolitikai gondolatok ellenére. Önkritikának is tekintem ezeket a megjegyzéseket, hiszen én is részt vettem a jelenleg kritizált szakaszok megalkotásában.⁴³

Már önmagában az új Btk. 83. § (1) bekezdés⁴⁴ megfogalmazása is kicsit suta [„a 82. § (2) bekezdésben meghatározott enyhébb büntetési tételkeret alsó határát kell alapul venni”?!], ennek ellenére helyesen jegyzi meg Elek Balázs, hogy „ez azt jelenti, hogy ha az irányadó büntetési tétel alsó határa ötévi szabadságvesztés lenne...akkor nem ezt kell irányadónak venni, hanem ehelyett legkevesebb kétévi szabadságvesztés büntetést.”⁴⁵ Helyesen érzékeli a problémát Elek Balázs, amikor felveti a középérték kérdését,⁴⁶ hiszen öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés esetén hét év hat hónap a középérték, míg tárgyalásról lemondás esetén két évtől tízévi szabadságvesztésre változna a tételkeret, amelynek középértéke hat év. Ez az arányaiban nem számottevő különbség nem lenne alkalmas arra, hogy a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás tételére sarkallja a terhelteket. A jogpolitikai cél éppen az volt, hogy igen jelentős kedvezmény biztosításával érje el e jogintézmény a büntető-igazságszolgáltatásnak jelentős kiadást, időt és munkát megspóroló terhelti együttműködést. Mindennek fényében – ismerve az eredeti célkitűzéseket – én inkább arra hajlok, hogy egy *quasi* „új középértéknek” kell tekinteni – az ’alapul venni’ kifejezés is erre utal – a 82. § (2) bekezdése szerinti tételkeret alsó határát és nem alsó határnak. Azaz, az egyéb enyhítő és súlyosító körülményeket ehhez a példa szerinti két évhez kell viszonyítani. Ez az értelmezés azonban újabb problémát vet fel. Hiszen, ha valójában ebből a 82. § (2) bekezdése szerinti tételkeret alsó határából kell kiindulni, akkor a súlyosító körülmények hatására még föléje is lehet menni, de hogyan lehet figyelembe venni az enyhítő körülményeket? Milyen alapon lehet e – a példánál maradva – két év

alá szállni? Egyrészt számomra már az is kérdéses, hogy feltétlenül figyelembe kell-e venni tárgyalásról lemondás esetén további enyhítő körülményeket? A bűnösségre is kiterjedő beismerést⁴⁷ nyilván nem lehet enyhítő körülményként figyelembe venni, hiszen ez a kétszeres értékelés tilalmába ütközne, ám mi a helyzet a többi enyhítő körülménnyel? Véleményem szerint a 83. § (1) bekezdés alapján megállapított minimum speciális minimumnak tekintendő ebből a szempontból és így újra a büntetés enyhítésének szabályai alá eshet, azaz nyomatékos enyhítő körülmények esetén – a kétéves példánál maradva legkevesebb egy évig lehetséges enyhíteni. Így az eredeti öttől tíz évig terjedő szabadságvesztés kettő évtől tíz évig terjedőre változik tárgyalásról lemondás esetén, ám a konkrét büntetés kiszabása során nem a középértékből (hat évből) kell kiindulni, hanem a két évből, amely alá is mehet a bíróság legfeljebb egy évig terjedő szabadságvesztésig. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy ez egy újszerű megközelítés, de azt is tudom, hogy az eredeti jogalkotói célnak – amely álláspontom szerint a bírói jogértelmezés célja és korlátja egyben – ez felel meg a legjobban.

Sajnos további egyenetlenségek mutatkoznak a szabályozásban, hiszen az együttműködő terhelt⁴⁸ esetében a szabályozás logikája megváltozik. A Btk. 83. § (2) bekezdése már nem az enyhítő szakaszra utal vissza, hanem az adott bűncselekmény speciális maximumára. Vagyis, egy alapeseti rablás [új Btk. 365. (1)] – amely kettő évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő – esetén a Btk. 83. § (2) a) pont szerint „a szabadságvesztés mértéke ... három évet ... nem haladhatja meg.” Viszont mennyi a minimum? Véleményem szerint nem elfogadható egy kettőtől három évig terjedő tételkeret, hiszen ez valóban szinte teljesen abszolút határozott szankciót eredményezne, így lehetetlenné tenné az enyhítő és súlyosító körülmények értékelését és ezzel alkotmányellenes helyzetet teremtené. A helyes megközelítés, hogy ilyenkor az általános minimum (a Btk. 36. § szerinti három hónap) az irányadó.⁴⁹ Ez egyébként összhangban van azzal a korábbi értelmezésemmel is, amely megengedi a 83. § (1) bekezdés alapján megállapított minimum speciális minimumkénti kezelését és így a büntetés

42 Vö. Legfőbb Ügyészség Büntetőbírói Ügyek Főosztálya: Összefoglaló jelentés a tárgyalásról lemondás alapján folytatott eljárások törvényességének vizsgálatáról (2008). <http://www.mklu.hu/repository/mkudok9530.pdf>.

43 Részben önkritikai megjegyzéseimet a Magyar Büntetőjogi Társaság 2012. október 18-ai, „Megoldásra váró értelmezési és alkalmazási kérdések az új Btk. Általános Részében” címmel megrendezett konferenciáján, A büntetés kiszabása című előadásomban is megtettem.

44 „Btk. 83. § (1) Tárgyalásról lemondás esetén – a (2) bekezdésben meghatározottak kivételével – a büntetés kiszabásakor a 82. § (2) bekezdésében meghatározott enyhébb büntetési tételek alsó határát kell alapul venni.”

45 Elek: i. m. 141.

46 Elek: i. m. 142.

47 56. Bkv. II. 11.

48 „Be. 537. § Azzal szemben, aki a bűncselekményt bünszervezetben (Btk. 459. § 1. pont, illetve 1978. évi IV. törvény 137. § 8. pont) követte el, és a nyomozás során az ügy vagy más büntetőügy bizonyításához hozzájárulva az ügyésszel, illetve a nyomozó hatósággal jelentős mértékben együttműködött, de a nyomozás megszüntetésére bármely okból nem került sor, a tárgyalásról lemondás alapján folytatott eljárásban a büntetést a Btk. 83. §-ának, illetve a Btk. 84. §-ának vagy az 1978. évi IV. törvény 85/A. §-ának, illetve 87/C. §-ának az alapulvételével kell kiszabni. Ha a bűncselekményre a törvény nyolcévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést rendel, a büntetést e büntetési tételkeret között kell kiszabni.”

49 Elek Balázs ezzel ellentétes álláspontot vall a Kommentárban. i. m. 143.

enyhítése szabályainak alkalmazását. Az együttműködő terhelttel szemben alkalmazható rendkívül jelentős enyhítés (kettőtől nyolc évig terjedő tételkeret esetén három hónaptól három évig terjedő keret) csak akkor tekinthető arányosnak, ha a 83. § (1) bekezdése és a 82. § (2) bekezdés c) pontja alapján – nem együttműködő terhelt alapeseti, nem bünszervezetben elkövetett rablása esetén – egy évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel számolunk.

Rendkívül aránytalan azonban a nyolcévi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő, bünszervezetben elkövetett bűncselekmény esetén alkalmazott tárgyalásról lemondás szabályrendszere.⁵⁰ Maga a rendelkezés sem annyira egyértelmű, mint amilyennek első olvasásra tűnik. A Btk. 91. § (1) bekezdése ugyanis úgy rendelkezik, hogy bünszervezeti elkövetésnél „tárgyalásról lemondás esetén...a 83. § (1)-(2) bekezdés szerinti büntetési tételt kell alapul venni.” Azaz, bünszervezeti elkövetésnél, ha a terhelt nem együttműködő a Be. 537. §-a értelmében, akkor tárgyalásról lemondás alkalmazásakor a 83. § (1) bekezdése és a 82. § (2) bekezdése szerinti büntetési tételt kell kétszeresére emelni. A speciális minimum kétszeresére emelése ugyanakkor teljesen rendszer idegen megoldás lenne (bünszervezeti, alapeseti rablás esetén négytől nyolc évig terjedő szabadságvesztés), arról nem is beszélve, hogy tökéletesen értelmetlen megoldást jelentene minden szempontból. Ezt csak az együttműködő terhelt esetén lehet értelmezni. Igaz, hogy a Be. 535. § (1) bekezdése szerint „A tárgyalásról lemondás alapján folytatott eljárásra – az 537. § szerinti esetet kivéve – nem kerülhet sor, ha a terhelt a bűncselekményt bünszervezetben követte el.” Elvileg tehát csak együttműködő terhelttel szemben lehet e jogintézményt alkalmazni bünszervezeti elkövetés esetén, de akkor mit jelent a Btk. 83. § (1) bekezdésére való hivatkozás, ami nyilván a nem együttműködő terhelt esetére irányadó? Itt érdemes visszautalni eredeti probléma feltevésünkre, miszerint nem olyan egyértelmű a Btk. 83. § (3) bekezdés szabályozása. Milyen lehetőségek lehetnek:

1. Bünszervezeti elkövetésnél csak együttműködő terhelt esetén van helye tárgyalásról lemondásnak és

a) bűncselekmény tételkerete nem súlyosabb kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztésnél: ebben az esetben a 83. § (2) bekezdés és a 91. § (1) bekezdés együttes alkalmazása arra vezet, hogy az előzőekben előadottak szerint a például kettőtől nyolcévi szabadságvesztés esetén három hónaptól három évig terjedő tételkeret, amely három hónaptól hat évig terjedő tételkeretre módosul a 91. § (1) bekezdése alapján.

b) nyolc évnél súlyosabban büntetendő cselekmény esetén (például öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés)

a) a Btk. 83. § (3) bekezdése szerint „a bünszervezetben elkövetett bűncselekményre előírt szigorúbb rendelkezések nem alkalmazhatóak, a büntetést a bűncselekményre az e törvény által előírt büntetési tételkeretek között kell kiszabni.” 'E törvény' ugyanakkor a 91. §-ban nem említi a 83. § (3) bekezdést és ez értelmezhető ellentmondásként is. Ennél nagyobb probléma, hogy óriási a különbség a hat hónaptól hat évig terjedő szabadságvesztés és az öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés között, azaz nem arányos a kedvezmény, amelyben a két eset szerinti terheltet részesülnek.

2. A második esetkörben ellentét feszül a Btk. 91. § (1) bekezdése (pontosabban e szakasz 83. § (1) bekezdésére való utalása) és a Be. 535. § (1) bekezdése között. Ennek feloldása a Be. szabály érvényre juttatásával lehetséges, bár jogpolitikailag nem igazolható kizárni a teljes beismerésben lévő bünszervezetben elkövetett bűncselekmény terheltjét.

A zavar csúcsát a halmazati szabályoknak a tárgyalásról lemondás során való alkalmazását szabályozni hivatott 84. § (1) és (2) bekezdése jelenti. Az indoklás szerint „A törvény változtat a tárgyalásról lemondás esetében a halmazati büntetés kiszabására irányadó hatályos szabályokon a halmazati büntetés általános szabályaival egyezően, azaz halmazati büntetés esetén a büntetési tétel felső határa – a hatályos szabályozástól eltérően nem a felével, hanem – a középértékével emelkedik. A törvény egyértelművé teszi, hogy nem akadály a tárgyalásról lemondás alkalmazásának az, ha az elkövető több bűncselekményt valósít meg. A szabályozás elvi alapjai meggyeznek a halmazati büntetéssel kapcsolatban írtakkal. Ennek megfelelően, ha a bíróság tárgyalásról lemondás alkalmazása mellett szab ki halmazati büntetést, akkor a halmazati büntetés alapjául szolgáló legsúlyosabb tételkeret megállapításakor a büntetési tételkeret felső határának a tárgyalásról lemondás szabályainak figyelembe vételével számított csökkentett mértékéből indul ki.”⁵¹

A probléma abban ragadható meg, hogy a jelenlegi szabályozás egyszer a speciális minimumhoz nyúl (83. § (1) bekezdés és 82. § (2) bekezdés), másszor pedig a speciális maximumot szállítja le kérdésessé téve az így kialakítandó tételkeret határait, valamint a középérték alkalmazhatóságát. Úgy vélem az nyilvánvalóvá vált, hogy a középérték alkalmazása egyébként sem kötelező, tárgyalásról lemondás esetén pedig egyszerűen kontraproduktív, a jogintézmény céljával ellentétes eredményre vezet. Különösen így van ez a tárgyalásról lemondás és a halmazat találkozása esetén. Elek Balázs egy példán keresztül is jól érzékelteti, hogy milyen visszas eredményre vezet a középérték használata, különösen a Btk. 84. § (2) bekezdése és az enyhítő szakasz (82. § (2) bekezdés) esetén történő

50 „Btk. 83. § (3) Ha a tárgyalásról lemondásnak nyolcévi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt van helye, a bünszervezetben elkövetett bűncselekményre előírt szigorúbb rendelkezések nem alkalmazhatóak, a büntetést a bűncselekményre az e törvény által előírt büntetési tételkeretek között kell kiszabni.”

51 2012. évi C. törvény Indokolása.

együttes alkalmazásakor: a kettőtől nyolc évig terjedő tételkeret, egytől nyolcévire változik, az előbbinek halmazati maximuma tizenkét év, míg utóbbi esetben a 84. § (2) bekezdés alapján (hiszen a középérték az utóbbi esetben négy év hat hónap) tizenkét év hat hónap. Azaz, míg a tárgyalásról le nem mondó esetében a halmazati tételkeret két évtől tizenkét évig terjed, addig a tárgyalásról lemondó rosszabbul járt, hiszen egy évtől tizenkét év hat hónapos tételkeret között kell kiszabni a büntetését. Ez a visszas helyzet csak úgy orvosolható, ha elfogadjuk, hogy az aszperáció jelenleg meg nem kerülhető szabályán kívül a középértéknek nincs keresnivalója a tárgyalásról lemondás háza táján, a 83. § (1) bekezdése esetén a 82. § (2) bekezdése szerinti leszállással elért minimum a büntetés kiszabás alapja (amely alá megint csak szállhatok éppen a 82. § (2) bekezdés alapján, „most már saját jogon”) és a 83. § (2) bekezdés esetében pedig a minimum a törvényi általános minimum.

Bárányos Bernadett veti fel, hogy a tárgyalásról lemondás és a halmazati büntetés szabályainak találkozása a középértékkel történő emelés megjelenése feltehetően nem tudatos jogpolitikai döntés, hanem törvényszerkesztési hiba. A kodifikáció során ugyanis először még abból indultak ki, hogy „halmazati büntetés kiszabása esetén, ha a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények közül legalább kettő határozott ideig tartó szabadságvesztéssel büntetendő, a büntetési tétel felső határa a legmagasabb büntetési tétel *középértékével* – tehát nem a felével – emelkedik”.⁵² Mint ismert, ez a jogpolitikai koncepció az új Btk.-ba nem

került át, hiszen a 81. § (3) bekezdése a korábbi Btk.-val megegyezően, a kumuláció tilalmának megtartása mellett, a büntetési tétel felső határának a felével történő megemelését írja elő arra az esetre, ha a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények közül legalább kettő határozott ideig tartó szabadságvesztéssel büntetendő. Alappal feltehető tehát, hogy a 84. § (2) bekezdésében a halmazati büntetéssel kapcsolatos utóbb megváltozott szabályozási koncepció nem került átvezetésre.

V. Végszó

Voltak hibái az 1978-as Btk-nak, de egy átfogó novelláris módosítás elég lett volna. Tévedés azt hinni, hogy az újnak nem lesz épp annyi, ha igaz, már 14-szer módosították. Szerencsénk van, hiszen az új Btk. nem lett rosszabb, mint az előző, sőt sok szempontból modernebb lett, bár ez egy konzervatív számára nem biztos, hogy pozitívum. A nagy feladat, a Be. újra kodifikálása még hátra van. Ha csak ráncfelvarrás lesz, akkor kár belefogni. Viszont ha bátran, a megtorlás-megbocsátás büntetési legitimitációt nem teljesen elfeledve, a középértéket is szem előtt tartva újra gondoljuk az *eljárási opportunitás* elemeit, és nem riadunk vissza attól, hogy akár 70 %-a az ügyeknek bíróság elé állítással, tárgyalás mellőzésével, vagy az újra kodifikált tárgyalásról lemondással oldódjon meg, akkor érdemes.

⁵² Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Sajtó Főosztály: Sajtó háttéranyag. Elindul az új Büntető Törvénykönyv társadalmi egyeztetése. http://misk.hu/system/files/hatteranyag_a_keszulo_bunteto_torvenykonyvrol.pdf. (2015.01.05.)

TANULMÁNY

Az angliai esküdszéki rendszer kritikája és reformja a 19. század elején*

✍ Antal Tamás egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem (Szeged)

E tanulmány újabb adalék az angolszász laikus bíraskodás történetéhez: az 1825. évi angol esküdszéki szervezési reform előzményeivel, folyamatával és eredményeivel mutatja be a modern korba átlépő brit *jury* működésének elméleti s gyakorlati kritikáját, egyszersmind olyan kiemelkedő személyiségek véleményét ismerteti, mint Robert Peel, Jeremy Bentham és Henry Brougham. Az ekkor megújított esküdszéki kvalifikációs cenzusok másfél évszázadig, egészen 1974-ig voltak hatályban Angliában és Walesben. Ugyanakkor az érvek s az ellenérvek szembeállításával érzékelhetővé válik, hogy – a kontinentális európai szerzők által látni vélt eszménykép mögött – az angliai esküdszéknek a valóságban komor árnyoldalai is voltak.

Bevezetés

Az angol esküdszék történetének¹ is lényeges állomása volt a 19. évszázad első harmada, bár nem a számos liberális reformot hozó 1832. esztendőben, hanem azt nem sokkal megelőzve, 1825-ben fogadta el a brit parlament az intézmény szervezési kereteit megújító első törvényét. A historikus értéke oly lényeges, hogy a száznegyven évvel későbbi, 1965-i Lord Morris vezet-e előkészítő bizottság jelentése is kiemelte azt a rövid történeti bevezetőjében.² Mivel a magyar reformkori napnyugati utazók – pl. Szemere Bertalan, gr. Széchenyi István, Bölöni Farkas Sándor – ennek hatását tapasztalták, midőn Angliába értek, s mivel időben e törvény esett legközelebb az 1843–44. évi, valamint az 1847–48. évi országgyűléseinkhez, bennük az 1843-i bünvádi eljárási javaslatához, illetve az 1848-i sajtótörvényhez és ennek nyomán a Deák Ferenc-féle sajtóeszküdszéki igazságügy-miniszteri rendelethez (1848. április 29.),³ az 1825. évi *Juries Act* tanulmányozása nem

közömbös a hazai jogtörténeti irodalom számára sem.

Szemere például ekként fogalmazott francia és angol impressziói nyomán az európai laikus bíraskodás értékeiről 1837-ben készített úti jegyzeteiben: „majdnem 90 millió embert látunk békésen nyugodni e népszerű intézet roppant árnyékában, másrészlül szembeötlő, hogy ép[p]en azon országokban él és virágozik, melyek a legfejlettebb alkotmányokkal bírván, leginkább mondhatók szabadoknak. Mert az ártatlanságnak legerősebb s legszilárdabb biztosítékot az esküdszék nyújt, e [...] tizenkét láthatatlan bírót, kiket a megvesztegető szeme nem talál föl, s a hatalom keze nem ér el, mert ők bár a nép közt vannak, de őket ki nem lehet mutatni egész azon pillanatig, midőn az igazság mérlege kezökbe adatván, hallanak, fontolnak, határoznak és ítéletet mondanak, s ez után eltűnnek rögtön és újra elvegyülnek polgártársaik közönséges sokaságában.”⁴ Ugyanakkor az idealizmuson túli valóságban az angol „zsűri” sem működött oly hibátlanul, mint azt a korabeli magyar szemlélők gondolták...

* Jelen közlemény az Újabb kutatások Magyarország alkotmány-, közigazgatás- és jogszolgáltatás-történetéhez – európai kitekintéssel (1848–1918) című, OTKA K 101.735 nyilvántartási számú pályázati programba illeszkedik.

1 Antal Tamás: Az angol esküdszék történetének rövid foglalata. In: Acta Universitatis Szegediensis. FORVM Szeged. /Acta Juridica et Politica/ 2013. 2. szám. 5–29., Antal Tamás: Ranulf Glanvill jogkönyve és az angol esküdszék felemelkedése. In: Jogtudományi Közlemény. 2014. 9. sz. 401–410.

2 Report of the Departmental Committee on Jury Service, Cmnd. 2627. London, 1965. (a továbbiakban: *Report 1965.*) 12.

3 Both Ödön: Küzdelem az esküdtbíráskodás bevezetéséért Magyarországon a reformkorban és az 1848. április 29-i esküdszéki rendelet. In: Uő.: Reform és forradalom. Egybegyűjtött írások Magyarország alkotmány- és jogtörténetéből, 1790–1849. Antal Tamás közreműködésével közreadja: Ruszoly József. = A Pólay Elemér Alapítvány könyvtára 26. Szeged, 2009. 83–131.

4 Szemere Bertalan: Utazás külföldön. Pest, 1845. 1. kötet, 162–164.

1. Jogszabályi előzmények: a statute law örökség

A 19. század elején az angol esküdszék szervezési és eljárási klauzuláit a korábbi évszázadok szokásjoga és törvényei (*statutes*) szabályozták.⁵ A történeti alkotmány jellegéből eredően számos – mint később utalunk rá: körülbelül nyolcvanöt – középkori s koraújkorai parlamenti törvény még IV. György király trónra lépésekor, 1820-ban is hatályban állt. Ezek közül a legkorábbiak a 13. században keletkeztek: több III. Henrik⁶ és I. Edward⁷ idejében alkotott jogszabály minősült alkalmazandónak a jelzett időpontban is, akárcsak később III. Edward⁸ és VI. Henrik⁹ némely különösen időtálló törvénycikkei. VIII. Henrik karizmatikus uralkodása korának legiszlációja szintén számos, az esküdszékekkel kapcsolatos, a 19. század második évtizedéig hatályos normakincset hagyott örökül Angliára,¹⁰ miként gyermekei: I. (Tudor) Mária¹¹ és I. Erzsébet¹² abszolutizmusának időszaka is.

Az alkotmányos monarchia kialakulását (1689) köve-

tően az esküdszéki törvények is megszorodtak: részint magát az eljárást finomítandó, részint az esküdti szolgálat alóli mentességeket gyarapítandó. II. (Stuart) Mária s férje, III. (Orániai) Vilmos és az angol parlament törvényei vezették át a középkori jellegű laikus bíraskodást az újkori Anglia jogrendszerébe, melyek közül az 1696. évi 32. tc. volt a legjelentősebb,¹³ majd pedig Anna,¹⁴ valamint az őt követő georgiánus (hannoveri) évszázad – immár nem csak angol, hanem brit – parlamentjei folytatták e jogalkotó munkát.

A 18. századi Nagy-Britanniában a *statute law szerepe* egyébként is megnövekedett¹⁵ az egységesíteni szándékolt angliai, walesi és skóciai jogrendszerekben; érzékletesen tükrözi mindezt az egyre nagyobb számú törvény, amelyet az uralkodók és a parlament egyetértésben hoztak. Az 1730. és az 1731. évi esküdszéki törvények (25. tc., 7. tc.) csaknem száz éven át voltak alkalmazásban,¹⁶ miként a II. György által kihirdetett nagyszámú, más tárgyú országos *act*-ek is. III. György király elméjének zavartsága pedig a parla-

- 5 The Statutes at Large from Magna Charta to the End of the Eleventh Parliament of Great Britain anno 1761, by *Dandy Pickering* of Gray's-Inn [Continued up to anno 1800]. Cambridge, 1761–1800. (42 volumes): e törvénygyűjteményre rövidítés nélkül, zárójelben római kötésszámmal és arab oldalszámokkal hivatkozunk; A Collection of the Public General Statutes [of the Parliament of the United Kingdom of Great Britain and Ireland]. London, 1800–: e gyűjteményre zárójelben 'CPGS' rövidítéssel, arab évszámmal és oldalszámokkal utalunk. Lásd még *James Oldham*: Trial by Jury: the Seventh Amendment and Anglo-American Special Juries. New York–London, 2006. 220–228.
- 6 (1267) 52 Hen. III, c.14: They which have a charters of exemption must in some cases be sworn (I: 67.); (1267) 52 Hen. III, c.24: For what causes townships ought not to be amerced (I: 71.).
- 7 (1284) 12 Edw. I, Stat. Wallie (Forme Brevium regiorum originalium placitandorum in Wallia) (I: 144–162.); (1285) 13 Edw. I, c.38: How many shall be returned in juries and petit assizes, and of what age they shall be (I: 213–214.); (1305) 33 Edw. I, Stat. 4: He, that challenged a jury for the King, shall shew his cause (I: 309–310.).
- 8 (1353) 27 Edw. III, Stat. 2, c.8: The jurisdiction of the mayor and constables of the staple. All people of the staple shall be ruled by the law merchant and not by the common law (II: 83–85.); (1354) 28 Edw. III, c.13: The warranty of packing of wool shall be put out. An inquest shall be de Medietate Linguae, where an alien is party (II: 104–107.); (1368) 42 Edw. III, c.11: Copies of panels shall be delivered to the parties six days before the sessions (II: 183–184.).
- 9 (1427) 6 Hen. VI, c.2: How long time the copies of panels in assize shall be delivered to the parties before the sessions of the justices (III: 104.); (1429) 8 Hen. VI, c.29: An inquest shall be de Medietate Linguae, where an alien is party (III: 153–156.).
- 10 (1511) 3 Hen. VIII, c.12: The act that justices may return impanels for the King by their discretions (IV: 117–118.); (1513) 5 Hen. VIII, c.6: An act concerning surgeons to be discharged of quests and other things (IV: 132–133.); (1530) 22 Hen. VIII, c.14: For abjurations and sanctuaries (IV: 208–212.); (1542–43) 34&35 Hen. VIII, c.26: An act for certain ordinances in the King's dominion and principality of Wales (item 103: jury de circumstantibus) (V: 185–186.); (1543) 35 Hen. VIII, c.6: The bill for the better appearance in the Nisi prius (V: 200–204.).
- 11 (1554) 1&2 Phillip & Mary, c.10: An act whereby certain offences be made treasons, and also for the government of the King's and Queen's majesties issue (VI: 53–55.); (1557) 4&5 Phillip & Mary, c.7: An act to make up the jury with circumstantibus, where the King and the Queen's Majesty is a party (VI: 102–104.).
- 12 (1562) 5 Eliz. I, c.25: An act to fill up juries lacking in Wales de circumstantibus (VI: 221–224.); (1572) 14 Eliz. I, c.9: An act declaring that the tenant and defendant may have a tales de circumstantibus as well as the demandant or plaintiff (VI: 302–303.); (1585) 27 Eliz. I, c.6: An act for returning of sufficient jurors, and for better expedition of trials (VI: 361–363.).
- 13 (1688) 1 Will. & Mary, c.18: An act for exempting their Majesties protestant subjects, dissenting from the Church of England, from the penalties of certain laws (item 11: teachers exempt from offices and serving upon juries) (IX: 22.); (1692) 4&5 Will. & Mary, c.24: An act for reviving, continuing, and explaining several laws therein mentioned, which are expired and near expiring (item 15: an act for returning of able and sufficient jurors) (IX: 233–234.); (1694) 6&7 Will. & Mary, c.4: An act for exempting apothecaries from serving the offices of constable, scavenger, and other parish and ward offices and from serving upon juries (IX: 338–339.); (1696) 7&8 Will. III, c.32: An act for the case of jurors and better regulating of juries (IX: 491–496.).
- 14 (1704) 3&4 Anne, c.18: An act for making perpetual an act for the more easy recovery of small tithes, and also an act for the more easy obtaining partition of lands in coparcenary, joint tenancy, and tenancy in common, and also for making more effectual and amending several acts relating to the return of jurors (item 5: penalty on constables not returning a list of persons fit for jurors) (XI: 115–116.); (1705) 4 Anne, c.16: An act for the amendment of the law and the better advancement of justice (item 6: Venire Facias how to be awarded; item 7: not to extend to writs of appeal of felony or murder; item 8: where jurors are to view lands, court may order special writs of Distringas or Habeas Corpora) (XI: 156–157.); (1708) 7 Anne, c.21: An act for improving the union of the two Kingdoms (item 7: no offences to be treason in Scotland but what are so by the laws in England) (XI: 511–512.).
- 15 *F. W. Maitland*: The Constitutional History of England: A Course of Lectures Delivered. Cambridge, 1950. 381–383.
- 16 (1730) 3 Geo. II, c.25: An act for the better regulation of juries (XVI: 161–170.); (1731) 4 Geo. II, c.7: An act to explain, and amend an act made in the third year of his Majesty's reign, intituled, An act for the better regulation of juries, so far as the same relates to the county of Middlesex (XVI: 208–209.); (1733) 6 Geo. II, c.37: An act for making perpetual the several acts therein mentioned, for the better regulation of juries, and for empowering the justices of session or assizes for the counties palatine of Chester, Lancaster and Durham, to appoint a special jury in manner therein mentioned [etc.] (XVI: 436–439.); (1745) 18 Geo. II, c.15: An act for making the surgeons of London and the barbers of London two separate and distinct corporations (item 10: surgeons exempted from parish, ward and leet offices and juries) (XVIII: 322.); (1751) 24 Geo. II, c.18: An act for the better regulation of trials by jury, and for enlarging the time for trials by Nisi prius in the county of Middlesex (XX: 182–185.); (1756) 29 Geo. II, c.19: An act to empower justices of courts of record in cities and towns corporate, liberties and franchises, to set fines on persons who shall be summoned to serve upon juries in such court, and shall neglect to attend (XXI: 408–410.).

ment jogi és politikai independenciájára akarva-akaratlanul jótékonyan hatott: az ipari forradalom s az egyre kiterjedtebb gyarmatbirodalom indukálta gazdasági-társadalmi konjunktúrát az angol törvényhozás soha nem látott mennyiségű jogszabállyal törekedett normatív mederben tartani. Ezek ugyan nem a bírósági szervezet vagy a *common law* átalakítására irányultak elsősorban – arra 1832-ig várnia kellett a jogászságnak –, de az esküdtszéket vagy az esküdtképeséget olykor mégis befolyásolták.¹⁷ Az utolsó, az 1825. évi reformot megelőző kisebb módosításra már IV. György idejében került sor.¹⁸

E kaleidoszkópikus jogi sokaság – a benne rejlő bizonytalansággal, nemkülönben a tőkés társadalmi osztályok és kereskedelmi viszonyok kialakulásával¹⁹ – a mélyebb reformot a *jury* tekintetében is elodáztatatlanná tette. Ugyanakkor a széles körben elterjedt nézettel szemben jól bizonyítja, miszerint nem csupán a történeti szokásjog (*common law, equity*) és a követendő bírói gyakorlat (*precedents*) játszottak szerepet Angliában az ítélkezés intézményeinek kiformálásában, hanem a *törvényi jog is jelentősen befolyásolta a jurisdictiot*.

Mindazonáltal az *esküdtképes személyek száma* annak ellenére is csekély volt, hogy a censusok értékhatárait időről időre változtatták. Például az 1770-es években a gyorsan fejlődő Northamptonshire-ben statisztikailag 10,4 esküdtképes személy jutott ezer lakosra, egy évtizeddel később Staffordshire-ben pedig csupán 8,5. Főként a kisebb megyékben és bírósági kerületekben volt nehéz biztosítani ülősszakonként a kellő számú esküdtet az egész évre, tekintetbe véve a jogszerű kimentési lehetőségeket is.²⁰ A korabeli mondás: „az esküdt olyan átlagember, mint a Clapham omnibusz utasai” tehát nem fedte a valóságot.²¹ Kedvezőbb volt a jogszociológiai helyzet a *King's Bench* melletti, jó-

részt mágnásokból szerveződő magánjogi *special jury*-k körében, valamint Londonban²² s az olyan nagyvárosokban, melyekben felsőbb bíróságok, tengerjogi bíróság vagy kereskedelmi központok működtek.

A 18. és a 19. évszázad fordulóján az esküdtképeséget, a mentességek jogcímait és a lajstromok évenkénti szerkesztésének, valamint közzétételének elveit részben divergáló módon állapították meg, kötötték censusokhoz az angol törvények s a megyei (városi) statútumok. A már hivatkozott 1730–31. évi reformok általában 20 Font évi jövedelem meglétét kívánták az igazolt *freeholderek*-től és a *leaseholder*-ektől – Middlesex kivételével, ahol az előbbieknél 100, az utóbbiaknak 50 Font ingó vagy ingatlan vagyon volt az értékhatár tekintetével arra, hogy a westminsteri bíróságok s a központi büntetőtörvényszék, az Old Baily esküdtjei e megyéből, illetve London városából rekrutálódtak. A tőkés földbérlők megyei kvalifikációjához egyébként még igen hosszú időtartamú – a jogelődökkel együtt minimum 99 éve fennálló – haszonbérlet is társult feltételként. A *tales de circumstantibus* szabály viszont a tárgyalás helyszínén – ha nem jelent meg elég számú esküdtképes, a lajstromba felvett és szolgálatra behívott személy – a „fogott” esküdtektől (*talesmen*) már csak 5 fontnyi magántulajdont követelt.²³

E helyen kell részleteznünk az említett, a 18. században elterjedő – bár valójában nem új – jelenség: a különös szakértelmet, tapasztalatot, műveltséget vagy társadalmi státuszt igénylő *special jury*-k *problematikáját*. E jogintézmények már korábban is léteztek, de sem a koraújkori, sem a későbbi normák nem definiálták a pontos jogi mibenlétüket. Az 1730. évi reform után mégis gyakori volt az alkalmazásuk az állam elleni lázító rágalmozások (*sedition libel*) és a felségárusítási perek (*high treason*) eseteiben, vagy olyan ügyekben, ahol a sheriff érintettsége, illetve egyébként a ki-

17 (1765) 6 Geo. III, c.53: An act for altering the oath of abjuration and the assurance, and for amending so much of an act of the seventh year of her late majesty Queen Anne, intituled, An act for the improvement of the union of the two Kingdoms, [etc.] (item 3: recited act not to extend to indictments for counterfeiting the coin, privy seal, privy signet, or other indictments of high treason) (XXVII: 289–290.); (1773) 13 Geo. III, c.51: An act to discourage the practice of commencing frivolous and vexatious suits in his Majesty's courts at Westminster, in causes of action arising within the dominions of Wales, and for further regulating the proceedings in the courts of great sessions in Wales (XXX: 81–89.); (1779) 19 Geo. III, c.44: An act for the further relief of protestant dissenting ministers and schoolmasters (XXXII: 258–260.); (1791) 31 Geo. III, c.32: An act to relieve upon conditions and under restrictions the persons therein described from certain penalties and disabilities to which papists or persons professing the popish religion are by law subsect (item 8: ministers of any roman catholic congregation who shall take the aforesaid oath, exempted from serving on juries) (XXXVII: 315.); (1792) 32 Geo. III, c.60: An act to remove doubts respecting the functions of juries in cases of libel (XXXVII: 627–628.); (1800) 39&40 Geo. III, c.93: An act for regulating trials for the high treason and misprision of high treason in certain cases (CPGS 1800: 757–758.); (1812) 52 Geo. III, c.155: An act to repeal certain acts and amend other acts relating to religious worship and assemblies, and persons teaching or preaching therein (item 9: teachers having taken the oaths exempt from offices and from the militia) (CPGS 1812: 1416.).

18 (1821) 1&2 Geo. IV, c.46: An act to regulate the attendance of jurors at the assizes, in certain cases (CPGS 1821: 401–402.).

19 *Eric J. Hobsbawm*: A forradalmak kora (1789–1848). Budapest, 1964. 33–48., 51–53.; *Eric J. Hobsbawm*: A tőke kora (1848–1875). Budapest, 1978. 34–43., 50–55.; *Mózes Mihály*: Az ipari forradalmak kora. Budapest, 1991. 6–28.

20 *Douglas Hay*: The Class Composition of the Palladium of Liberty: Trial Jurors in the Eighteenth Century. In: *Twelve Good Men and True: The Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*. Editors: J. S. Cockburn, T. A. Green. Princeton (USA), 1988. 305–357., különösen: 305–325.; *P. J. R. King*: „Illiterate Plebeians, Easily Misled”: Jury Composition, Experience, and Behaviour in Essex, 1735–1815. In: *Twelve Good Men and True: the Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*. Editors: J. S. Cockburn, T. A. Green. Princeton (USA), 1988. 254–304., különösen: 258–277.

21 *Sir Patrick [Lord] Devlin*: Trial by Jury. London, 1956. 17.

22 *John M. Beattie*: London Juries in the 1690s. In: *Twelve Good Men and True: the Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*. Editors: J. S. Cockburn, T. A. Green. Princeton (USA), 1988. 214–253., *Thomas E. Green*: A Retrospective on the Criminal Trial Jury. In: *Twelve Good Men and True: the Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*. Editors: J. S. Cockburn, T. A. Green. Princeton (USA), 1988. 358–400., különösen: 384–389.

23 3 Geo. II, cap. 25, item 18–19; 4 Geo. II, cap. 7, item 3.

emelkedő jelentőség okán fokozott garancia szükségeltetett a pártatlan bírósági eljárás szavatolásához. Leginkább abban különböztek a „hagyományos” esküdtszéktől, hogy nem huszonnégy, hanem egy negyvennyolc nevet tartalmazó lajstromból (*gross occasional list*) alakították meg azokat (*struck juries*) egy két részből összetevődő – a szokottnál tehát bonyolultabb – kiválasztási eljárás, a *voir dire* során.²⁴ Mivel az irántuk való gyakorlati igény megnövekedett, ennél egzaktabb jogalapra s főleg magasabb minőségi szintű kiválasztási rendszerre volt szükség a 19. században.²⁵

A 12. század utolsó harmadáig visszanyúló történetű *vádesküdtszék* (*grand jury*) ugyancsak a bírálatok tárgyává vált a modern korban. E szerv sem sokat változott a középkori gyökereihez viszonyítva: 23 tagból állt, s a terhelt meghallgatása és annak előzetes értesítése nélkül, a nyilvánosság kizárásával, szótöbbséggel döntött afelől, vajon a benyújtott vádirat a benne nevesített bizonyítékokkal megalapoz-e (*prima facie*) egy esküdtbírói büntető tárgyalást. Voltaképp egyfajta legalizált prejudikáció volt a vádlott teljes mellőzésével, amely nyilvánvalóan a közvádlónak kedvezett. A neves bíró, James Fitzjames Stephen ezt az eljárást a „zsarnoki” és a „közérdek szempontjából egyedülállóan kifogásolható” jelzőkkel illette.²⁶

A gyakorlatban a bankjegyhamisítási ügyekben keletkezett *sorozatós felmentések* is a kritikák középpontjába állították a *jury*-t, mivel a halálos ítélet reális veszélyétől tartva – a bírák rosszallása s a bankárok folytonos tiltakozása ellenére – a büntető esküdtszékek rendre önkényesen feloldozták a nyilvánvalóan bűnös elkövetőket.²⁷ A feudális eredetű *halálbüntetés abolícionizmusa* mellett fellépők érezhetően hatottak az esküdtek szerepfelfogására, de a jogszabályi áttörésre – a fejvesztéssel szankcionálható súlyos bűncselekmények száma első törvényi mérséklésére – 1832-ig szintén várniuk kellett.²⁸ A *sajtóvétségi eljárások* vonatkozásában pedig máig megoszlanak a nézetek: pro és kontra hoznak a szerzők érveket és példákat arra, hogy az aktuálpolitika milyen irányba befolyásolta vagy ellenkezőleg, nem befolyásolta az esküdtek eseti tevékenységét.²⁹

Természetesen az angol esküdtszék történetéhez nem csupán szervezési jogkérdések tartoznak, hanem az eljárási és a hatásköri szabályok is, melyekből az utóbbiak különösen jelentősek voltak a 19. század második felétől a laikus bíraskodás hátérbe szorításában,³⁰ azonban a jelen tanulmányban mindezekre nem térünk ki.

2. Egy jogelméleti előzmény: Bentham és az esküdtszék pozitivisták kritikája

Az esküdtszéket bírálók egyik kiemelkedő jogfilozófusa Jeremy Bentham, a Lincoln's Inn tagja és bíróját, David Hume empirikus filozófiájának követője volt, aki már a 19. század elején – még az 1832. évi választójogi és más közjogi reformtörvények előtt³¹ – összegezte mindazt, ami az angolszász – jelenkorunkban főként az amerikai³² – esküdtszék árnyoldalait képezi. Az 1821-ben közzétett munkájában³³ többek között azt vizsgálta, milyen mértékben tudott megfelelni a szóban lévő jogintézmény a hivatásos bírák „ellenőrzése” feladatának, amely – habár indirekt módon – az egyik fő funkciójává vált (vagy csak kellett volna válnia?) az angol esküdteknek.

A *jury* megbízhatatlanságának, korrupciójának melegágya maga az a nyilvánvaló szituáció volt Bentham szerint, amelyben az esküdtnak döntést kellett hoznia. Mindez a laikusok többségében egyfajta *szolgalelkűséget eredményezett*: az érdemi döntés hatalmának befolyáshatóságát, amellyel mások felett ítélték. Ez a befolyást engedő „szolgalelkűség” lehetett az egyénnel vele született vagy csak később kiformalódó, de mindenképpen oly körülmény, mely a végleges döntésére – nevezzük azt akár verdiktnek, ítéletnek, rendeletnek, határozatnak – kihatással volt. Például a bírák az esküdtek szolgálatra való behívására vagy be nem hívására valójában érdemi ráhatással bírtak a sheriffeknél; a kellően jelentős vagyoni hozadék, a szolgálati díj rendszeressége vagy az elvesztése pedig az esküdt lelkiállapotát és egzisztenciáját pozitívan vagy negatívan, de általában szintén érintette. A szolgálat s a kiválasztás rendszeres-

24 Oldham: i. m. 127–128., 142–145.; William R. Cornish: The Jury. London, 1971. 33–35.

25 Conor Hanly: The Decline of Civil Jury Trial in the Nineteenth-Century England. In: The Journal of Legal History. 2005. Vol. 26, No. 3, 253–278., különösen: 274–275.

26 John Hostettler: Politics and Law in the Life of Sir James Fitzjames Stephen. Chichester, 1995. 207–209.

27 Philip Handler: The Limits of Discretion: Forgery and the Jury at the Old Bailey, 1818–21. In: „The Dearest Birth Right of the People of England”: the Jury in the History of the Common Law. Editors: J. W. Cairns, G. McLeod. Oxford, 2002. 155–172.

28 William R. Cornish: Criminal Justice and Punishment. In: Selfsame and J. Hart, A. H. Manchester, J. Stevenson: Crime and Law in Nineteenth Century Britain. Dublin, 1978. 14–20., Leon Radzinowicz: A History of English Criminal Law and its Administration from 1750. Vol. 1: The Movement for Reform. London, 1948. 527–607.

29 Thomas A. Green: Verdict According to Conscience: Perspectives on the English Criminal Trial Jury, 1200–1800. Chicago–London, 1985. 318–355.

30 Antal: i. m. (1. jegyzet, 2013.) 22–24.

31 Főként a következők: 2&3 Will. IV, c.33 [Service of process out of the jurisdiction (England and Scotland) Act], c.39 [Process in courts of law at Westminster Act], c.58 [Contempt of court Act], c.60 [King's county assizes Act], c.62 [Punishment of death Act], c.123 [Forgery, abolition of punishment of death Act]; lásd még Bentham nézeteit az anyagi büntetőjoggal összefüggésben in: Radzinowicz: i. m. 355–396.

32 Badó Attila: Az angolszász típusú esküdtszék kritikai elemzése. = Acta Jur. et Pol. Szeged. Tomus L., Fasc. 1. Szeged, 1996., Badó Attila: Bevezetés az USA jogrendszerébe. = Acta Jur. et Pol. Szeged. Tomus LII., Fasc. 1. Szeged, 1997. különösen: 5–6., 22–24.

33 Jeremy Bentham: The Elements of the Art of Packing, as Applied to Special Juries, Particularly in Cases of Libel Law. London, 1821., Jeremy Bentham: Principals of Judiciary Procedure with the Outlines of a Procedure Code. In: The Works of Jeremy Bentham, published under the Superintendence of his Executor, John Bowring. Edinburgh, 1843. Vol. 2, 117–158.

sége – tekintettel az esküdtképesek kis társadalmi arányára – gyakran sajátos együttműködést hozott létre a bírák és az esküdtek között: „konzerválódott” egyfajta gyakorlat (*package, packing and vetting*), amelyet Bentham nyersen, de igen találóan az erdei s a galambházi madarak szembeállításával illusztrált. Az előbbieket egyenként, esetről esetre kellett felkutatni az erdő sűrűjében – vagyis a nem állandósult esküdtszék nehezítette a bírák dolgát és fokozta az esküdtszék hatékonyságát –, az utóbbiak viszont folytonosan kéznél voltak a galambdúcban, amely tény a vadászat lényegét csorbította – vagyis a bevált esküdt a bíró vagy egy állami hivatalnok munkáját megkönnyíthette. Másik metaforájával kifejezve: praktikusabb betört, herélt lovakat tartani az istállóban, mint szilaj paripákat fogni be újra és újra. A *rendszeresség* stabilitást, kényelmet, együtt egyfajta hatékonyságot teremtett; így a folytonosság s a „konzerválás” kölcsönösen szavatolta egymást.³⁴ (Természetesen mindez először nem a 19. században jelent meg, illetve nem csak Angliában okozott problémát.³⁵)

Bár a modern pszichológia csak a század végén alakult ki, Bentham mégis jól érzett rá a döntéshozatal *lélektani dinamikájára* különösen abban az esetben, amikor az esküdtnak nem volt önálló álláspontja; ez esetekben általában a bíró sugallata szerint mérlegelt a lehetséges keretek között akár a tény-, akár a jogkérdésben. Az egyhangúság követelménye is ebbe az irányba hatott. Az idézett tudós egyébként sem bízott a jogszolgáltatás intaktságában: nem csak a laikusokat opponálta, hanem a hivatásos bírakat is negatív értékítélettel illette a hivataluk adta érdekek: a pénz és a hatalom okán. Ismeretesen úgy vélte, e körülmények között szükségtelen volt egy olyan drága intézményt működtetni, mint az esküdtszék, de nyomban hozzátette: az esküdtbíráskodást a parlamentnek mint legfelsőbb hatalomnak kellett volna megszüntetnie – inkább, mint hagynia, hogy az esküdtek a bírák által mozgatott „bábukká” váljanak.³⁶

Mivel azonban az esküdtszék teljes mellőzésére nem látott esélyt, *téziseket dolgozott ki* annak érdekében, hogy kedvező fordulat következze be a vitatott kérdésekben. Először is a *rendes és a special jury-k közötti különbségtétel* fenntartását javasolta az utóbbiak intellektuálisabb képessége miatt. A „rendes” esküdtbírási ügyekben (*ordinary jury cases*) ajánlotta, hogy azokba az ún. kisbirtokosok (*yeoman jurymen*: boltosok, kézmű-

iparosok, kisvállalkozók) mellett néhány – nem több, mint egy-kettő! –, a speciális kvalifikációval bíró olyan esküdtet (*gentlemen jurymen*) is rendszeresen vonjanak be, aki(k) hasonlóan távoli kerületből származott (származtak), mint a *yeoman*-ek. A szükséges *special jury*-kat pedig úgy akarta szervezni, hogy azok fele-fele arányban tevődjenek össze a rendes és a speciális lajstromokba felvett személyekből. Bentham akként vélekedett: szintén kedvezően hatna a törvénykezésre, ha az esküdtszékeket helybeli és nem helybeli személyekből vegyesen szerveznék, ami feltételezte, hogy a távolról érkezőknek útiköltség-térítést kell majd fizetni a megtett mérföldek alapján, egy előzetesen szerkesztett és közzétett táblázat szerint. Az esküdtszékek némely költségeinek (*compensation money, jury-money*) fedezésére önálló megyei pénzalapokat ajánlott létrehozni, hiszen az igazságszolgáltatás nem csupán a peres felek érdeke, hanem közérdek is (volt).³⁷

A *szolgálati lajstrom* összeállítására nézve már 1821-ben oda nyilatkozott, hogy elvben a parlamenti választójogi cenzusokat s az esküdtképeség cenzusait egyesíteni kell, de elismerte, hogy a társadalom akkor és ott még nem érett meg minderre. Addig is követendő példaul állította a Middlesex megyei, Sir Richard Phillips³⁸ londoni sheriffjének nevével fémjelzett eljárást – melynek hatálya alá tartoztak az Old Baily esküdtjei is – azzal, hogy a névjegyzékek szerkesztését a jövőben a különböző *jury*-típusokhoz kellene igazítani. A vesztegetések megnehezítése végett az esküdtek szolgálati lajstromába a törvénykezési ciklusonként felvettek számát növelni szándékolta legfeljebb hetvenkettőig. A jogállás tekintetében előterjesztendő törvényjavaslattal szemben pedig a következő *vezérelveket támasztotta*: az összes az esküdtszéket érintő (nem tisztán eljárásjogi) norma egy törvénybe foglalandó; a fennálló kaotikus jogi szabályozást hatályon kívül kell helyezni; s az új joganyagot *statute law* formájában kellene megalkotni és egyúttal tiltani az attól való eltérés lehetőségét.³⁹

Egyéb műveiben szintén kifejezésre juttatta a létező esküdtszékekkel szemben táplált bizalmatlanságát. Újabb javaslataiban felmerült annak a lehetősége, hogy az esküdtek vita nélkül, az eljárás befejeztével nyomban szavazzanak, s e verdikthez ne legyen szükség a teljes egyetértésükre. Felvetette annak a „kvázi esküdtszéknek” a gondolatát is, amely hasonlított volna a német *ülönkrechtszerre* (*Schöffengericht*),⁴⁰ vagyis

34 Bentham: i. m. 14–20., 44–48.

35 Stephan Roberts: Jury Vetting in the 17th Century. In: History Today, February 1982. Vol. 32, No. 2, 25–29.; Antal Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Itélőtáblák, bírói jogviszony, esküdtszék. = Dél-alföldi évszázadok 23. Szeged, 2006. 235.

36 Bentham: i. m. 53–54.

37 Bentham: i. m. 220–232.

38 A nevezett lord tanárból és könyvkiadóból lett London sheriffje 1807-ben. Szakirodalmi munkássága elsősorban nevelésméleti, etikai és társadalomfilozófiai témákban jelentős, de az esküdtekről is közzétett egy művet. Richard Phillips: On the Powers and Duties of Juries, and on the Criminal Laws of England. London, 1811.

39 Bentham: i. m. 233–244.

40 Vö.: Markus Dirk Dubber: The German Jury and the Metaphysical Volk: from Romantic Idealism to Nazi Ideology. In: The American Journal of Comparative Law. 1995. Vol. 43, No. 2, 227–271., különösen: 230–236., 241–257.; Peter Landau: Schwurgerichte und Schöffengerichte in Deutschland im 19. Jahrhundert bis 1870. In: The Trial Jury in England, France, Germany, 1700–1900. Editor: A. Padoa Schioppa. Berlin, 1987. 241–304.

egy olyan, tizenkettőnél kevesebb személyből álló testületre (*body of assessors*), amely tagjai mintegy ellenőrizték, segítették, de nem alterálhatták a bírót s az ő szakmai álláspontját (*unimpowered jury, quasi-jury*).⁴¹

Bentham számos nézetével megelőzte korát, egy-szersmind az angol *jury*-ről kifejtett gyakorlati és „hasznossági elvű” kritikái jól bizonyítják a reá vonatkozóan oly gyakran emlegetett *utilitarizmust* – miszerint a cselekedetek erkölcsi értékelésének alapját nem a tapasztalatilag ellenőrizhetetlen szándékok, hanem az ellenőrizhető következmények jelentik –, illetve annak pozitivistá módszertanát.⁴² A modern jogtörténeti-jogszociológiai kutatások tulajdonképpen – legalábbis részben – alátámasztják a konklúzióit: a 19. század elején az angol társadalom háromnegyede legfeljebb peres félként vagy vádlottként vehetett részt a bíróságok előtti eljárásokban, az esküdtképes férfiakból pedig főként a *középréteget* preferálták a bírák, azokat, akik nem tudtak és nem is törekedtek kiutat találni a rendszeres esküdti szolgálat terhei vagy éppen beneficiumai alól.⁴³ Például 1817-ben a londoni *special jury*-k működésének statisztikája alapján valóban volt néhány olyan esküdt, aki a mintavétel során feldolgozott 114 ügynek csaknem a felében részt vett, s kilenc másik, aki legalább azok egyharmadában, miközben összesen 274 név szerepelt a különleges esküdtek jegyzékében.⁴⁴

Nyilván nem minden ügytípusra s esküdtszék-re lett az előbbi állítás; különösen a halálbüntetéssel is sújtható állam elleni bűncselekmények (*state trials*) és olykor a sajtóban elkövetett rágalmozási vétségek (*sedition libel*) tartoztak a szakirodalomban sokszor említett kivételek közé, továbbá a már hivatkozott hamisítók perei végződtek gyakran *diszkrecionális*, anyagi jogilag nézve jogszerűtlen felmentésekkel.⁴⁵

3. A politikai háttér: Sir Robert Peel és a liberálisok álláspontja

A brit parlament Közösségek Házában (*House of Commons*) 1825. március 9-én tartotta meg expozéját az esküdtszéki törvényjavaslatot (*bill*) hivatalosan bete-

jesztő Sir Robert Peel,⁴⁶ aki a belügyminiszteri teendőket látta el ekkor Robert Banks Jenkinson (Earl of Liverpool) Tory (konzervatív) irányvonalú kormányában (kabinetjében),⁴⁷ s a 19. század első felének egyik szignifikáns, mérsékelt angol politikusa volt.

A felszólalásában rámutatott arra, miszerint nem kevesebb, mint nyolcvanöt olyan hatályos törvény létezett akkor Angliában, amely valamilyen módon az esküdtképeséget és a lajstromok összeállítását befolyásolta. Kiemelte több rendelkezéseinek fenntarthatatlanságát, mivel nem álltak összhangban a kor kívánalmaival. Például létezett olyan közöttük, mely a szolgálatában jogsértően eljáró (vagy éppen el nem járó) vétkes esküdtet egész életre szóló infámiával – ami ekkoriban száműzetést jelentett –, a birtokainak, házának és más javainak elkobzásával, valamint a családjának jogi elvesztésével sújtotta. Ugyanakkor az is igaz volt, hogy az említett törvényt az eltelt kétszáz évben (békeidőben) nem is hajtották végre. Úgy vélte, az intézmény történeti alapjaitól és lényegétől *nem szabadott eltávolodni*, ugyanakkor tekintettel kellett lenni a civilizáció előrehaladására, megszüntetve a korábbi jogszabályok ellentmondásait vagy célszerűtlenségeit.

A szükséges módosításokat három típusba sorolta. *Elsőként* a rendes esküdtképesek jegyzékei összeállításának módján kívánt változtatni, mivel azokat oly férfiak – konkrétan a községekben működő közrendőrök (*petty constables*) – készítették, akik gyakran maguk nem is írtak-olvastak, illetve a tapasztalat szerint könnyen a „rosszra csábíthatók” voltak. Ennek következtében rendre kihagyták a szolgálatra legkvalifikáltabbakat a névjegyzékből, s csak azokat vették fel, akik kevésbé voltak alkalmasak a feladatra. A javaslat szerint a jövőben e tevékenységet a templomgondnoknak s a községi felügyelőknél kellene elvégezniük, lévén állásuknál fogva az átlagnál tisztességesebb és műveltebb emberek. *Második* kiemelt módosításként a censusok pontosítását jelölte meg a javaslat esszenciájaként, valamint, hogy a jogalap nélkül felvett vagy jogszerűtlenül kihagyott személyek *jogorvoslati lehetőségei pro futuro* hatékonyabbá teendők, tekintettel az eljáró köztisztviselők munkaterhelésére is.⁴⁸

41 *Bentham–Bowring*: i. m. 2. kötet, 127., 141–158.; lásd még *John Hostettler*: The Criminal Jury Old and New: Jury Power from the Early Times to Present Day. Winchester, 2004. 111–112., *Oren Ben-Dor*: The Institutionalization of Public Opinion: Bentham’s Proposed Constitutional Role for Jury and Judges. In: Legal Studies. June, 2007. Vol. 27, No. 2, 216–235.

42 *Jon Elster*: Securities against Misrule: Juries, Assemblies Elections. Cambridge (USA), 2013. 98–139., 140–190. Lásd még *Gerlad J. Postema*: Bentham and the Common Law Tradition. Oxford, 1986. 147–336., *Nancy L. Rosenblum*: Bentham’s Theory of the Modern State. Cambridge (USA)–London, 1978. különösen: 9–26.; *Boros Gábor* (szerk.): Filozófia. Budapest, 2007. 943., 1200–1201. (A hivatkozott fejezeteket *Ambrus Gergely* és *Orthmayr Imre* írták.), *Takács Péter*: Államtan. A modern állam és elmélete. Budapest, 2011. 61–62., *Kecskés László*: Polgári jogi fejlődés az angol és a skót jogban. Budapest, 2012. 268–276.

43 *Hay*: i. m. 354–357.

44 *Oldham*: i. m. 170.

45 *Green*: i. m. (29. jegyzet) 356–366., *Hostettler*: i. m. (41. jegyzet) 112–113.; *John Hostettler*: Thomas Erskine and the Trial by Jury. Chichester, 1996. 34–52., 66–77., 106–126.

46 The Parliamentary Debates: Forming a Constitution of the Work Entitled „The Parliamentary History of England, from Earliest Period to the Year 1803”, published under the superintendence of T. C. Hansard. New Series: Commencing with the Accession of George IV. London, 1825–1826. (a továbbiakban: *Parliamentary Debates*) XII. kötet, 966–972. hasáb, XIII. kötet, 798–801. hasáb.

47 *Maitland*: i. m. 394–398., 402–404., 410–411.; *E. L. Woodward*: The Oxford History of England: The Age of Reform, 1815–1870. Oxford, 1938. 50–75., 633.; *Ruszoly József*: Európai jog- és alkotmánytörténelem. = Opera Iurisprudentiae 1. Szeged, 2011. 420.

48 *Parliamentary Debates*, XII, 966–968. hasáb.

A megyei *special jury*-k intézményét szintén érintette a javaslat, mivel addig csupán a „nemes” (*esquire*) megjelölésű férfiak alkalmazása volt bennük lehetséges, s ez gyakran kizárta például az alkalmasabb bankárokat, illetve nagykereskedőket.

A szolgálati lajstrom vonatkozásában és a szolgálatra történő behívás tekintetében követendő új eljárási metódust is részletezte Peel azzal, hogy a felek kifejezett s egybehangzó választásától függően akár a korábbi módszer is alkalmazható maradna, kielégítve az intézményt elvben támogatók és az ellenzők elvárásait egyaránt. Egy későbbi beszédében hozzátette még: szerinte a tárgyalt *bill* legfontosabb érdeme volt, hogy az olyan különleges ügyekben, amelyekben maga a Korona vett részt felperesként, eleve egy speciális esküdtszék lenne alkalmazandó, mely szolgálati lajstromának tagjait titkos szavazással választanak ki, s ugyanez vonatkozna a *special jury*-hoz kötött bűnvádi (pl. a már említett hűtlenségi) perekre is. Egyébként úgy látta: az említett nyolcvanöt törvény helyett mindeképpen *egy egységes jogszabályt* kellett alkotni az esküdtképeség kérdéseiben (*juries regulation bill*), meghozzá olyat, amely képes volt feloldani a meglévő anomáliákat.⁴⁹

A tekintélyes jogász, Stephen Lushington képviselő elsőként támogatta Peelt, s úgy értékelte, a javaslat további jelentős érdeme, hogy annak hatálya kiterjedt az *Exchequer* (a Királyi Kincstári Bíróság) előtti eljárásokra is (bár a normaszövegből ezt végül kihagyták). Egyetértett továbbá a belügyminiszter azon felvetésével, miszerint az asztalon lévő *bill*-t egy e célra felállítandó szakbizottságnak kellene először tárgyalás alá vennie a szűkebb professzió szempontjainak figyelembe vételével. A radikális pamfletíró és a költő Lord Byron barátja, John Hobhouse pedig lelkesedve *expressis verbis* ekként fogalmazott: „ez lesz a legnagyobb, legüdvösebb reform, amely a törvénytárunkban csak fellelhető”.⁵⁰

A Bentham-i irányzatot is követő Joseph Hume felhívásában érdekes nézőpontot képviselt: haladónak találta ugyan a javaslatot, de a *common law* tradíciói védelmében még haladóbbnak vélte, ha az nem is létezett volna. Úgy hitte, a *common law* által szabályozott kérdésekbe a törvényi jognak (*statute*) nem helyénvaló beavatkoznia. Peel akként válaszolt, miszerint az *ősi jogot*, a megszentelt szokásokat – mint amilyen például, hogy tizenkét tagú az esküdtszék, vagy az, hogy egyhangúan hozza a verdiktet – valóban nem volna bölcs dolog megváltoztatni, de a gyakorlatiasság szempontjából időnként e normákat is konszolidálni

kell. Henry Bright a Whig soraiban a legteljesebb megelégedéssel fogadta a javaslatot, és az egész ország nevében köszönte meg azt, mi több: a nagy államfilozófus, Lord Bacon nézeteit látta benne testet öltetni. Annyit tett hozzá csupán: egy klauzula bevitelével biztosítandó, hogy az esküdtszék ne legyen felosztható mindaddig, amíg az döntésre nem jutott – még a felek hozzájárulásával sem. Ezáltal számos létező kellemetlenséget el lehetne kerülni a jövőben. Másik témaként utalt röviden arra is, hogy reményei szerint e javaslat nem tartalmaz semmi olyat, ami csorbítaná a Korona iránti hűtlenséggel megvádoltak már meglévő perbeli jogait.⁵¹ James Scarlett, valamint a IV. Györggyel és a Lordok Házával szemben Caroline királyné védőjeként (1820) országos szimpátiát nyert Henry Brougham liberális képviselők ugyancsak elismerően nyilatkoztak, s előre támogatásukról biztosították Robert Peelt.⁵²

Érdekesség, hogy *Peel* és *Bentham* e kérdéskörben sem értett egyet. Bentham úgy nyilatkozott: szerinte a törvénytervezetről eldönthetetlen, vajon fenntartani vagy megszüntetni akarta-e hosszú távon az esküdtszékekkel összefüggésben kialakult, általa is opponált gyakorlatot – pedig valójában számára ez volt a főkérdés –, és rosszalta, hogy a témában kifejtett irodalmi munkásságát a szövegezés során figyelmen kívül hagyták. Egy 1826 decemberében írt levelében pedig egyenesen így fogalmazott: „bizony Uram: ahelyett, hogy véget vetett volna az esküdtszékek ‘konzerválása’ gyakorlatának (ami szerintem a többségi elvárás volt), inkább megalapozta azt: megalapozta egy parlamenti törvénnyel, amelyet az Ön által beterjesztett javaslattal egyezően fogadtak el”.⁵³

Brougham szavaihoz szintén érdemes egy megjegyzést fűzni. Kitűnő ügyvéd lévén jól ismerte az esküdtszék minden funkcionális tulajdonságát, ideértve a *közvélemény általi* befolyásolhatóságát is, melyet az ellenzők ugyancsak hevesen kritizáltak. Egy konkrét jogeset nyomán 1827-ben a sajtóperekkel összefüggésben mutatott rá arra, miszerint ez nem feltétlenül az intézmény hibája volt, s hogy a jövőben sem kerülhető el: „a lancasteri esküdtek előítéletét tekintve, ugyanezen [kizáró] ok felhozható volna a Királyság bármely megyéjének esküdtszékével szemben, mivel minden újság írt az ügyről, s hacsak nem süketeket és vakokat választanak ki az eljárásra, lehetetlen találni bárkit, aki értesületlen lenne az ügyben”.⁵⁴ Tehát a nyomtatott média a szigetországban már akkor egy sajátos, „alkotmányon kívüli” hatalmat és el nem hárítható befolyást képviselt.

49 Uo. XII, 969–970. hasáb; XIII, 798–799. hasáb.

50 Uo. XII, 971. hasáb.

51 Uo. XII, 972. hasáb.

52 Uo. XIII, 799–801. hasáb. A királyné peréről ír *Hostettler*: i. m. (45. jegyzet) 216–222. és *Trowbridge H. Ford*: *Henry Brougham and His World: a Biography*. Chichester, 1995. 329–337.

53 *Oldham*: i. m. 168., 296–297.

54 *Ford*: i. m. 416–417.

4. Az 1825. évi (megyei) esküdtszék-szervezési törvény

Az 1825. június 22-én kihirdetett új – összesen 64 szakaszból és több mellékletből álló – esküdtszéki törvénycikk (*Juries Act 1825*)⁵⁵ normatív célja a kiválasztási mechanizmus egy törvényben való kodifikálása, a *special jury*-k működésének megreformálása és általában az esküdtképes személyek számának emelése volt. A területi hatálya Anglia s Wales megyéire (*county*) terjedt ki, a kiváltságolt jogállású városokra és közigazgatási egységekre nem (az utóbbiakban az addigi jogot tartva fenn); Skóciára pedig egy formailag önálló, egy hónappal korábban kihirdetett törvény, valamint annak módosításai voltak alkalmazandók.⁵⁶

A rendes esküdtek *életkori cenzusának* határait a 21. és a 60. évben állapították meg; további követelmény volt, hogy az esküdt férfi Anglia bármely megyéjének állandó lakosa legyen, és az ugyanabban a megyében lévő saját birtoka vagy bérelt ingatlana nyomán évi legalább 10 Font adózás utáni *jövedelemmel* rendelkezzen. Az említett birtok lehetett *freehold*, *copyhold*, ősi nemesi birtok, rendes bérlet vagy ezek együttesen. A bérlet esetében a tartósság is lényeges követelmény volt, amely lehetett élethosszig terjedő – ekkor a 10-fontos szabály vonatkozott rá –, vagy legalább huszonegy évig tartó – ez utóbbi esetben pedig évi 20 Font tiszta jövedelmet kellett hozzá kimutatni. Új lehetőségként a lakóházak tulajdonjoga szintén kvalifikációt eredményezett, ha a tulajdonos az arra irányadó normák szerint szegényadót is fizetett, vagy ha Middlesexben a legalább harminc, más megyében a legalább 20 Font értékű lakóháza után ingatlanadózott, avagy ha oly házat birtokolt, melynek legalább tizenöt ablaka volt. Ezen esküdtképesség kiterjedt Angliában az összes rendes *megyei polgári és büntető bíróságra*, a három örgrófság (Durham, Chester, Lancaster) felsőbíróságaira, valamint az *assize* (a megyei birtok- és tulajdonvédelmi, ekkor már büntető jellegű), a *nisi prius* (a királyi utazóbírák által a megyékben évente vagy más időszakonként tartott) esküdtbíróságokra, továbbá a megyei törvényszékek nagy- és ítélő büntető esküdtszékeire (*grand/petty juries, oyer and terminer courts*). Walesben az említett vagyoni cenzusoknak csupán a háromötödét kívánta meg feltételül a jogalkotó.⁵⁷

E törvény a minden tekintetben dinamikusan fejlődő *London városára*⁵⁸ – amely megyei hatásköröket is gyakorolt – részint eltérő klauzulákat rendelt. A londoni polgárok a helyi ügyekben – tehát nem a westminsteri felsőbíróságokon – akkor lehettek esküdtek, ha legalább 100 Font forgalmi értékű vagyonnal bírtak, s emellett lakóház tulajdonosai, avagy bolt, raktár, könyvelőiroda, kereskedelmi célú más helyiség vagy egyéb iroda bérlői voltak a brit fővárosban.⁵⁹

Ugyanakkor az új szabályok nem vonatkoztak az olyan *archaikus intézményekre*, mint a *Grand Assize*, amely Glanville korából származott és összesen tizenhat esküdtből állott,⁶⁰ valamint a halottkének eljárása s annak esküdtjei (*coroners's inquest*; „tetemrehívás”), mely eredetét még a normannok előtti korra, Nagy Knut s a dán fennhatóság évtizedeire datálják.⁶¹

Az esküdti szolgálat alól a törvény számos kivételt is megállapított, melyet a későbbi jogszabályok tovább bővítettek. A teljesség igénye nélkül kiemeljük a következő férfiakat, akiknek a meglévő vagyoni képesség ellenére *mentességük volt* e kötelezettség alól: minden *peer* (értsd: „főrendek”) és a westminsteri bíróságok bírái, mind az anglikán klerikusok s a felszentelt római katolikus papok, a nyilvántartott székhelyű nem anglikán protestáns tanárok és prédikátorok, továbbá általában a szabályszerű esküt tett királyi bírák, a gyakorló bírósági ügyvédek (*barristers*) és azon egyéb ügyvédek, akik az *equity* vagy a kánoni bíróságokon, illetve az admirális törvényszékén ténylegesen működtek; a Jogász Doktorok Társaságának (*Society of Doctors of Law*) tagjai, az igazságügyi szervek és a javítóintézetek adminisztratív alkalmazottai, nemkülönben a Londonban, Edinburgh-ben vagy Dublinban kamarai tagsággal bíró, ténylegesen praktizáló sebészek, illetve a gyakorló, szakmailag megfelelően minősített gyógyszerészek, úgyszintén a tengerész kormányosok, a királyi haditengerészet és a haderő teljes állásban foglalkoztatott tagjai, a sheriffek és hivatalaik köztisztviselői, valamint az adó- és vám-tisztek s a községi hivatalnokok. Akik pedig nem az angol király alattvalói voltak (*aliens*, „külföldiek”) vagy akiket a közügyek gyakorlásától bűncselekmény elkövetése miatt eltiltottak – kivéve, ha időközben kegyelmet nyertek –, továbbá, akiket törvényen kívül

⁵⁵ 6 Geo. IV, c.50: An Act for consolidating and amending the Laws relative to Jurors and Juries (CPGS 1825: 457–492.).

⁵⁶ 6 Geo. IV, c.22: An Act to regulate the Qualification and the Manner of enrolling Jurors in Scotland, and of choosing Jurors on Criminal Trials there, and to unite Counties for the Purposes of Trial in Cases of High Treason in Scotland [20 May, 1825]; 7 Geo. IV, c.8: An Act to amend so much of an Act of the last Session of Parliament, for regulating the Qualification and the Manner of enrolling Jurors in Scotland, and of choosing Jurors in Criminal Trials there, and to unite Counties for the Purposes of Trial in Cases of High Treason in Scotland, as relates to the Qualification of Special Jurors [22 March, 1826] (CPGS 1825: 261–268., 1826: 33–35.).

⁵⁷ 6 Geo. IV, cap. 50; 1. §.

⁵⁸ *Jeremy Black*: London: a History. h.n., 2009. 166–223., *Horváth Pál* (szerk.): Bevezetés az egyetemes állam- és jogtörténet forrásaiba. Budapest, 1996. 94–96.

⁵⁹ 6 Geo. IV, cap. 50; 50. §., vö.: *Report 1965.*, 56–57.

⁶⁰ *Antal*: i. m. (1. jegyzet, 2014.) 404–407.; *Ralph V. Turner*: Who was the Author of *Glanvill*? Reflections on the Education of Henry II's Common Layers. In: *Selfsame: Judges, Administrators and the Common Law in Angevin England*. London, 1994. 71–101., *Antal Tamás*: Ranulf Glanvill és a *common law* születése. In: *Ünnepi kötet Dr. Molnár Imre egyetemi tanár 80. születésnapjára*. Szerk.: Jakab Éva, Pozsonyi Norbert. = *Acta Jur. et Pol.* Szeged. Tom. LXXXVI. Szeged, 2014. 11–22.

⁶¹ *James Kennedy*: Treatise on the Law and Practice of Juries: as Amended by Statute 6 Geo. IV c. 50, including the coroner's inquest, & c. London, 1826. 120–126.

helyeztek (számkivetettek) avagy egyházi kiközösítéssel sújtottak, *ab ovo* esküdképtelenek voltak. Ellenben e szolgálat pénzért vagy más javakért *nem volt törvényesen megváltható*.⁶²

A *special jury*-k tekintetében részben eltérő szabályok érvényesültek. Ezek elsősorban a *common law* tradicionális westminsteri felsőbbbíróságain (*Courts of King's Bench, Common Pleas and Exchequer*), az örgrófságok felsőbbbíróságain s a walesi „nagy ülősszakok” fórumain (*Great Sessions*) voltak alkalmazandók mind polgári, mind bűnvádi ügyekben általában a jogosultak indítványára – néhány büntető ügytípusban pedig kötelezően. Vidéken azon férfiak bírtak esküdképességgel e kategóriában is, akik Anglia vagy Wales valamely megyéjében, illetve London kerületeiben laktak, s az esküdtek könyvében „nemes” (*esquire*) megjelöléssel vétettek fel – ami hivatalviseléssel vagy születéssel keletkezhett, ⁶³ magyarrá megközelítőleg a „méltóságos úr” kifejezéssel fordítható –, avagy ugyanott „magasan képzett személyekként” (*persons of higher degree*), illetőleg kereskedőkként, bankárokként szerepeltek.⁶⁴ Azonban sem a vizsgált törvény, sem más jogszabály *nem definiálta* pontosan e kulcsfontosságú fogalmakat, minek következtében – különösen a „kereskedő” és a „nemes” kitételek vonatkozásában – nyilvánvaló jogbizonytalanság és divergáló gyakorlat mutatkozott a törvény későbbi végrehajtása folyamán.⁶⁵

Az esküdképesek megyei jegyzékét minden évben újra kellett szerkeszteni. Ezt a munkát a rendőrfőnökök (*high constables*) felügyelték, de ténylegesen az egyházkerületi (templom-) gondnokok (*churchwardens*), valamint a községi és a szegényügyi felügyelők (*parish overseers, overseers of the poor*) végezték. Júliusban a királyi békebírák (*clerk of the peace*) felhívására a rendőrfőnökök tizennégy napon belül utasították az említett hivatalnokokat, hogy a kerületükben élő, a jog szerint alkalmas személyeket alfabetikus rendben írják össze minden szeptember 1-jéig. Ehhez táblázatos jegyzéket kellett készíteniük, amelynek rovataiban feltüntetendő volt településenként (kerületenként), azon belül utcánként, a releváns férfiak neve, a foglalkozása vagy titulusa, s a census megnevezése, mely alapján a felvételük történt. A felügyelőknek az állami adóhivatalt is meg kellett keresniük a hiteles kimutatások beszerzése végett. Elkészülvén az őslajstrom, azt kinyomtatták

a település (kerület) költségén, majd szeptember első három vasárnapján e kópiákat a rendőrfőnök aláírásával ellátva kifüggesztették valamennyi templom, kápolna és nyilvános egyházi hely főbejáratára. A nyomtatvány felhívást is tartalmazott arra nézve, miszerint, ha bárkinek kifogása volt a tartalmát illetően, azt előadhatta egy adminisztratív testület (*petty session*) előtt az ott megjelölt helyen és időben, de még ugyanabban a hónapban. A lakosok az eredeti jegyzéket is megtekinthették az első kifüggesztést követően, szeptember első három hetében. (Itt hívjuk fel a figyelmet arra, hogy az angol naptárakban a hét máig a vasárnapkal kezdődik!) A felmerült észrevételeket a békebíró megérkezéssel az említett „kisebb bizottság” ülősszakán intézték el.⁶⁶ Az így összeállított végleges lajstromot: az esküdtek könyvét (*juror's book*) a sherifffeknek küldték meg, akiknek gondoskodniuk kellett arról, hogy a következő év január 1-jén a jegyzékek használata megkezdődjék, s az folyamatos legyen az egész naptári esztendőben, valamint arról is, hogy a *special jury-képese*ket kikeresve, róluk egy önálló listát szerkesszenek és tartsanak készenlétben.⁶⁷

Ezt követően a megye sheriffje állította egybe a hozzá intézett, középkori eredetű *Venire Facias Juratores* királyi parancs (*writ*) alapján⁶⁸ a tényleges *szolgálati lajstromot* (*panel of jurors*) a következő esküdtszéki ülősszakot (*court of assizes, sessions of Nisi prius*) legkevesebb tíz nappal megelőzően, amelynek rendesen legalább 48, de legfeljebb 72 kiválasztott nevet kellett tartalmaznia az egész megyéből, nem csupán az érintett századkerületből. A királyi bírák némely esetekben, az említett számoktól eltérően, több vagy kevesebb szolgáltra behívott férfi jegyzékének alkalmazását is elrendelhettkék. A sheriff gondoskodott arról, hogy a szolgáltra ekként berendelt személyek a bíróságon megjelenjenek, továbbá, hogy a peres felek a helyettesénél e paneleket ingyenesen megtekinthessék.⁶⁹ Hosszabb időtartamú, vegyes (büntető és polgári) ülősszakokra akár két jegyzéket is készíthettek a bírák; ezek értelemszerűen összesen legfeljebb 144 nevet tartalmaztak, s először az egyiket, majd a másikat használták (*first/second set*) a törvénykezésben. Léteztek továbbá olyan „külön eljárások”, amelyek egyéb módokon befolyásolták az esküdti szolgálatot: például a szemlével egybekötött *előzetes bizonyítás*,

62 6 Geo. IV, cap. 50; 2–3., 43. §§.; Cornish 1971, 37–44.

63 Richard Burn – George Chetwynd, George Wharton Marriott: The Justice of the Peace and Parish Officer. London, 1830. 2. kötet, 540–541., Szántó Richárd: Derby grófság települései, birtokrendszere és társadalma (14–15. század). Szeged, 2005. 63–65.

64 6 Geo. IV, cap. 50; 30–31. §§.

65 Oldham: i. m. 168–169.

66 A közigazgatási judikatúra említett sajátos szerveiről lásd Sipta István: A 19. századi angol közigazgatási jogvédelem és a magyar közigazgatási bíráskodás. In: Emlékkönyv Dr. Ruzsoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szerk.: Balogh Elemér, Homoki-Nagy Mária. = Acta Jur. et Pol. Szeged. Tomus LXXIII. Szeged, 2010. 793–810. különösen: 797–798.

67 6 Geo. IV, cap. 50; 12., 31. §§ & Schedule: Warrant returning lists of jurors; Precept returning list of jurors; Form of return [melléletek: utasítások és egy nyomtatvány az esküdtek névjegyzékének elkészítéséhez].

68 Frederick Pollock – Frederic William Maitland: The History of English Law before the Time of Edward I. (1st edition: Cambridge, 1898) 2nd edition: Indianapolis, 2010. 2. kötet, 651–653., J. H. Baker: An Introduction to English Legal History. Oxford, 2007. (Reprint: 2011.) 73., 556–557., Donald W. Sutherland: The Assize of Novel Disseisin. Oxford, 1973. 65–66.

69 6 Geo. IV, cap. 50; 17–20. §§.

ahol egy minimum hattagú kvázi esküdtszék volt küldendő a tényleges helyszín megtekintésére még a tárgyalás határnapja előtt – ekkor az ítélő esküdtszékben az említetteknek is helyet kellett biztosítani;⁷⁰ a nem brit alattvalók (*aliens*) pereiben pedig az esküdtek közé fele részben szintén nem nagy-britanniai honosságú olyan férfiakat is felvettek, kik a cenzusoknak egyébként megfeleltek, és lehetőleg a külföldivel azonos nációjúak voltak (*jury de medietate linguae*).⁷¹

A szolgálatra behívottak nevét külön-külön egy-egy cédulára előre felírták, amelyet az esküdtszék megalakításához használtak. A klasszikus *voir dire* során egy bírósági hivatalnok (*prothonotary*) nyilvános eljárás keretében véletlenszerűen kihúzta a cédulákat egy tégelyből; ha az ekként kisorsolt személy nem jelent meg, vagy a felek őt visszautasították (*challenged and set aside*), akkor helyette újabbat húzott, s mindez addig folyt, míg ily módon a tizenkét tagot konszenzussal ki nem választották. Ezt követően ők esküt tettek, és amíg a verdiktet meg nem hozták, vagy eredménytelenség miatt a felek indítványára új *jury* nem alakult, nem hagyhatták el helyszínt, sem egymás társaságát. Ha az adott ügyben az esküdtszék befejezte működését, azt részben-egészben felhasználhatták újabb kiválasztási eljárás nélkül más ügyekben is, ha ez ellen az ottani felek nem tiltakoztak. Ha csupán részben tiltakoztak, akkor csak a visszautasított esküdtek helyett kellett újabbakat kisorsolni a szokásos módon.⁷²

A már általunk is többször említett *special jury*-k használatát törvény írhatta elő, vagy indítványozhatta azt a vádló, a vádlott, a polgári perben pedig a felek bármelyike mindenféle ügyben, amely egyébként esküdtbíró elé tartozott. Ekkor a *voir dire* két részre tagolódott. Először a fent említett, magasabb kvalifikációs feltételeknek megfelelő esküdtképesek teljes jegyzékéből (*special juror's list*) szintén alfabetikus rendben egy növekvő számsort képeztek, majd cédulákra írták a számokat a hozzájuk tartozó nevek nélkül. Valahányszor *special jury* alakítása volt szükséges, egy bírósági hivatalnok egy előre meghatározott napon a felek jelenlétében az egész cédulázott számsort – akár mennyi tételt tartalmazott is – egy tégelybe helyezte, összerázta, majd darabonként kihúzott belőle összesen negyvennyolc lapocskát. Minden számhoz nyomban hozzárendelték a lista szerinti nevet, és azt feljegyezték. A jelenlévő felek kifogást emelhettek, ha az így kisorsolt személy nem felelt meg a speciális cenzusoknak, s ha a hivatalnok egyetértett, helyette egy újabb számot s általa személyt kellett a dobozból ki-

emelni. Ha nem volt összesen negyvennyolc különleges esküdtképes a jegyzékben, a rendes esküdtek könyvéből a hivatalnok választott annyi férfit, amennyi a teljességhez hiányzott. A *voir dire* második szakaszában ebből a negyvennyolc jelöltből válogathattak a peres felek immár a hagyományos módon, de magasabb illetékkötelezettség fejében.⁷³ Ekként minden ügýhöz új „negyvennyolcas jegyzék” készült 1852-ig, amikortól – különösen pedig az 1854. évi eljárásjogi törvény (*Common Law Procedural Act*; 17&18 Vict. c.125) nyomán – már ugyanazt alkalmazták egy ülészakon belül valamennyi perben.⁷⁴

Ha bármely esküdtszék megalakítását megghiúsította volna azon körülmény, miszerint nem jelent meg elegendő számú esküdtjelölt, a tárgyalás helyszínén lévő s a *talesmen* („fogott esküdt”) kategóriájába tartozó személyekből pótolhatták a hiányzókat, ha ezt a felek vagy a bíróság indítványozta. Ekkor az eljárásba belépő új személyek nevét a sheriffnek a szolgálati lajstromra utóbb fel kellett vennie (*tales de circumstantibus*). Abban az esetben, ha akár egy rendes, akár egy fogott esküdt tetteleg vagy ráutaló magatartással jogszerűtlenül megtagadta a szolgálatot, legalább 10 Font bírsággal volt sújtandó. A kötelezettségét teljesítő esküdt részére igazolást állított ki a sheriff irodája, amely felmutatásával az érintett mentesült a két (néhány megyékben egy) éven belüli ismételt törvénykezési szolgálat alól.⁷⁵ A részrehajló vagy éppen korrupt esküdteket a törvény pénzbüntetéssel, illetve szabadságvesztéssel szankcionálta, a kötelességszegően mulasztó hivatalnokokat pedig szintén súlyosan rendelte büntetni – pl. 50 Font bírsággal vagy a járandóságuk felének elvonásával.⁷⁶

5. A törvény fogadtatása és utóélete

A bemutatott jogszabály alkotói bizonyára nem gondolták, hogy a művüket több, mint másfél évszázadig fogják használni a rendes (*common jury*) esküdti kvalifikációk meghatározására, így az 1956-ban megjelent klasszikus könyvében Lord Devlin, a brit legfelsőbb bíróság (*High Court of Justice*) tekintélyes bírája nem írhatott mást, mint a következőt: „a jelenleg hatályban lévő cenzusokat még 1825-ben állapították meg, s azok máig fennállnak, noha az eltelt százharminc év alatt Anglia egy oligarchiából, melyben az átlagembernek csekély beleszólása volt az ország ügyei-
be, demokráciává vált, amelyben minden férfinak és

70 6 Geo. IV, cap. 50; 22–25. §§.

71 6 Geo. IV, cap. 50; 42. §., vö.: Antal: i. m. (35. jegyzet) 197–198.

72 6 Geo. IV, cap. 50; 26–27. §§., vö.: Cornish: i. m. (24. jegyzet) 46–52., Antal: i. m. (35. jegyzet) 198–199.

73 6 Geo. IV, cap. 50; 30–34. §§., lásd még: Kennedy: i. m. 80–87.

74 Michael Lobban: The Strange Life of the English Civil Jury, 1837–1914. In: „The Dearest Birth Right of the People of England”: the Jury in the History of the Common Law. Editors: J. W. Cairns, G. McLeod. Oxford, 2002. 194.

75 6 Geo. IV, cap. 50; 37., 41–42. §§., lásd még: Report 1965., 63–64.

76 6 Geo. IV, cap. 50; 46., 61. §§.

nőnek választójoga van. Az esküdtnak azonban ma is ingatlanvagyonnal, illetve háztulajdonnal kell rendelkeznie. [...] Az igazi hatása a korlátozott esküdtképességi censzusoknak nem az, hogy kizárja a föld- és háztulajdonosok egy jelentős részét, hanem az, miszerint kizárja az összes állampolgárt, aki nem háztulajdonos, s ez a felnőtt lakosság többségét jelenti”.⁷⁷ Ugyanakkor az is igaz, hogy a 20. század második felének esküdtszéki mozgalmi teljesen más történelmi környezetben bontakoztak ki, mint a 19. század eleiek.

Meg kell említenünk továbbá, hogy saját kora természetességgel fogadta e jogszabályt; annyira, hogy Robert Peel életrajzírói az általa kezdeményezett szegényügyi, állatvédelmi és ipartörvények, valamint a londoni új rendőrség (*Metropolitan Police Force*) felállításának⁷⁸ „árnyékában” az esküdtszéki reformot szóra sem méltatták. Talán azért sem, mert a censzusok végül nem alakultak át radikálisan, így a kvalifikáltak száma sem emelkedett oly lényeges mértékben, mint várták, ráadásul a legtöbb érintett inkább teherként vagy legalábbis disz-komfort érzettel élte meg az esküdtként való ítélkezést, nem pedig olyan állampolgári jogként, melynek bővítéséért kifejezetten küzdeni kellene.⁷⁹ Vagyis a parlamenti választójogért sokkal inspiráltabb politikai harcot folytatott a viktoriánus társadalom.⁸⁰

Kivételek ugyanakkor mindig voltak. Maga Peel hozta javaslatba 1827-ben, a megyei bíróságok reformjának tervezése közben, annak lehetőségét, hogy azokban *öttagú jury-k* is működjenek, az általunk szintén hivatkozott Henry Brougham pedig 1830-ban és 1833-ban próbálkozott a *hattagú esküdtszék* koncepciójával először a Községek Házában, majd a lordok között⁸¹ – akkor még eredménytelenül, viszont az 1846. évi, új megyei törvénykezési szervezetbe (*county courts*) már ténylegesen vettek át elemeket az említett javaslatokból, de az esküdtképességi szabályok érdemének érintése nélkül.⁸²

Az angliai s a walesi esküdtszékekre vonatkozó normák mégsem váltak egységessé, és nem is rögzültek mind egyetlen jogszabályban. Az 1825. évi 50. törvénycikk ugyanis – szemben az eredeti kormányzati tervekkel – általában a *megyei esküdtbíróságokra* tartal-

mazta a szervezési szabályokat, s mint utaltunk rá: így a hatálya számos esküdtszékre nem terjedt ki; a szoros értelemben vett (a *jury* előtti) eljárásjogi kérdéseket pedig egyáltalán nem érintette. Tehát továbbra is csak részbeni volt az egység a sokszínűségben.

Mindezek ellenére e tárgyban csak 1974-ben – tehát száznegyvenkilenc év múltán – fogadott el a brit parlament új törvényt az 1825. évi *Juries Act* helyett, amelyben a vagyoni censzusokat megszüntette, s a választójoghoz kötötte a rendes esküdtképességet (1974 c.23). A kizáró okok katalógusa, valamint a *special jury-k* esküdtszereire vonatkozó klauzulák 1870-ig szintén nem változtak;⁸³ a nemi diszkrimináció 1919-ben, maguk a speciális esküdtszékek 1949-ben, a vádeszküdtszékek 1933-ban szűntek meg.⁸⁴ A bemutatott törvénycikk tehát – mindennemű későbbi kritikák mellett – az angol társadalom (nem a jogászság!) igényeihez mértén *kiemelkedően időtállóan* bizonyult; a 20. századi kétségtelen anakronizmusáról pedig nem Lord Peel vagy a georgiánuskori parlament tehetett.

APPENDIX

A Venire Facias királyi parancs formulája

IV. György Isten kegyelméből, etc. ... megye sheriffjének, üdvözléssel.

Megparancsoljuk Önnek, hogy járuljon a bíránk elé ... napján a megyéjének lakosai közül vett tizenkét becsületes, a törvény általi feltételeknek megfelelő férfúval, akikkel az igazság valószínűleg a legjobban lesz szolgáltható, és akik nem állnak rokonságban sem A.B. felperessel, sem C.D. alperessel, avégből, hogy a fent említett felek között birtoksértés jogcímén fennálló ügyben esküdtszéket alkossanak, mert mind a hivatkozott A.B. és a szintén hivatkozott C.D., akik között a jogvita folyik, elhatározták, hogy alávetik magukat ezen esküdtszéknek, melyet Ön ott és akkor szervez a nevezett esküdtekből e királyi parancs alapján.

Kelt Sir Charles Abbott lovag mint tanú előtt, Westminsterben, uralkodásunk hetedik évének ... napján.⁸⁵

⁷⁷ Devlin: i. m. 17–18.

⁷⁸ Woodward: i. m. 446–447., Black: i. m. 260–261.

⁷⁹ Ugyan jóval később, de mégis ideillő és tanulságos beszámolót közölt saját tapasztalatai alapján Ely Devons közgazdász professzor az esküdti tevékenység megítéléséről: *Serving as a Jurymen in Britain*. In: *The Modern Law Review*. September 1965. Vol. 28, No. 5, 561–570.

⁸⁰ Ruszoly: i. m. 420–427.; Szántó György Tibor: Anglia története. h.n., 1994. 198–200., 205.; H. Haraszi Éva: A Chartista mozgalom. Budapest, 1967. 70–77., Graham Stewart: 100 Documents that Shaped a Nation. London, 2012. 257–260., 265–268.

⁸¹ Lobban: i. m. 176–177., Ford: i. m. 489–492.

⁸² Richard M. Jackson: The Incidence of Jury Trial during the Past Century. In: *Modern Law Review*. September 1937. Vol. 1, No. 2, 132–144., különösen: 143–144.

⁸³ Oldham: i. m. 172.

⁸⁴ Antal: i. m. (1. jegyzet, 2013.) 24–26.

⁸⁵ Kennedy: i. m. 173–174.

Rendelje meg a Jogtudományi Közlöny 2015-ös évfolyamát!

Ára: 19 400,-Ft

*Egyetemi hallgatóknak
külön kedvezmények*

*Érdeklődjön
a Kiadónál!*

Kiadja a Logod Bt., 1012 Budapest, Logodi u. 49.
Telefon: 214-2453, e-mail: logod@logod.hu

www.logod.hu

TANULMÁNY

Gondolatok az ügyész diszkrecionális jogköréről, munkaterhéről és a vádalkuról

✉ Hajdu Magdolna ügyész, Legfőbb Ügyészség (Budapest)

A fokozatosan növekvő munkateher és az időszerűség követelményének érvényesítésére való törekvés kompromisszumok keresésére készteti elsőként a jogalkalmazókat, majd érzékelve a problémát, a jogalkotókat is. Az akkuzatórius USA igazságszolgáltatásának válasza a problémára a vádalku legalizálása volt, amely a tárgyalási rendszer alapvető jellemzőiből adódóan, nyitott (volt) a megegyezések lehetővé tételére. A kontinentális Európa keresi az utat, ki bátrabban (Olaszország), ki óvatos, apró lépésekkel (Magyarország).

„Az azonnali büntetés hasznosabb, mert minél kevesebb idő telik el a büntetés és a bűncselekmény között, annál erősebb és tartósabb lesz e két fogalom összekapcsolása, tehát úgy tartható, hogy a cselekménynek elkerülhetetlenül és szükségszerűen következménye lesz.” BECCARIA¹

A büntetőeljárások elhúzódnásának az egyik oka az igazságszolgáltatás megnövekedett munkaterhe. Nem vitás, hogy az „elterelő” intézmények fokozatos bevezetése a büntetőügyek egyszerűbb elbírálását, ezáltal a munkateher csökkentését is célozzák. Azon okok vizsgálata, amely ezen intézmények sikerét és kudarcát elemzi, egy másik tanulmány témája lehet. Jelenleg arra kerestem a választ, hogy két eltérő tárgyalási rendszerben, azaz az akkuzatórius alapokra épülő USA és az inkvizitórius hagyományokkal rendelkező magyar büntetőjogi igazságszolgáltatásban hogyan alakul az ügyészek munkaterhe, illetőleg a munkateher növekedése és az ügyész diszkrecionális jogának szélesedése között felfedezhetünk-e oksági összefüggést.

I.

A szövetségi igazságszolgáltatás kezdetei az Amerikai Egyesült Államokban

Az önálló szuverén államot létrehozó, 1776. július 4-én elfogadott Függetlenségi Nyilatkozat egyben egyes emberi alapjogok érvényesülését is kinyilvánította, így az emberek jogát az *életre, szabadságra, egyenlőségre*. Az ezt követő függetlenségi háború mintegy hat évig tartott, Anglia 1783-ban ismerte el a gyarmatok függetlenségét. Az önállósodott gyarmatok számára megnyílt a lehetőség, hogy az addigi laza konföderációból központi szervezetrendszer megteremtésével létrehozzák a szövetségi államhatalmat. A szervezet jogi kereteinek lefektetése az 1787-ben elfogadott Alkotmányban² történt, amely ezzel az első polgári chartális alkotmány lett. Az Alkotmány, amely mindössze 23 §-ra oszló 7 cikkből állt, szabályozta a központi államszervezet és a tagállamok viszonyát, a Kongresszus és az Elnök jogállását, a bírói hatalmat, a tagállamok jogállását és egyes állampolgári jogokat, továbbá rendelkezéseket tartalmaz az alkotmány módosításának lehetőségéről, valamint a hatályba lépésről.

Az Alkotmány a legfőbb igazságszolgáltatási szervként állította fel a *Legfelsőbb Bíróságot*. A szövetségi bíróságokról szóló törvényt a Kongresszus 1789. szeptember 29-én fogadta el, amely kevés változtatástól eltekintve a mai napig hatályban van. A törvény hatály-

1 Cesare Beccaria: Bűnök és büntetések. http://www.constitution.org/cb/crim_pun19.txt (letöltés itt és a továbbiak: 2014. szeptember 15. napján)

2 Az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya: http://hungarian.hungary.usembassy.gov/constitution_in_hungarian.html

ba lépését követően hosszas vita alakult ki abban a körben, hogy a Legfelsőbb Bíróságnak az Alkotmány III. cikkének 2. §-ában³ szabályozott, törvények vizsgálatára vonatkozó jogköre meddig terjed. A vitát 1803-ban John Marshall főbíró *Marbury v. Madison*⁴ ügyben hozott ítélete zárta le. Az ítéletben megfogalmazott álláspont szerint, a bírói eskü az Alkotmány védelmét tartalmazza, ugyanakkor a törvények alacsonyabb rangúak mint az Alkotmány, így logikai szükségszerűség, hogy bármely törvény Alkotmánynak megfelelőségét vizsgálja a Legfelsőbb Bíróság, azaz az Alkotmány a Legfelsőbb Bíróságot felruházta azzal a joggal, hogy vizsgálja és érvényesítse a törvények Alkotmánynak megfelelőségét. „Ha tudniillik van egy alkotmány, amellyel szemben a többi rendes törvények nem egyenrangúak és a bírától azt az esküt kívánják, hogy az alkotmány felett őrkdjenek, akkor nekik logikai szükségszerűséggel állást kell foglalniok valamely törvénynek az alkotmánnyal való összhangja, vagy pedig azzal való összeütközése kérdésében. 1803 óta ezt a kérdést többé vitássá nem is tették és a federális legfőbb bíróság ezt a jogot nemcsak a kongresszus törvényével, hanem a tagállamok törvényeivel szemben is gyakorolja, amely jog megilleti a tagállamok legfőbb bíróságait is a saját államuk törvényeivel szemben.”⁵

Gallai megállapítása szerint,⁶ a Legfelsőbb Bíróság ezzel a döntéssel deklarálta, hogy a „végrehajtó hatalmi ág legfőbb hivatalnokai alá vannak vetve a bírósági kiigazításnak, ha az alkotmány szemszögéből felülvizsgált tevékenységük törvényes kötelezettségeket vagy kereteket sért”.

A szövetségi ügyészséget, a szövetségi Legfelsőbb Bírósággal és bíróságokkal együtt az 1789. évi bíróságokról szóló törvény hozta létre (*Judiciary Act*). Szervezetileg, a végrehajtó hatalom részeként a Szövetségi Igazságügyi Minisztérium alá tartozik.

II.

Az ügyészi szervezet státusza

Az államszervezetben elfoglalt helyéből és szervezeti jellemzőiből adódóan, az Amerikai Egyesült Államokban az ügyészek kiválasztási és képzési rendszere

teljesen eltérő az európai rendszerektől. A legjellemzőbb vonásai a *demokratikus kontroll*, a *széttagolt szervezeti felépítés* és a *széleskörű mérlegelési jogkör*, mind a vádemelés, mind a megegyezések (vádalkuk) tekintetében.

Az ügyész mind az állami, mind a szövetségi szinten a *végrehajtó hatalom része*, az ügyészt az elnök pártja jelöli. A szövetségi alkotmány a végrehajtó hatalmat az elnökre ruházza.⁷ Az elnök az ügyészi hivatalba mintegy száz személyt jelöl, 94 személyt (US Attorney) a szövetségi ügyészi hivatalok vezetőinek, illetve további néhány személyt⁸ a Szövetségi Igazságügyi Minisztériumba. A jelölteket a Kongresszus hagyja jóvá, azonban az elnök bármikor elmozdíthatja őket.

A tagállamok rendszereiben a helyi vezető ügyészek 47 tagállamban *választás útján* nyerik el a tisztségüket, míg Delaware és Rhode Island túl kicsi ahhoz, hogy helyi ügyészi szervezetük legyen. New Jersey-ben a kormányzó nevezi ki a kerületi ügyészeket, Connecticutban pedig egy független alkotmányjogi szervezet. Alaszkában az igazságügyi minisztert a kormányzó jelöli és a parlament hagyja jóvá.

Napjainkban a jogtudomány által erősen támadott másik szervezeti jellemző, az *ügyészi hivatalok széttagoltsága*, amely az egyes ügyészi hivatalok eltérő prioritásait és eljárását eredményezi, és ebben látják az alapvető okát annak, hogy az azonos bűncselekmények miatt indult eljárások más-más ügyészség előtt más-más eredményre vezethetnek.

A széttagoltság elsőként a szövetségi és az állami szint elkülönülését jelenti. A legszélesebb hatáskör az államokhoz tartozik, amelyekben összesen mintegy 2344 ügyészi hivatal van. Az egyes ügyészi hivatalok vezetőit a helyi feltételeknek való megfelelés alapján választják, amely elsősorban politikai megfontolásokon nyugszik. Szövetségi szinten a politikai megfelelés különböző struktúrája adja meg a keretet a döntés meghozatalára és végrehajtására. A széttagoltság e szinten kevésbé jellemző és az eljárások uniformizálására is számos törekvés történt.

Az ügyészi státuszhoz jogi diploma szükséges,⁹ azonban semmilyen további specializált képzés nem feltétel. Minden ügyészi hivatalnak *saját alkalmazási kritériuma és eljárása* van. Egyes hivatalok az egyetemi diplomát éppen megszerzőket is alkalmaznak, míg

3 „A bírói hatalom kiterjed a törvény és méltányosság (equity) alá tartozó minden ügyre, olyan ügyekre, amelyek a jelen alkotmány hatálya alá tartozó körben az Egyesült Államok jelen és jövő törvényei, nemzetközi szerződésai körében keletkeztek; nagyköveteket, követeket és konzulokat érintő esetekre; a tengeri hajózást és a tengeri joghatóságokat érintő esetekre; olyan jogvitákra, amelyekben az egyik fél az Egyesült Államok; két vagy több állam közötti jogvitákra; az egyik állam polgára és egy másik állam közötti jogvitákra; egy állam által engedélyezett földterület igénylése kapcsán egy más állam polgárai és egy állam közötti, illetve ennek polgárai közötti, valamint idegen államok polgárai vagy alattvalói közötti jogvitákra. Nagykövetet, más diplomáciai vezetőket és konzulokat érintő, valamint olyan ügyekben, melyekben az egyik fél egy állam, a Legfelsőbb Bíróság eredeti joghatósággal bír. Egyéb fent említett ügyekben a Legfelsőbb Bíróság fellebbezési hatáskörrel bír mind jog-, mind ténykérdések tekintetében; a kivételeket és a részletes szabályozást a Kongresszus állapítja meg.”

4 5 U.S. 137, 1 Cranch 137, 2 L. Ed. 60 (1803), <http://www.lawnix.com/cases/marbury-madison.html>

5 Magyary Zoltán: Amerikai Államelmélet. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1934. 227.

6 Gallai Sándor: A Legfelsőbb Bíróság szerepe az Egyesült Államokban. Jogtudományi Közlöny, 1994/2 63–82.

7 U.S. CONST., art. II, § 1.

8 Helyettes Igazságügyi minisztert, (Deputy Attorney General), továbbá a büntető, nemzetbiztonsági, állampolgári jogok, környezetvédelmi, adó és trösztellenes ügyekért felelő igazságügy miniszter helyetteseket

9 ABA tagság, a működési engedély megléte az adott államban természetes előfeltétel

más hivatalok bizonyos idejű szakmai gyakorlattal rendelkezést szabnak feltételül. A továbbképzési lehetőségek állami szinten eltérőek, azonban az ügyészség alapvető eljárási követelményeinek elsajátítását minden esetben biztosítják. *Levin és Wright*¹⁰ a tanulmányukban arra mutattak rá, hogy amennyiben a *szakmai identitás* kialakul, az ügyészek sokkal hatékonyabban látják el a feladatukat. Ennek okait kutatva a hivatali struktúrából eredő hatásokat – hierarchikus felépítés, ösztönzés, felvételi eljárás módja és feltételei – vizsgálták, amelynek eredményeként kialakul a szakmai „én-tudat” és az önálló munkavégzésre irányuló késztetés. Kutatásuk eredményeként megállapították, hogy az ügyész független munkavégzés (avagy épp a csapat-munka) vonatkozásában kialakult attitűdje jelentős hatással van további szakmai életpályájára, a más jogászokkal, a rendőrséggel való kapcsolatára és az egyedi ügyekben való eljárására is.

Szövetségi szinten a *továbbképzés* folyamatosan biztosított, elsősorban a Jogi Képzés Hivatala (Office of Legal Education, OLE) útján. 2010-ben 6.065 személy vett részt továbbképzésen, amely programokat a „Justice Television Network” adásán keresztül országosan további 260 helyszínen lehetett követni. A hálózat egyébként heti 25 órában sugároz folyamatosan továbbképzési anyagokat.

A harmadik fő jellemző az ügyész széleskörű hatásköre, a mérlegelési jog széles terjedelme mind a vádemelés, mind a vádalkuk tekintetében. Az USA igazságszolgáltatása nagyszámú, évente kb. húszmillió büntetőügyben¹¹ jár el, ezen belül a büntett miatt indult eljárások száma hárommillió körüli. A büntett miatt indult büntetőügyek jelentős része az ügyész vádemelésről hozott mérlegelésén alapuló döntése útján (vádalku) fejeződik be. A tárgyalásra kerülő ügyek jelentős részében sem kerül sor azonban esküdttszéki tárgyalásra, ezek száma igen alacsony.

Az egyezség megkötésének lehetőségét az intézmény ellenzői leginkább az alaposság hiánya és az azonos szituációban lévő elkövetőkkel szembeni azonos bánásmód sérülésének a lehetősége miatt támadják, hangsúlyozva, hogy amennyiben a terhelt minden ismeret, így az eljárás lehetséges eredményével is teljesen tisztában lenne, úgy nem választaná a vádalkut.¹² Mások szerint

az ügyész arra használja a széles diszkrecionális jogkörét, hogy olyan ügyben is eredményes legyen, ahol kevés terhelő bizonyíték áll rendelkezésére.¹³ További problémaként vetik fel, hogy az ügyészi karrier nem életút-szerű, amelynek eredményeként nincs folytonosságot biztosító humán erőforrás, valamint az a körülmény, hogy az ügyészek számára – sem szövetségi, sem állami szinten – nincs külön képzési előfeltétel, a szervezeti tudást tovább gyengíti.¹⁴

Más szerzők utalnak arra, hogy habár az ügyészi szervek széttagoltsága elkerülhetetlenül egyenlőtlen ügymegítéléshez vezet, a szövetségi rendszer, bár szűk körben, de képes azonos megközelítésre. Ilyen ügyek például a nemzetközi egyezményi kötelezettségeken is alapuló korrupciós ügyek, amelyek a Szövetségi Igazságügyi Minisztérium kisszámú egységének hatáskörébe tartoznak, avagy a szövetségi szinten megjelenő halálbüntetés kiszabásával kapcsolatos ügyek, amelyek az igazságügyi miniszter (Attorney General) jóváhagyásához kötöttek. Ezen ügyekben megnyilvánuló azonos elbírálás azonban a rendszer egészét tekintve kivételnek tekinthető.¹⁵

III.

Az ügyészség szervezete, ügyforgalma

Az Amerikai Egyesült Államokban a 2005. évre vonatkozó, az állami szintű ügyészségeket érintő kutatás eredményeként közzétett adatok alapján,¹⁶ 2344 tagállami ügyészi hivatal működik, összesen kb. 78 000 alkalmazottal. Az összes alkalmazott 10 %-a részmunkaidős.¹⁷

Az ügyészségi alkalmazottak átlagos összetétele ügyészségenként:¹⁸

• Vezető ügyész	3%
• Helyettes ügyész	32%
• Civil ügyek ügyésze	2%
• Manager	7%
• Nem ügyész jogi szakember	5%
• Áldozatvédő	6%
• Nyomozó	9%
• Kisegítő személyzet	33%
• Egyéb	2%

10 Key L. Levine–Ronald F. Wright, Prosecution in 3-D, Journal of Criminal Law and Criminology, vol. 102, 2013 pp. 1119–1180.

11 Prosecutors in State Courts, 2005. Bureau of Justice Statistics <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/psc05.pdf>

12 Oren Bar-Gill–Omri Ben-Shahar: The Prisoner's (Plea Bargain) Dilemma. Journal of Legal Analysis 1. 737–773, pp. 42–45 Regulation Spring (2010) <http://object.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/regulation/2010/2/regv33n1-4.pdf>

13 Michael Finkelstein: A Statistical Analyses of Guilty Plea Practices in the Federal Courts. Harvard Law Review 1975 vol.89 pp. 293–315. <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1340292?uid=3738216&uid=2&uid=4&sid=21104502532023>

14 Sara Sun Beale: Prosecutorial Discretion in Three Systems: Balancing Conflicting Goals and Providing Mechanism for Control. http://scholarship.law.duke.edu/faculty_scholarship/3266

15 Az évente érkező 20 millió körüli büntetőügyből kb. kétszáz ezer tartozik szövetségi szintre és ez utóbbi töredékét képezik a hivatkozott ügyek.

16 Prosecutors in State Courts, 2005. Bureau of Justice Statistics <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/psc05.pdf>

17 u.o. A felmérés szerint, a vezető ügyészek 37%-ának a fizetése haladta meg a 100 000 USD/év jövedelmet. A fizetésük mértéke attól is függ, hogy az adott ügyészi hivatal hány lakost „szolgál ki.” Amennyiben az ügyészi hivatal területi illetékességén a lakosok száma meghaladja az egymilliót, úgy az átlagos fizetés 150 000 USD körül alakul, míg a kisebb ügyészségek vezető ügyészei kb. 85 000 USD körül, kb. nyolc éves szolgálati viszonyt feltételezve. A 2344 állami ügyészi hivatal éves költségvetése 2005. évben összesen 4984 millió USD volt.

18 Court Statistics Project, Examining the work of State Courts http://www.courtstatistics.org/~media/Microsites/Files/CSP/DATA%20PDF/CSP_DEC.ashx p.19

Egy közepes nagyságú (250 000–999 999 lakosra jutó) ügyészi hivatal átlagos létszáma:

• Vezető ügyész	1
• Helyettes ügyész	34
• Nem ügyész jogi szakember	2
• Áldozatvédő	6
• Nyomozó	7
• Kisegítő személyzet	29

Azokban az ügyészi hivatalokban, amelyek illetékességi területén a lakosok száma százezer alatti, átlagosan 1 ügyész, 3 helyettes ügyész, 1 áldozatvédő jogász, 1 jogi asszisztens, 1 nyomozó és 3 kisegítő személyzet áll az ügyészi hivatal alkalmazásában. Az alacsonyabb számú lakosságot képviselő ügyészi hivataloknál nem ritka, hogy a vezető ügyészek is részmunkaidőben dolgoznak.

A 78 000 ügyészségi alkalmazottnak tehát kb. 40%-a lát el ügyészi feladatot, azaz kb. 31 000 fő. A bíróságokhoz évente húszmillió¹⁹ körüli büntetőügy érkezik. Az ügyészi munkateher vizsgálatakor azonban helyesebb csak a büntett (felony) miatt indult eljárásokat figyelembe venni, mert csekélyebb súlyú ügyekben nincs számottevő ügyészi tevékenység. A büntett miatt indult eljárások száma hárommillió²⁰ körül alakul évente, így átlagosan egy ügyészre 96,8 új ügy jut.

Magyarországon az ügyészséghez évente vádjavaslatlalt 130 000, megszüntetési javaslatlalt 7000 körüli büntetőügy érkezik.²¹ A büntető ügyszakban dolgozó ügyészek és alügyészek száma kb. 1700 fő, így az ügyészekre és alügyészekre jutó új ügyek száma átlagosan 80,5. A vádemelések száma évi 90 000 ügy körül alakul, e tekintetben egy főre 53 vádemelés jut átlagosan (a megszüntetési javaslatlalt ügyészséghez érkezett ügyek száma arányaiban nem releváns). Az ügyészségen tett, évi kb. 24 000 feljelentés ügyintézését is számolva egy főre kb. 94,7 ügy jut. A panaszokkal, kényszerintézkedésekkel kapcsolatos ügyintézés száma, amely már kívül esik az USA ügyész munkaterhével való összehasonlítás adatain, de a magyar ügyész számára érdemi ügyintézés és ezáltal munkaterhet jelent, évente 60 000 körül alakul. Az adatok értékelésénél azonban figyelembe kell azt is venni, hogy Magyarországon többfokú eljárási rendszer van, míg az Egyesült Államokban a fellebbezési lehetőség korlátozott, így nálunk egy büntetőügy munkaterhe alapvetően nagyobb.

Az amerikai ügyészek tényleges munkaterhére az állami szintű adatokból azonban nehéz pontos követ-

keztetést levonni, mert a közzétett adatok a 100.000 lakosra jutó bíróság előtt megindult büntetőeljárásokat tartalmazzák, amely önmagában is igen széles skálán mozog. A legalacsonyabb Wiscosinban, ahol 2782, míg legmagasabb Észak Karolinában, 25 924²² a száz-ezer lakosra jutó bíróság előtt megindult büntetőeljárások száma, így államonként is eltérhet a valós munkateher. Az ügyek jelentős hányadában a bíróság csak a vádalkut hagyja jóvá, valamint további jelentős hányadában, bár bírósági tárgyalásra kerül sor, azonban nem esküdtszéki tárgyalás formájában, amely jóval kisebb munkaterhet ró mind a bíróságokra, mind az ügyészségekre. Az elkövetők csupán 4–10%-a él a hatodik alkotmány-kiegészítés biztosította jogával.²³

Arányaiban azt azonban megállapíthatjuk, hogy az USA tagállamainak ügyészeire körülbelül azonos számú új ügy intézése hárul évente átlagosan, mint egy magyar ügyészre (96,8:94,7).

Nézzük a szövetségi szint ügyészség leterheltségét. Szövetségi szinten²⁴ a nyilvánosságra hozott, 2012. év adatai szerint, 163 831 ügyben, 198 111 elkövetőt érintő bejelentés érkezett. A kerületi szövetségi bíróságok előtt a szövetségi ügyészek 63 118 büntetőeljárást indítottak 85 621 elkövető ellen. 42 140 ügyben folyt esküdtszéki tárgyalás. Az eljárás befejezésére 65 230 ügyben, 87 709 elkövetővel szemben került sor. A terheltek 93%-ának, azaz 80 963 fő bűnösségét állapította meg a bíróság, az elítélt személyek 97%-a, azaz 78 647 személy a tárgyalást megelőzően vagy a tárgyaláson bűnösnek vallotta magát. A magisztrátusi bíróságok előtt a szövetségi ügyészek 79 311 elkövető ellen indítottak büntetőeljárást, és 76 511 személlyel szemben fejeződött be. Ezen túlmenően a szövetségi ügyészek a DC Superior Court előtt 1813 ügyben jártak el, a 24 535 személy fogvatartásával kapcsolatos ügyön kívül. A büntetőügyeken kívül a szövetségi ügyészi hivatalokhoz 102 312 polgári ügy²⁵ érkezett. Ezen adatokból kiindulva az állapítható meg, hogy egy szövetségi szintű ügyészre jutó új ügyek száma egy magyar ügyészre átlagosan jutó új ügyek számának a fele. Nem szabad figyelmen kívül hagyni az ügyek minőségét, azaz hogy a szövetségi szint hatáskörébe jellemzően a súlyos megítélésű, bonyolultabb büntetőügyek tartoznak, míg a magyar adatok az egyszerű és bonyolult eljárást igénylőket összességében tartalmazzák.

2010. évben²⁶ – a be nem töltött álláshelyeket is beszámolva, 6075 szövetségi ügyész volt, valamint az ügyészi hivatalokban további 5799 „kisegítő személy-

19 NCSC Court Statistic Project <http://www.courtstatistics.org/Other-Pages/StateCourtCaseloadStatistics.aspx>

20 Bureau of Justice Statistics <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/psc07st.pdf>

21 Ügyészségi Statisztikai Tájékoztató <http://www.mklu.hu/repository/mkudok2832.pdf>

22 U.o. Magyarországon a regisztrált bűncselekmények számát figyelembe véve, 100 000 lakosra átlagosan 4500 bűncselekmény jut.

23 Fantoly Zsolt: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2012. 304.

24 United States Attorneys' Annual Statistical Report, 2012, p.6 http://www.justice.gov/usao/reading_room/reports/asr2012/12statrpt.pdf

25 Polgári ügyek alatt az állam vagy kormány érdekében/ ellen indított eljárásokat kell érteni

26 A szövetségi ügyészek számát illetően csak 2010. év adata állt rendelkezésemre, az álláshelyek száma azonban évek óta szinte változatlan

zet” dolgozott. Az ügyészek 530 536 tárgyalótermi tevékenységhez kapcsolódó órát (court-related) teljesítettek (ezen belül például a tanúk felkészítésére 89.802 órát fordítottak).²⁷

Ezen adatok alapján az egy ügyészre jutó új ügy évente 43,8 (163 831 + 102 312/6075), egy ügyre 1,99 munkaóra jut.

Megjegyzem, az USA nyilvánosságra hozott adataiból számított egy ügyészre jutó ügyek száma a valóságot legfeljebb arányaiban tükrözi, azonban nincs ismeretem arról, hogy a *magyar büntető igazságszolgáltatás* tekintetében akárcsak becslés is lenne az ügyészi munkateherre, avagy arra, hogy egy elkövetőre mennyi munkaóra jut a bíróság részéről. A büntetőügy „kettőződése” (a nyomozati szakot lényegében megismétli a bírósági tárgyalás) miatt az ügyészi eljárás munkaórái jelentős hányadát a nyomozati szak teszi ki, amely arányáról még csak becsléssel sem rendelkezünk. Tételezzük fel azonban, hogy a büntetőügyben eljáró ügyészek (kb. 1700 fő) teljes munkaidejüket erre a tevékenységre fordítják, így évi kb. 299 200 munkaórát teljesítenek (8 óra x 220 nap x 1700). A 114 000 „új” ügyszámmal arányba állítva megállapítható, hogy egy ügyre 2,63 óra jut.

A tárgyalótermi tevékenységhez kapcsolódó *ügyészi munkaórák* nyilvánosságra hozatala nem öncélú, egyik fontos összetevője azon kérdésnek, hogy mennyibe kerül az igazságszolgáltatás, azaz mennyit fordít az állam az adófizetők pénzéből az állampolgárok biztonságára. A már hivatkozott 2010. évi felmérés szerint egy befejezett büntetőügy átlagos költsége 1998 USD, amelybe beletartoznak a csekélyebb költségigényű vádalkuval befejezett ügyek, illetőleg a jelentős költségigényű esküdszéki tárgyalások is.

Nincs ismeretem arról sem, hogy Magyarországon a *büntető igazságszolgáltatás költségdala* tárgyában felmérés készült volna. Bár nincs akadálya annak, hogy a bíróság és az ügyészség részére a költségvetésben megállapított összegeket arányba állítsuk az ügyek számával, azonban ez még valós becslést képet sem adhat, hiszen a nyomozó hatóságok büntetőeljárással összefüggő költségfordítása nehezen megállapítható.

Nem kétséges azonban, hogy időben mennél hosszabb (és bonyolultabb) egy eljárás, annál nagyobb a költségigénye. Úgy vélem azonban, hogy a hazai büntetőeljárások elhúzódásának legkevésbé „okozója” az ügyészség. Bár e kérdésnek számos összetevője van, de tény, hogy az ügyészség a kész nyomozati iratok megérkezését követően a vádemelési javaslatokat 85% körüli arányban 30 napon belül, további 10% át 60 napon belül, a megszüntetési javaslattal érkezett ügyek 90%-át 30 napon belül elintézi.

IV.

Az ügyész mérlegelési joga

A szövetségi szintű ügyészséghez számos bűncselekmény miatti eljárás tartozik, így a hazai és a külföldi terrorizmus, szervezett kábítószer és fegyver kereskedelem, fehérgalléros bűnözés és általános bűncselekmények. A civil területen eljár azon szövetségi kormánysszervek védelmében, amelyekkel szemben jogellenes eljárás miatt keresetet nyújtottak be (pl. kényszer alkalmazása miatt), avagy szövetségi kormány alkalmazásában lévő egészségügyi dolgozó védelmében, az ellene indított műhibaperben.

A szövetségi ügyész hatáskörébe tartozik továbbá, hogy peres eljárást kezdeményezzen magánszemély vagy gazdasági társaság ellen egészségbiztosítással összefüggésben elkövetett csalás esetén, a kormány érdekeit képviselve a csodeljárásban, avagy például adóügyi eljárásban.

Nincs olyan jogi norma, amely bármely ügyben, ideértve a már említett civil ügyeket is, akadályozná vagy korlátozná a szövetségi ügyész megállapodás kötéséhez való jogát.

Az ügyésznek széles mérlegelési joga van, amelybe beletartozik, hogy az elkövetővel szemben vádat emel-e és milyen bűncselekmény miatt, azzal a megszorítással, hogy a diszkrecionális jog gyakorlása semmilyen módon nem eredményezheti az elkövetők diszkriminációját.²⁸ Az ügyészek ugyancsak széles mérlegelési jogkörrel rendelkeznek abban a kérdésben, hogy felajánlanak-e valamilyen alkut az eljárás során és milyen tartalommal.²⁹

Az ügyészi szervezet széttagoltságából következően nem meglepő, hogy az állami szinten, sőt még egy-egy államon belüli ügyészi hivatalok vonatkozásában is, az ügyészi prioritások és gyakorlatok jelentős mértékben különböznek egymástól. Általánosságban megállapítható, hogy *a legtöbb államban hiányzik egy olyan mechanizmus*, amely megkívná vagy támogatná az egységes ügyészi eljárást, habár egyes, főként súlyos bűncselekmények vonatkozásában alkalmazandó ügyészi eljárásról találhatók irányelvek, ezek azonban nem általános érvényűek, csupán az adott bűncselekményekre vonatkoznak.³⁰

Szövetségi szinten, a 94 kerületi hivatal és a 138 körzeti hivatal, (branch office) átruházott hatáskörben jár el, amely egyben olyan strukturális és adminisztratív szabályok előírásával is jár, amelyek támogatják, néhány vonatkozásban pedig kifejezetten megkövetelik az *egységes eljárást*. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a szövetségi ügyészi hivatalok a bűnügyek

²⁷ u.o.

²⁸ ld. például a Legfelsőbb Bíróság előtt folyamatban volt United States v. Batchelder, 442 U.S. 114, 123–24 (1979) ügyet

²⁹ Criminal Procedure § 1034

³⁰ Beale: i. m.

kevesebb, mint 1%-ában járnak el.³¹ A *szövetségi ügyészek kézikönyve*³² az ügyészi mérlegelés körébe tartozó kérdésekben is tartalmaz iránymutatást, habár olyan általános módon, hogy valójában az egyes esetek vonatkozásában csak egy keretet ad. Egyes bűncselekmények vonatkozásában azonban *centralizált ellenőrzés és jóváhagyás követelménye van*. Ide tartozik a halálbüntetés kiszabását lehetővé tevő bűncselekmények, a Külföldi Korruptió Gyakorlatáról (*Foreign Corrupt Practices Act, FCPA*)³³ szóló törvényben meghatározott bűncselekmények miatti eljárások, a Zsarolás és Szervezett Bűnözés tárgyában hozott törvényben (*Racketeering and Organized Crime, RICO*) meghatározott bűncselekmények és az adócsalás. Ezen túlmenően, a gazdasági társaság vád alá helyezése vonatkozásában a figyelembe veendő tényezőkről is pontos útmutatást tartalmaz.

Az ügyek növekvő száma az ügyészi diszkrecionális jogkör szélesítését eredményezte szükségszerűen. *Pápai-Tarr*³⁴ megállapítása szerint, az „1960-as években már a jogirodalom és a sajtó által nyilvánosan tárgyalt intézménnyel találkozunk...Végül a vádalku az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának 1971-ben, az ún. *Santobello-ügyben* hozott határozatával vált egyértelműen elfogadottá.”³⁵ A jogirodalomban való megjelenést értelemszerűen az az ügyészi gyakorlat váltotta ki, amely *kezdetben legitimáció nélkül, jórészt titkokban* tartás szándékával zajlott le: többnyire a vádlott és védője beismerés avagy az esküdtszéki tárgyalásról lemondás ellenében (amikor is hivatásos bíróból álló tanács tárgyalja az ügyet) enyhébb vádban állapodtak meg. Megjegyzem, olyanféle megállapodásnak, hogy „amennyiben a vádlott tudomásul veszi az ítéletet én, mint ügyész sem fellebbezek” a büntetőeljárás rendszer lényegi egységisége miatt nem lett volna értelme. Amennyiben nem így lett volna, azaz többfokú eljárási rendszer lett volna, úgy kétség kívül ez is egyfajta megállapodásnak, vádalkunak lett volna tekinthető.

*Kelemen*³⁶ megállapítása szerint, „a vádhatóság részére a bizonyítás nehézségei vagy a felderítés munkaidényessége és munkaterhe miatt biztosabban és könnyebben járható út volt az, ha a vádlott – megfelelő kedvezmények reményében – a bűnösségét beismeri”, ugyanakkor a vádlott számára is előnyösek a kedvezmények (pl. enyhébben büntetendő bűncselekményben mondja ki a bíróság a büntetését, ezáltal alacsonyabb a büntetés mértéke), valamint elkerüli az eljárás

rás elhúzódnásából eredő hátrányokat (pl. hosszas előzetes letartóztatás).

A *társadalom „nyeresége”* ugyanakkor, hogy az elkövetőt, szabadságvesztés esetén, az elkövetést követő rövid időn belül „kivonják” a társadalomból, nincs lehetősége bűnismétlésre, valamint az, ha az elkövetést rövid idővel követi a büntetés a rehabilitáló hatása jelentősen nagyobb, amelynek eredményeként várhatóan nem követ el újabb bűncselekményt. A bűncselekmény elkövetését rövid idővel követő büntetés csökkenti a potenciális elkövetők azon illúzióját, hogy tetűk büntetés nélkül marad. Végül, a nyereség oldalon kell még megemlíteni a vádalkuval befejezett büntetőeljárások jelentős költséghatékonyságát is.

Ahhoz azonban, hogy a megállapodás megkötésére az *elkövetői oldalról hajlandóság* legyen, a büntetőeljárás kimenetelének *kiszámíthatónak kell lennie*, azaz, hogy az elkövetett bűncselekményért – egy nem bizonytalan időn belül – pontosan milyen büntetésre számíthat. Ezen túlmenően, az elkövetőnek biztosnak kell lennie abban, hogy (bírói jóváhagyás esetén) a megállapodásban rögzített feltételek teljesülni fognak.

Az ügyek növekvő száma és ebből következően a munkateher növekedése egy bizonyos ponton túl, együtt jár a munka minőségének a romlásával, illetőleg a humán erőforrás egyfajta kiegészével. Az igazságszolgáltatás résztvevői ösztönösen keresni kezdik azokat a legális és nem legális, de nagy eséllyel titokban maradó lehetőségeket, amellyel a túlzott munkateher kezelhetővé válik.

Mivel az ügyek növekvő száma adott, azaz nem befolyásolható, továbbá az igazságszolgáltatásban résztvevők száma sem emelhető a végtelenségig, ezért olyan utakat kell keresni, amely a munkateher legálisan csökkentését lehetővé teszik.

*Tóth*³⁷ megállapítása szerint, „ha a büntetőeljárás mai perspektívái szóba kerülnek, általában két kulcsfogalom biztosan felmerül: a *diverzió* és a *mediáció*.” Diverzió alatt értve „minden olyan, a terhelt jogi helyzetét érintő intézményt, amely a büntető eljárás rendes menetétől való eltérést tesz lehetővé, s a terheltnek az általános eljárásból történő kiemelését jelenti.” Míg a mediációt az elterelés olyan formájaként határozza meg, amely a sértetti érdeket tartja szem előtt. Az elmúlt időben többször megvalósult dekriminálizáció (értve ez alatt különösen a vagyoni elleni bűncselekményeknél az értékhatár többszöri emelése

31 Évente kb. 20 millió bűnügy érkezik a bíróságokra, (legfrissebb adat a 2010. évi) NCSC Court Statistic Project <http://www.courtstatistics.org/Other-Pages/StateCourtCaseloadStatistics.aspx>

32 USAM Chapter 9–27.000, Principles of Federal Prosecution, Criminal Resource Manual

33 USAM § 9–47.110

34 *Pápai-Tarr Agnes*: Vádalku – az amerikai és magyar valóság. Jogelméleti Szemle, 2011/1.sz. <http://jesz.ajk.elte.hu/papai45.html>

35 A Brady-ügyben, egy évvel korábban, a Legfelsőbb Bíróság elfogadta a vádalku jogszerűségét, azonban ekkor még a fenntartásainak is hangot adott.

36 *Kelemen Agnes*: A vádalku, illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. Magyar Jog, 1990. 10. szám 856–875.

37 *Belovics Ervin–Tóth Mihály*: Büntető eljárásjog. HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2013. 29.

sét) akár egyfajta speciális diverziónak is tekinthetjük. Tény azonban, hogy az igazságszolgáltatás munkaterhét minden esetben jelentősen csökkentette.

Az elterelő jogintézmények, a diverzió munkateher csökkenését eredményező hatását az ügyészi diszkrecionális jogkör szélesítésével (is) lehet növelni, amelyre az akkuzatórius rendszer, a természetéből adódóan befogadóbb volt. Az ügyészi diszkrecionális jogkör szélesítése eredményeként alakulhatott ki az ún. *vádalku intézménye*. Az ügyész diszkrecionális jogkörének szélesítése a megegyezések előfeltétele. Ahhoz, hogy a vádalku intézménye hatékonyan működjék – idéz *Kelemen*³⁸ egy Szövetségi Legfelsőbb Bírósági döntés indoklásából – „az ügyesszeg részére a legszélesebb diszkrecionális jogot kell biztosítani, természetesen alkotmányos keretek között”.

Úgy vélem, hogy hiába teremtjük meg egy jogintézménnyel a diverzió bármilyen lehetőségét, ha ez nem párosul az ügyész diszkrecionális jogkörének a szélesítésével. *Herke*³⁹ hasonló következtetésre jutott a hazai jogintézmény, a tárgyalásról lemondás sikertelenségét elemezve: a fiatakorúak kizárása, a maximum nyolcévi szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményekre való korlátozása mellett a várható büntetés kiszámíthatóságának hiányában és az ügyészi jogkör megszorításában látja az alapvető okot.

A munkateher csökkenésének reménye nélkül az ügyész megegyezésre irányuló hajlandósága fog hiányozni. A terhelti oldalról viszont a büntetőeljárások eredményének a kiszámíthatóságával törekedni kell a terhelti hajlandóság növelésére. Ezek hiányában ugyanis a jogintézmény nem lesz hatékony és célját tévesztette válik. Meglátásom szerint, a garanciális szabályok a szervezeti oldalról lehetnek szükségesek a pártatlan ügyészi döntés, a megállapodásban foglaltak ügyészi oldalról történő betartása, az azonos cselekményt elkövetőkkel szembeni hasonló elbírálás és a vezetői kontroll biztosítása érdekében.

Mind a magyar, mind az amerikai jogirodalomban egyaránt ismertek a vádalku intézményét támogató és ellenző nézetek.

Az angolszász büntetőeljárás rendszer jogfilozófiai háttéréről és működési jellemzőiről írt OKRI tanulmányban⁴⁰ *Bolyki és Kovács* arra a következtetésre jut, hogy az európai országokban kisebb-nagyobb mértékben egy vádalkuhoz hasonlatos intézmény bevezetésre került, azonban az eljárások gyorsítása azok egyszerűsítése útján érhető el, „az egyszerűsített eljárásnak

viszont mindkét fél számára előnyösnek kell lennie.” A vádalku intézménye lehet egy követendő megoldás, azonban az eljárási résztvevők helyzetén nem kívánatos változtatni.

Ezzel szemben *Herke*⁴¹ álláspontja szerint, „a megállapodási gyakorlat nemcsak a jogfejlődés részének tekinthető, hanem a növekvő osztársadalmi konszenzus-orientáltság részének...Az ügyesszeg és a bíróság tagjai gyakran beszélgetnek egymás között peren kívül, ezeknek a beszélgetéseknek sokszor az egész ügy megítélése szempontjából óriási jelentőségük van.” Felhívja a figyelmet továbbá arra, hogy a fegyverek egyenlőségének elve súlyos sérelmének lehetőségét hordozza magában, ha e beszélgetésekbe a védelem nem kapcsolódik be.

*Fantoly*⁴² a vádalku szükségességéről úgy foglal állást, hogy „a megegyezés a büntetőeljárásban egy lehetséges alternatíva az ügyteher csökkentésére és az igazságszolgáltató hatóságok tehermentesítésére”. Egy garanciális alapon nyugvó legalizált vádalku azonban a jogbiztonság szempontjából még mindig elfogadhatóbbnak tűnik, mint egy „háttérben titokban” zajló megállapodás az eljárás résztvevői között.

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság Santobello-ügyben hozott döntését követően évekig lázas jogtudományi vita folyt a vádalku szükségességéről. Egyes intézményt ellenző szerzők szerint⁴³ „a vádalku az igazságszolgáltatás alkotmányos elveit, a büntetőeljárás alapelveit figyelmen kívül hagyva, rendkívül káros hatást gyakorol az egész igazságszolgáltatásra, így a társadalomra”. A támogatók köréből *Révész*⁴⁴ Robert E. Scott és William J. Stuntz 1992-ben megjelent tanulmányát emeli ki, amely szerint „a vádalku nem más, mint egy polgári jogi szerződés. A klasszikus szerződési szabadság pedig a büntetésről szóló alkut is megengedi. Az alku megszegése nem alkotmányjogi problémát, hanem szerződési jogsértés kérdéskörét érinti.... A vádalku csupán a jogtudósoknak jelent problémát, a vádalkuban résztvevő felek semmi kivetnivalót nem látnak e jogintézményben, sőt az alkalmazási gyakoriság a jogintézmény szükségességét bizonyítja.”

Általánosságban elmondható, hogy az e körben megjelenő tanulmányok, még a vádalku intézményét ellenzők sem kifogásolják az ügyészek politikai úton választhatóságát, ellenkezőleg, ebben látják a demokratikus elszámoltathatóság garanciáját. A politikai választással történő ügyésszé válást legfeljebb az okból kifogásolják, hogy a szervezeti tudás szempontjából a foly-

38 U.o.

39 *Herke Csongor*: Megállapodások a büntetőperben. Pécs 2008. 210. <http://www.herke.hu/anyagok/megall.pdf>

40 *Bolyki Orsolya–Kovács Tamás*: Javaslatok egyes angolszász jogintézmények kontinentális jogrendbe ültetésének esetére. In: Bárd Petra(szerk.): Az angolszász büntetőeljárás rendszer jogfilozófiai háttére és működési jellemzői. (OKRI). Kézirat. 2013.

41 *Herke*: i. m. 209.

42 *Fantoly Zsolt*: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2012, 304.

43 Albert W. Alschuler és Stephen J. Schulhofer Chicagói Egyetem professzoraira hivatkozik *Révész Judit*: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Egyesült Államokban, Jogtudományi Közlöny, 1999. június 270.

44 U.o.

tonosság nem biztosított. Az ügyészi széles diszkrecionális jog szükségességét kevesen⁴⁵ kérdőjelezik meg. A vádalku intézményének létjogosultságát kisebb részben a tárgyaláshoz való alkotmányos jog sérelme, nagyobb részben az egységes eljárás és az elkövetőikkel történő egyenlő bánásmód (értve ezalatt, hogy ugyanazon bűncselekmény miatti eljárások más-más ügyészségnél más-más eredményre vezethet) hiánya miatt vitatják.

Az amerikai jogirodalomban a *következetes és egyenlő bánásmód* érvényesülésének ügyészi akadályai az alábbiak szerint foglalhatók össze.

Az ügyészek számára nincs általános előírás arra vonatkozóan, hogy széleskörű mérlegelési jogukat hogyan gyakorolják az egyes ügyekben (néhány csekély számú ügýtípustól eltekintve), habár az útmutatások száma növekszik, ezek többnyire az általános szintjén maradnak és konkrét ügyre vonatkoztatható eligazítást nem adnak. Az ügyészi szervezet széttagoltsága az eltérő eljárások gyakorlatához vezet szükségszerűen. A vezető ügyész a hozzá tartozó jogalkalmazók számára iránymutatásokat adhat ki, ezek azonban valójában az eltérő joggyakorlatot erősítik, hiszen ezen útmutatások figyelembe veszik nem csak a helyi körülményeket és tradíciókat, hanem azoknak a választóknak az elvárásait is, akiket képvisel.

Szövetségi szinten az ügyészség a kormányzati hierarchikus szerv része, az eljárások egységesítésére való kifejezett törekvéssel, ugyanakkor ez egyben annak lehetőségét is magában rejt, hogy a szövetségi és az állami gyakorlatok tovább távolodnak egymástól. Ugyanakkor azt is meg kell említeni, hogy azon esetekben, ahol a büntetőügy szövetségi hatáskörbe tartozik, a szövetségi törvények felülírhatják az állami törvényeket. Ez történt például a *Bostoni Maratonon*⁴⁶ vallási okból robbantó elkövetővel szemben indult eljárásban, amely ügyben Eric Holder igazságügy-miniszter jóváhagyta a szövetségi ügyészek számára a halálbüntetés indítványozását az elkövetővel szemben, holott halálbüntetés kiszabását Massachusetts állam törvényei nem teszik lehetővé.

A vádalku ellenzői között gyakori érvként szerepel az is, hogy az elkövetők, főként súlyos bűncselekmény miatt indult eljárásokban, inkább elismerik a bűncselekmény elkövetését egy biztos enyhe büntetés reményében, minthogy a bizonytalan tárgyalási kimenetel eredményeként az esküdtszék bűnösnek találja és ez-

által jelentősen súlyosabb büntetéssel kellene számolniuk. E körben (*innocence effect*) 2012-ben empirikus kutatásukra alapítva, *Oren Gazal-Ayal és Avishalom Tor* tanulmányt⁴⁷ jelentetett meg, amelyben teljes egészében cáfolták azt, hogy a konkrét ügyekben ilyen megállapítható lenne.

A magyar jogirodalomban találkozhatunk olyan állásponttal is, amely szerint „az időszerűség követelményének ma tapasztalható túlhangsúlyozásával, az igazságszolgáltatás közgazdasági alapon történő megítélésének és átalakításának túldimenzionálásával még véletlenül sem értek egyet. Az időszerűség önmagában semmilyen értéket nem képvisel, és annak bizonyosan nem rendelhető alá az alkotmányos garanciák, a tisztességes eljárás más követelményei.”⁴⁸ Úgy vélem azonban, hogy az ügyészi (és bírói) munkateher, különösen az elsőfokú tevékenység során igen jelentős és bizonyos vagyok abban, hogy az eljárások elhúzódasában nagymértékben közrejátszik a munkateher is.

Az *időszerűség jelentősége* évszázadok óta nem vitatott; milyen prevenciós hatása van például egy fiatalos esetben a cselekménye elkövetésétől hat év múlva jogerőssé váló ítéletben megállapított joghátránynak? Ha ez idő alatt a társadalmilag elvárt utat követte és családja, megbecsült munkája van célját tévesztetté válik bármilyen büntetés, ha pedig „bűnözővé” vált (amelyet talán egy időben alkalmazott intézkedés megakadályozhatott volna) súlytalanná válik az utóbbi bűncselekmények tükrében. Úgy vélem, hogy *elkövetői oldalon* ez a jelentősége az időszerűségnek. Az *igazságszolgáltatás intézményi* oldalán pedig az időszerűség egy kötelezettséget jelent, amely útján a terhelt ésszerű időn belüli tárgyaláshoz való joga érvényesül. A tisztességes eljárásnak /tárgyalásnak/ egyik összetevője az ésszerű időn belüli eljárás követelménye,⁴⁹ ezért nem gondolom helytállónak azt a gondolatmenetet, amely szerint valamelyik elsőbbséggel rendelkezne.

Az intézményi oldalon a *munkateher és időszerűség* közötti összefüggés vitathatatlan. A munkateher növekedését azonban nem csak az ügyek számának növekedése, hanem az eljárási szabályok egyre bonyolultabbá válása, a garanciális jogok érvényesülésének aprólékos részletszabályai, érvényesülésüknek a helytelenül megválasztott módja mind-mind lassítják az eljárást. A büntetőeljárásról szóló jelenleg hatályos tör-

45 Id. például *Lindsey Devers: Plea and Charge Bargaining*, Research Summary, 2011. január 24. <https://www.bja.gov/Publications/PleaBargainingResearchSummary.pdf>

46 2013. április 15-i bostoni maraton rendezvényen a cél előtt kettő bomba robbant, amely következtében három ember meghalt és több mint 260-an megsérültek, forrás: http://www.huffingtonpost.com/2013/12/29/top-10-crimes-2013_n_4460380.html?utm_hp_ref=boston-marathon-bombing, Az elkövetők (26 és 19 éves Tsarnaev testvérek) közül a fiatalabb Dzhokarral szemben terrorcselekmény miatt a büntetőeljárás folyamatban van. Az idősebb, Tamerlan néhány nappal az elkövetés után, az elfogása során meghalt a tűzharcban.

47 *Oren Gazal-Ayal–Avishalom Tor: Innocent Effect*. *Duke Law Journal*, vol. 62, No 2, 2012 pp. 339–401 <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3359&context=dj>

48 *Kadlót Erzsébet: A „vád igazsága”*. In: Erdei Árpád (szerk.): *A büntetőítélet igazságtartalma*. Szerkesztette Erdei Árpád. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2010. 25.

49 Ld. például Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikk 3. c) pontja, avagy Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikk 1. pontja

vény kritikájaként, egyebek mellett, *Belovics*⁵⁰ úgy fogalmazott, hogy „a büntető igazságszolgáltatás állami szerveinek figyelme pedig már-már nem a büntetőjogi főkérdés tisztázására fókuszál, hanem a technikai normák betartására és betartatására, miközben csak az szorul a háttérbe, hogy milyen ok miatt folyik az eljárás, azaz mi is történt és ezért kit terhel a felelősség.”

Az *ügyészség strukturális helyzete* tekintetében pedig, magam is úgy vélem, hogy egy jogállamban nem ezek a jelentősek, hanem a gyakorlatban megvalósuló pártatlanság és függetlenség, amelynek valódi mércéje az ügyek kezelése, így például az, hogy egy politikailag vagy gazdaságilag jelentős személy ellen lefolytatható-e a büntetőeljárás és az azonos mércével történik-e. Ez azonban nem csak az ügyészi szervezet etikáján múlik, hanem a politikai kultúra függvénye is.

A strukturális szabályok, az ügyészség államszervezetben betöltött helye a keretet adja, bár *Bócz*⁵¹ szerint az ügyészi szervezet vezetőjének alkotmányos helyzete is meghatározó jelentőségű.

Nem gondolom, hogy holnap reggel arra ébredek, hogy ügyészként a meggyőződésem szerinti igazságot szem előtt tartva, széles diszkrecionális jogkört gyakorolva, a speciális és generális prevenció érvényesülésének érdekében, az állam büntetőigényének érvényesítése céljából magam dönthetek a büntetőeljárás leghatékonyabb módjáról. A fenti számok tükrében csak jelezni szerettem volna, hogy egy átlagos amerikai és magyar ügyész közel azonos ügyszámmal dolgozik, de Magyarországon a hatékony diverziós lehetőség hiánya és bonyolultabb garanciális szabályok mellett ez lényegesen nagyobb munkaterhet jelent, különösen a bíróság számára.

Mindkét rendszernek megvannak a hibái, nincs tökéletes megoldás, azonban a hatékonyabb büntetőeljárás iránti igény az igazságszolgáltatás minden résztvevőjénél érzékelhető.

A büntetőeljárások további elhúzódása az igazságszolgáltatásba vetett bizalom csökkenésének veszélyét eredményezheti.

50 *Belovics Ervin*: A hatályos büntetőeljárás törvény kritikája. In: Örökség és Büntetőjog. Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére. PPKE JAK, Iustum Aequum Salutare. Budapest, 2011. 19.

51 *Bócz Endre*: Az ügyészi felelősségről. Magyar Jog 2014.6 334. „Ha a legfőbb ügyész kinevezése az államfő jogává lenne, a munkáltatói jogkör egyrészt értelemszerűen átszállna órá, másrészt – és ez a fontosabb – érdemi tartalmat is kaphatna.”

TANULMÁNY

A bizalmi vagyonkezelés a kötelmi jogi dogmatika térképén^{*}

✎ Miczán Péter doktorandusz hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

A bizalmi vagyonkezelés magyar jogba való bevezetése egyúttal szakítást is jelentett a kontinentális jogok *trust*-tal szembeni – halványulóban lévő – tartózkodásával, amely – többek között – éppen annak vélt vagyonjogi dogmatikai rendszeridegenségén alapult. E félelmek ellenére a bizalmi vagyonkezelés kötelmi jogi sajátosságai pusztán kitágították a létező kötelmi jogi jogintézmények eddig általánosan ismert határait, azzal, hogy az 1959-es Ptk. alapján csak elméletileg levezethető bizalmi vagyonkezelési ügylet nevesítésével, részletszabályai kimondásával azt a joggyakorlat számára is elérhetővé tették. A jogintézmény kötelmi jogi szabályai – miközben nyilvánvalóan a *trust* modern formájának is meg kellett felelniük – nem léptek ki a kötelmi jog rendszeréből, nem hoztak olyan mértékű újdonságot, amely alapján a jogintézményt a rendszeridegenség vádja illethetné.

Bevezetés

A két- vagy többoldalú jogviszonyból fakadó bizalmi vagyonkezelés egyes kötelmi sajátosságai, illetve e kötelekre vonatkozó sajátosan – ha nem is egyedien – érvényesülő, Ptk-beli, és a bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól szóló 2014. évi XV. törvény (a továbbiakban: *Bvktv.*) kötelmi jogi rendelkezései számos új kérdést vetnek fel.

I.

A jogviszony létrehozásának túrt, tiltott, támogatott céljai, és az az alapján vagyonkezelő által közvetlenül véggezhető tevékenységek

A jogi személyek vonatkozásában a létesítő okirat kötelező tartalmi eleme a jogi személy célja vagy fő tevékenysége [3:5. § c) pont]. A bizalmi vagyonkezelés legköze-

lebbi helyettesítőjének is nevezhető alapítvány vonatkozásában is az *alapítvány célja* központi jelentőséggel bír [pl.: Ptk. 3:379. § (2) bek., 3:384. § 3:386. §]. Ezzel szemben a bizalmi *vagyonkezelési szerződésnek nem nyilvánvalóan lényeges tartalmi eleme* a Ptk. 6:310. § (1) bekezdése alapján a bizalmi vagyonkezelés célja, azaz a vagyonrendelő vagyonkezelési jogviszony létrehozásával *szolgálni kívánt célja*. Arról ugyanis utóbbi rendelkezés hallgat. Ezen értelmezéssel szemben hozható fel azon érv, hogy a megbízási szerződés mögöttes szabálya (Ptk. 6:272. §) szerint a megbízási szerződés alapján a megbízott a megbízó által rábízott feladat ellátására, a megbízó a megbízási díj megfizetésére köteles. A vagyonkezelőre bízott feladat a vagyonkezelés, a *feladat* és annak ellátásához kapcsolódó megbízói cél¹ azonban nem mosható össze. Ezen alponthan csak utalok az alább részletesebben kifejtésre kerülő bizalmi vagyonkezelő vállalkozást terhelő, vagyonrendelői cél tisztázási előkötelezettségre. Az alapítványra vonatkozó szabályok is nyilvánvalóvá teszik, hogy a *vagyonkezelés eszközselekmény*, annak az alapítvány célját *kell szolgálnia* [Ptk. 3:384. § (1) bek.]. Azt fontos azonban kihangsúlyozni, hogy annak a bizalmi vagyonkezelési

^{*} Jelen dolgozat a Jogtudományi Közlöny 2014. 12. számában a szerzőtől „A bizalmi vagyonkezelés kötelmi jogi jellemzői” cím alatt megjelent dolgozat gondolatmenetét viszi tovább; lezárásának napja: 2014. augusztus 11. Külön köszönettel tartozom konzulensemnek, Menyhárd Attilának, valamint Főjárt Eszternek, Nemes Andrásnak, Boros Zsuzsa Barbarának, Selyem Melindának a dolgozatban megfogalmazottak vonatkozásában segítő szándékú ötleteikért, különösen a kritikáikért, azzal, hogy a dolgozat valamennyi hibájáért természetesen engem terhel a felelősség – M.P.

¹ Csanádi György: A megbízási jogviszony Budapest Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1959. 178.

szerződésbeli nevesítési kötelezettség hiánya nem jelenti azt, hogy a vagyonrendelőnek ne lenne szerződéssel szolgálni kívánt célja, érdeke, a megbízási szerződés általános szabályai – és a józan ész – szerint.

A *Uniform Trust Code* (a továbbiakban: UTC) szerint² a nem közhasznú (*charitable*) trust létrehozásának nem nyilvánvaló feltétele a cél megjelölése, azonban bizonyos kedvezmények csak az alapítói cél megjelölése esetén vehetők igénybe. A magyar jogalkotó a közhasznú szervezetekhez hasonló kedvezményeket nem biztosított a közhasznú célokra rendelt bizalmi vagyonkezelési jogviszonyok vonatkozásában, még akkor sem, ha azok megfelelően teljesítenék a közhasznú szervezetekkel szembeni jogalkotói elvárásokat. E megfontolásból nevezhető a bizalmi vagyonkezeléssel szolgálható célok között a közhasznú cél – támogatás, vagy tiltás hiányában – *megtűrtnek*. Azzal, hogy az ilyen bizalmi vagyonkezelési jogviszonyokra is vonatkozik, hogy a kedvezményezett körnek legalább meghatározhatónak kell lennie.

A UTC³ a trust céljáról általában – többek között – a Ptk. jogi személy céljára vonatkozó általános *tilalommal* [3:1. § (4) bek.] egyezően azt mondja ki, hogy a trust *jogszerű, közérdekbe nem ütköző és elérhető célra alapítható*. A magyar jogban ez levezethető a szerződési jog általános szabályaiból is (pl.: Ptk. 6:95–96. §-ok).

A bizalmi vagyonkezelés létrehozásának célját és a bizalmi vagyonkezelő által közvetlenül végezhető tevékenységek körét – itt terjedelmi okokból nem részletezhető módon – jelentősen korlátozzák egyes pénzügyi tevékenységet szabályozó törvények.⁴ A Bvktv. ugyanis bár jelentős korlátok közé szorította a professzionálisan eljáró bizalmi vagyonkezelőket, e korlátok azonban általában kevésbé szigorúak, illetve tartalmilag eltérőek a hivatkozott ágazati pénzügyi tevékenységeket szabályozó törvényekben szereplő feltételeknél, s, ha el is érnék azok szigorát, a Bvktv. [3. § (2) bek.] előírja, hogy a bizalmi vagyonkezelő vállalkozás főtevékenységként csak bizalmi vagyonkezelést végezhet,

melléktevékenységként pedig a bizalmi vagyonkezelési kötelezettség teljesítéséhez szükséges, azzal közvetlenül összefüggő tevékenységet végezhet. Azaz *hitelintézetek, pénzügyi vállalkozások, befektetési vállalkozások bizalmi vagyonkezelési tevékenységet közvetlenül nem végezhetnek*, utóbbiak teljesítési segédjeként *vehetnek részt* ilyen ügyletekben, míg a *bizalmi vagyonkezelők nem jogosultak* a pénzügyi szervezetek számára *fenntartott tevékenységek közvetlen végzésére*.⁵ Hitelintézeti tevékenység esetén mindez nem is tűnik kifogásolhatónak, a befektetési tevékenység esetén azonban már korán sem egyértelmű e döntés indoka, illetve *értelmezési kérdéseket* vet fel, hogy az pusztán az *idegen vagyon kezelése*, mint feltétel⁶ hiánya miatt valóban *nem korlátozza-e a bizalmi vagyonkezelő vállalkozás befektetési vállalkozással egyező tartalmú tevékenységét* arra tekintettel, hogy előbbi tulajdonosa a hozzá került pénzügyi eszközöknek.

E *közvetlenség* várhatóan jelentős *többletköltséget* fog generálni a bizalmi vagyonkezelési ügyletek körében.

II.

A bizalmi vagyonkezelő általi vagyonjuttatás, mint harmadik személy részéről történő teljesítés

A bizalmi vagyonkezelés – mivel a vagyonrendelő és a kedvezményezett közötti jogviszony megjelölése nem lényegi eleme a szerződésnek így az *tulajdonképpen bármilyen* – a vagyonrendelő és a kedvezményezett közötti Ptk. szerződési jogi részében nevesített vagy egyéb, nevesítetlen szerződés, vagy egyéb kötelelem alapján fennálló, általános szabályok által ki nem zárt, vagy tiltott⁷ jogcímű – *szolgáltatás teljesítésére felhasználható*. Mindez pedig a bírósági vagy közjegyzői letéttel a Ptk. 6:57. §-ában egy fejezet, de külön cím alatt szabályozott *harmadik személy részéről történő teljesítés* esetének feleltet-

2 Ld.: A National Conference of Commissioners on Uniform State Laws: *Uniform Trust Code* St. Augustin, Florida 2000. (utolsó módosítás 2010., a továbbiakban: UTC) 402. cikk (a) pont (3) (C) alpontját. 59. skk.

3 Ld.: a UTC 404. cikkét. 63. skk.

4 Különösen az Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakról szóló törvény, a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló törvény, a lakástakarékpénztárakról szóló törvény, a jelzálog-hitelintézetekről és a jelzáloglevélről szóló törvény, a magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról szóló törvény, a biztosítók és a biztosítási tevékenységről szóló törvény, a foglalkoztatói nyugdíjról és intézményeiről szóló törvény, a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról szóló törvény (a továbbiakban: Bszt.), valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló törvény, a kollektív befektetési formákról és kezelőikről, valamint egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról szóló törvény, a viszontbiztosítókról szóló törvény.

5 A Bszt. 7. §-a szerint befektetési szolgáltatási tevékenységet – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – *csak befektetési vállalkozás és hitelintézet végezhet*. Befektetési szolgáltatási tevékenység az e törvényben és külön jogszabályban meghatározott *feltételek teljesítése esetén kezdhető meg és folytatható*. A Bszt. 8. § (1) bekezdése szerint *befektetési szolgáltatási tevékenység és kiegészítő szolgáltatás* – a (2–4) bekezdésben foglaltak figyelembevételével – a *Felügyelet engedélyével végezhető, illetve nyújtható*.

6 A Bszt. 4. § (2) bek. 51. pontja szerint *pénzügyi eszköz* a fizetőeszköz kivételével sorozatban kibocsátott, értékpapírnak nem minősülő, pénzkövetelésre szóló eszköz, amellyel pénzügyi piacon kereskednek.

Ugyanezen bekezdés 53. pontja szerint *portfóliakezelés* az a tevékenység, amelynek során az *ügyfél eszközei* előre meghatározott feltételek mellett, az ügyfél által adott megbízás alapján, az ügyfél javára pénzügyi eszközökbe kerülnek befektetésre és kezelésre azzal, hogy az ügyfél a megszerzett pénzügyi eszközökből eredő kockázatot és hozamot, azaz a veszteséget és a nyereséget közvetlenül viseli.

A Bszt. 5. § (1) *Befektetési szolgáltatási tevékenységnek* minősül a rendszeres gazdasági tevékenység keretében, pénzügyi eszközre vonatkozóan végzett a) megbízás felvétele és továbbítása, b) megbízás végrehajtása az ügyfél javára, c) szájtámlás kereskedés, d) portfóliókezelés, e) befektetési tanácsadás[...].

A Bszt. 6. §-a szerint *pénzügyi eszköz* a) az átruházható értékpapír, b) a pénzügyi eszköz, c) a kollektív befektetési forma által kibocsátott értékpapír, [...].

7 Vö.: Ptk. fiduciárius hitelbiztosítékok semmisségéről szóló 6:99. §-ával.

hető meg. E körben a harmadik személy tehát a bizalmi vagyonkezelő és nem a kedvezményezett, hiszen e különleges teljesítési típus a vagyonrendelő és a kedvezményezett közötti jogviszonyra összpontosít. Ennek szabályai szerint a jogosult kedvezményezett a harmadik személy bizalmi vagyonkezelő részéről felajánlott teljesítést törvény alapján *köteles elfogadni*, ha ehhez a kötelezett vagyonrendelő *hozzájárult*, a *szolgáltatás nincs személyhez kötve* és nem igényel olyan *szakértelmet* vagy *képességet*, amellyel a vagyonkezelő nem rendelkezik. A kötelezett vagyonrendelő *hozzájárulása sem szükséges*, ha a harmadik személynek – a bizalmi vagyonkezelő szerződési kötelezettségének fennállása miatt – *lényeges jogi érdeke* fűződik ahhoz, hogy a teljesítés megtörténjék, és a kötelezett a teljesítést elmulasztotta, vagy nyilvánvaló, hogy időben nem tud (fog) teljesíteni. Ugyanakkor, ha a kötelezett és a harmadik személy kifejezetten saját tartozásának harmadik személy általi teljesítésében állapodik meg, az egy szerre *harmadik személy javára* szóló szerződés (ahol a harmadik személy a kedvezményezett), *harmadik személy részéről* történő teljesítés (ahol a harmadik személy a vagyonkezelő) és *teljesítési bizomány* is (ahol a harmadik személy *a saját nevében, de a kötelezett javára* jár el a kötelezettet terhelő teljesítés során). Általában, ha a kötelezett és a harmadik személy közötti jogviszonyból más nem következik, a harmadik személyt megtérítési igény illeti meg a kötelezettel szemben. A bizalmi vagyonkezelőt azonban *nem fogja megilletni megtérítési igény*, mert a kedvezményezett felé közvetve a vagyonkezelési szerződés alapján fennálló kötelezettségét teljesítette, mégpedig az erre rendelt elkülönített, hitelezőitől mentes, kezelt vagyonból és nem a saját személyes vagyonából. Ez tehát nem egyezik meg az angol jogban a meghatározott kifizetés teljesítésére rendelt pénz eltérő felhasználása esetén a pénzt rendelkezésre bocsájto javára a pénzből, mint *trust* vagyonból létrejövő *trust*-tal, amelyet a *House of Lords* 1970-es döntésében – a peres fél, Quistclose Investment Ltd. után – *Quistclose trust*-nak nevezett el, amely tehát egyes vélemények szerint nem is valódi (*illusory*) *trust*.⁸

III.

A bizalmi vagyonkezelő (vállalkozás) szerződéskötést megelőző kötelezettségei⁹

1. Előzetes tájékoztatási kötelezettség

A Bvktv. (37. §) a bizalmi vagyonkezelő vállalkozásokat kifejezetten kötelezte arra, hogy a vagyonkezelő

si szerződés megkötését megelőzően a Bvktv. 1. mellékletében meghatározott tényekről, jogokról, kötelezettségekről írásban, havi rendszerességgel és rendkívüli esetekben esetileg is tájékoztassa egyes, privilegiáltan kezelendő, leendő lakossági ügyfeleit. E mellékletben felsorolt tények, jogok, kötelezettségek igen széleskörűeknek mondhatók. E körbe tartozik például a vagyonkezelő azonosító adatain túl, az ellenőrző hatóság, az MNB igen korlátozott, tevékenység ellenőrzésre közvetlenül ki nem terjedő jogköréről, az állandó jelleggel igénybe vett teljesítési segéd igénybevételével összefüggő adatokra, a bizalmi vagyonkezelési szerződés alapján lényeges ügyféli jogokra és kötelezettségekre vonatkozó tájékoztatás is.

Megjegyzendő, hogy jóllehet a bizalmi vagyonkezelés megbízási típusú szerződési jellegéből is levezethető, hogy nemcsak a profi, hanem minden vagyonkezelőt terhel az adott helyzetben általában elvárható mértékben a vagyonrendelő felé, ügyletkötés előtti tájékoztatási kötelezettség,¹⁰ annak Bvktv.-beli részletezése ügyfélvédelmi szempontból kívánatosnak tekinthető, miközben jelentős részének sztenderdizálhatósága miatt különösebb ügyleti költséget sem generál.

2. Előzetes tájékoztatási kötelezettség

A Bvktv. (38. §) kötelezi a bizalmi vagyonkezelő vállalkozásokat, hogy a bizalmi vagyonkezelési szerződés megkötését megelőzően, és ha az ügylet létrejön annak fennállása alatt legalább évente ismételt tájékoztadjanak – ún. *alkalmassági vizsgálatot* folytassanak – a privilegiált lakossági ügyfél bizalmi vagyonkezelési szerződéssel szolgálni kívánt céljáról, kockázatviselő képességéről, a bizalmi vagyonkezelési szerződés tárgyát képező vagyontárggyal vagy jognyilatkozattal kapcsolatos ismereteiről, illetve arról, hogy ezek megfelelőek-e ahhoz, hogy a bizalmi vagyonkezelési szerződés egyes lényeges feltételeinek elfogadásáról az ügyfél megalapozott döntést hozzon. Ennek eredményéről a lakossági ügyfelet tájékoztatni kell. Mindez lényegében azt is jelenti, hogy bár szerződéskötés *megtagadási* kötelezettsége nincsen a vagyonkezelőnek, arra mégis köteles, hogy *figyelmeztesse* leendő ügyfelét, ha jóhiszeműen elvégzett vizsgálata alapján a leendő ügyfél ügyleti céljai elérésére a bizalmi vagyonkezelés *nem megfelelő* ügylet.

E tájékoztatási kötelezettség is – igaz e körben is kevésbé egzakt tartalommal – levezethető a bizalmi vagyonkezelés megbízási típusú szerződési jellegéből

⁸ Erről részletesebben pl.: *Lusina Ho-P. St. J. Smart*: Re-interpreting the Quistclose Trust: A Critique of Chambers' Analysis In: Oxford Journal of Legal Studies 2001. 21. köt. 2. sz. 267–285.

⁹ E dolgozatban pusztán utalok arra, hogy a Bvktv. által a bizalmi vagyonkezelő vállalkozások ügyfeleikkel kötendő szerződéseiket meghatározó rendelkezései számos tekintetben mutatnak hasonlóságot a kollektív befektetési formákról és kezelőikről, valamint egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2014. évi XVI. törvény által előírt kötelezettségekkel. Azzal, hogy azokhoz képest jóval kevesebb terhet jelentő korlátozásokat vezetett be.

¹⁰ *Csanádi*: i. m. 180. skk., *Bíró György*: A megbízási szerződés KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Budapest, 2001. 35. skk.

mind a profi, mind a vállalkozásnak nem minősülő vagyongazdálkodó vonatkozásában.¹¹

3. Az előzetes kötelezettségek viszonya az általános szerződési feltételekkel

A Ptk. 6:77. § (1) bekezdése szerint *általános szerződési feltételnek minősül* az a szerződési feltétel, amelyet az alkalmazója több szerződés megkötése céljából, egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül, előre meghatározott, és amelyet a felek *egyedileg nem tárgyaltak meg*. Vékás¹² a BH 2012. 247. sz. döntésre utalva jelzi, hogy *egyedileg meg nem tárgyaltak* minősülhet a közjegyzői okiratba foglalt, *egyedileg megfogalmazott* szerződés is.

Noha a közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény 120. § (1) bekezdése szerint a közjegyzői okirat elkészítése alkalmával a *közjegyző kötelessége* – többek között –, hogy a) *meggyőződjék* a fél ügyleti képességéről és jogosultságáról, továbbá *valódi szándékáról*, b) *tájékoztassa a felet a jogügylet lényegéről és jogi következményeiről*, c) *világosan és egyértelműen írásba foglalja a fél nyilatkozatait*, d) *felolvassa a közjegyzői okiratot a fél előtt*; e) *meggyőződjék arról, hogy a közjegyzői okiratban foglaltak megfelelőnek a fél akaratának*. Meglátásom szerint ez alapján is megállapítható, hogy önmagában a széleskörű, részletes *tájékoztatás még nem fosztja meg* a vállalkozások ügyfeleit Ptk. által az ÁSZF-eket alkalmazó felek partnereinek biztosított védelemtől.

A vagyongazdálkodó előzetes kötelezettségeinek vagyongazdálkodóvédelmi jelentőségét domboríthatja ki az is, ha azok mellett történik utalás arra, hogy a Ptk. 6:78-79. §-a szerint az általános szerződési feltétel szerződés részévé válásának feltétele főszabály szerint, hogy alkalmazója *lehetővé tette*, hogy a másik fél annak tartalmát a szerződéskötést megelőzően *megismerje*, és ha azt a másik fél *elfogadta*.

Ehhez képest a *külön, kifejezett tájékoztatás „csak”* azon általános szerződési feltételekről szükséges, amelyek *lényegesen eltérnek a jogszabályoktól vagy a szokásos szerződési gyakorlatoktól*, kivéve, ha megfelelnek a felek között kialakult gyakorlatnak, vagy amelyek eltérnek a *felek között korábban alkalmazott feltételektől, netán a vállalkozást a szerződés szerinti főkötelezettsége teljesítéséért járó ellenszolgáltatáson felül további pénzügyi követelésre jogosítják a fogyasztóval szemben*. Ezek a külön tájékoztatás nélkül a kifejezett elfogadás esetében sem válnak a szerződés részévé.

A Bvktv.-beli széleskörű tájékoztatási kötelezettség bevezetésére vélhetően a jogintézmény újdonságára te-

kintettel került sor, ahol *szokásos szerződési gyakorlat* legfeljebb külföldi jog korábbi alkalmazása esetét alkuhatott ki.

IV.

Egyoldalú szerződésmódosítási, jogviszony alakító (beleegyezési, tiltási) jogok, és az utasítási jog kizártságának a viszonya

A Ptk. a bizalmi vagyongazdálkodási szerződés körében főleg a vagyongazdálkodó vonatkozásában *diszpozitív szabályokban is biztosít* olyan jogosultságokat, amelyek gyakorlásának joghatása tartalmában a bizalmi vagyongazdálkodási szerződés egyoldalú módosításával lehet meg egyező. Ide sorolhatóak különösen a kedvezményezett nevezési, juttatás (részesedés) mértékének meghatározási, módosítási, megvonási joga a vagyongazdálkodó visszahívási és új vagyongazdálkodó kijelölési joga, amelyeket – eltérő szerződési kikötés hiányában – a vagyongazdálkodó egyoldalúan gyakorolhat.

Az eltérés hiányában alkalmazandó, diszpozitív szabályok által biztosított jogaik mellett azonban maguk a *felek is kiköthetnek* a vagyongazdálkodó javára egyoldalú szerződésmódosító illetve – annak adott vonatkozásban tág rendelkezései érintetlenül hagyása mellett, pusztán – *jogviszony alakító jogokat* [ld.: a 2009-es Ptk. által ajánlott kikötéseket (5:487. §)].¹³ Ezek között elméletileg tehát elképzelhetőek olyan jogosítványok, amelyek szigorúan véve magát a bizalmi vagyongazdálkodási szerződést *esetleg nem is módosítják*; különösen pl. a hasznosítás módját illetően. Nem sorolhatóak e körbe a *jogi kötelező erővel nem* – az indokolás nélküli vagyongazdálkodó visszahívás és új kijelölési jogra tekintettel, *gazdasági kötelező erővel annál inkább – bíró vagyongazdálkodói óhajok* (a *trust* jogban az ún. *letter of wishes*).¹⁴

Ugyanakkor a Ptk. akképpen is kívánta biztosítani a *vagyongazdálkodó függetlenségét* vagyongazdálkodási körében, hogy *kizárta a vagyongazdálkodó utasítási jogát*. E tilalom kimondásának szükségessége *ellen vethető fel* – a fenti visszahívással való fenyegetettség, és az utasítás egyoldalú szerződésmódosítási jog gyakorlásával való, bizonyos fokú helyettesíthetősége mellett – az, hogy a *megbízott* ügyellatásért való, *önálló felelőssége sem kérdőjelezhető meg* pusztán a megbízó utasítási jogának elvi fennállására tekintettel. A megbízott ugyanakkor a figyelmeztetése ellenére megbízó által fenntartott célszerűtlen, szakszerűtlen utasításokból a megbízót érő

11 Csanádi ezt *érdeklődési kötelezettségnek* nevezi. Ld.: Csanádi: i. m. 180. skk.

12 Vékás Lajos: Hatodik Könyv Második Rész IV-VIII. Cím In: Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal Complex Kiadó Budapest, 2013. 556–557.

13 Angol terminológiával *powers to consent*. Ld. pl.: Maurizio Lupoi (ford.: Simon Dix): Trusts: A comparative study Cambridge University Press 2000.100–102.

14 Erről részletesebben ld. pl.: Lupoi: i. m. 262–263.

károkért valóban nem felel [Ptk. 6:273. § (3) bek.]. Csanádi¹⁵ is szól a megbízói *utasítások* körében arról, hogy azok milyen feltételek esetén minősülnek *szerződésmódosítási ajánlatnak*, vagy *egyoldalú szerződésmódosításnak* attól függően, hogy a megbízási szerződés milyen szélesen, pontosan határozta meg az *ellátandó feladatot*. Gondolataik e körben is irányadóak azzal, hogy az engedélyezési, tiltási jogok kikötése és gyakorlása *negatív utasításoknak* tekinthetőek, tartalmuk szerint azon akaratot fejezik ki, hogy a vagyonkezelő *mit ne tegyen*.

Az utasítási jogkör hiánya tehát az egyoldalú szerződésmódosítási jogkör fenntartásával, bizonyos tekintetben orvosolható. Az *utasítási tilalom értelmezhető* akként, mint amely, *kizárja* a vagyonkezelő rendelkezéseinek az ügyletkötés vagyonrendelő *engedélyezési*, illetve *tiltási* (ún. vétó) jog gyakorlásának elmaradásához kötését, amely a külföldi vagyonvédelmi *trustok* esetén tipikusan a vagyonrendelő e jogának delegáltja, a vagyonfelügyelő (*protector*)¹⁶ feladata. Mindezt, amennyiben a szerződő felek e jogállást e jogkörökhöz hasonló jogosítványokkal is létre kívánják hozni, úgy kénytelenek lesznek számára e tekintetben egyoldalú szerződésmódosítási jogot kikötni, amely tehát nem ütközik az utasítás tilalmába, miközben azonos eredményre vezethet. Megjegyzendő, hogy amennyiben a felek abban állapodnak meg, hogy a vagyonkezelő bizonyos nagyságú, egyéb jellemzővel bíró ügyletek megkötése előtt vagy után köteles a bizalmi vagyonkezelési szerződés módosítását kezdeményezni, mert az általában tilos volna a számára, és a szerződés módosítás lényegében az ügyletbe való vagyonrendelői hozzájárulást tartalmazná az engedéllyel, hozzájárulással érintett ügylet nem minősülne a Ptk. 6:118. §-a szerinti *beleegyezéstől függő szerződésnek*, mert annak lényegi eleme, hogy a szerződés hatályosságához *jogszabály írja elő feltételként* a harmadik személy beleegyezését, így a szerződés az engedély hiányában is hatályba léphetne.

V.

A bizalmi vagyonkezelési kötelelem érvényessége, hatályossága

1. Sajátos érvényességi feltételek

1.1. Sajátos formai feltételek

A bizalmi vagyonkezelés újszerűségére tekintettel az egyszerű magánokirati formával is teljesíthető írás-

beliség a létrehozó ügylet tekintetében *érvényességi feltétel* a jogviszony tartalmának *bizonyíthatósága* érdekében [Ptk. 6:310. § (2) bek.]. Ugyanakkor e körben is érvényes a Ptk. főszabálya, amely szerint az alakítás megsértése miatt *semmis* szerződés a *teljesítés elfogadásával* a teljesített rész erejéig *érvényessé* válik [6:94. § (1) bek. első mondat]. Azonban a vagyonrendelő és a vagyonkezelő *személyének azonossága* esetén, a bizalmi vagyonkezelést létrehozó egyoldalú jognyilatkozat érvényességi feltétele annak *közokiratba* foglalása [Ptk. 6:329. § (1) bek.], amely esetben a teljesítés a kötelező alakítás mellőzése miatti érvénytelenséget *nem orvosolja* [Ptk. 6:94. § (1) bek. második mondat].

1.2. A kötelelem főszemélyeire (vagyonrendelőre, vagyonkezelőre, kedvezményezettre) vonatkozó korlátozások

A *vagyonrendelők*, illetve a *kedvezményezettek* személyi körét sem a Ptk., sem a Bvktv. nem korlátozza. Sőt utóbbi esetében az sem tilos, hogy maga a vagyonrendelő legyen a kedvezményezett. A korlátozás elvi lehetősége egyébként is inkább a vagyonkezelők személyi körét illetően merülhet fel. Ilyen korlátozással élt számos kontinentális (*civil law*) jogcsoporthoz tartozó jogrendszer (különösen a román, cseh, francia).¹⁷ A magyar jogban a Ptk. a *vagyonkezelők* köréből *nem zárta ki a laikus jogalanyokat*, míg a Bvktv. e szabályozási cél tiszteletben tartása érdekében a laikusok kizárása helyett egy *vegyes rendszer* bevezetését választotta, ahol az *üzletszerűen*¹⁸ eljáró bizalmi vagyonkezelő vállalkozás jogállást *kizárólag* a Bvktv.-ben meghatározott szervezeti, személyi, tárgyi engedélyezési *feltételeknek* megfelelő, átláthatónak minősülő *jogi személy* lehet. E körben nyilvánvaló jogpolitikai cél a bizalmi vagyonkezelésben rejlő társadalmi kockázatok csökkentése az engedélyezési feltételek szigorú meghatározása által. Míg *laikus* vagyonkezelő *bárki* lehet azzal, hogy a bizalmi vagyonkezelési jogviszonyt be kell jelentenie a közhiteles nyilvántartást vezető Magyar Nemzeti Banknak.

2. Sajátos hatályossági feltételek

Az általános hatályossági feltételeken túl a Bvktv. alapján a laikus vagyonkezelővel kötött ügylet fenti bejelentése alapján a jognyilatkozat nyilvántartásba vételét követően az MNB a bejelentő részére a nyilvántartásba vett adatokról kiállítja a bizalmi vagyonkezelési szerződés *bejelentésének bizonyítványát*. Bár a Bvktv. (23. §) maga általában akként rendelkezik,

¹⁵ Csanádi György: i. m. 176. skk.

¹⁶ A *protector*ról részletesebben ld. különösen: Stewart E. Sterk: Trust Protectors, Agency Costs, and Fiduciary Duty, In: Cardozo Law Review 2006. (27.6.) 2761–2806.

¹⁷ Erről részletesebben ld. különösen: Vékás Lajos: Bizalmi vagyonkezelés a francia magánjogban In: Gazdaság és jog, 2010. 9–10. sz. 3–9., valamint Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust – jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Budapest, 2014. 271. skk.

¹⁸ Érdekesség a Bvktv. 3. § (1) bekezdése által alkalmazott *sajátos üzletszerűség fogalom* is, amely megállapíthatóságának feltétele – vélhetően az engedélyező hatóság feladatát ellátó MNB számára az engedélyezési feltételek fennállása *vizsgálatának könnyítése* érdekében –

hogy a bejelentés elmaradása a bizalmi vagyonkezelési szerződéshez fűződő joghatásokat nem érinti, azonban az általa módosított, egyes vagyontárgyak (ingatlan, gépjármű, iparjogvédelmi jogok, gazdasági társasági részesedések) nyilvántartására vonatkozó jogszabályok mégis korlátozzák azokat. Utóbbiak vonatkozásában ugyanis a jogosult változásbejegyzés iránti kérelmének kötelező mellékletévé vált a bejelentési bizonyítvány, illetve – bizalmi vagyonkezelő vállalkozás esetén – az MNB által kiadott *tevékenységvégzési engedély*.

A *beleegyezőési jogra* vonatkozó részben írtak szerint tehát annak vagyonrendelő javára való érvényes szerződési megkonstruálása esetén a beleegyezéssel érintett, vagyonkezelő és harmadik személy között létrejött ügylet *hatályosságát nem érintené* a vagyonrendelő beleegyezésének a hiánya.

3. *Sajátos, fedezetelvonáshoz hasonló helyzetekre reagáló, sajátos igények, sajátos jogkövetkezményei a bizalmi vagyonkezelés esetén*

A Ptk. [6:120. § (1), (3) bek.] szerint, az a szerződés, amellyel harmadik személy igényének kielégítési alapját részben vagy egészben elvonták, e harmadik személy irányában hatálytalan, ha a szerző fél rosszhiszemű volt, vagy rá nézve a szerződésből ingyenes előny származott. A harmadik személy kérelmére a szerző fél a megszerzett vagyontárgyból való kielégítést és a vagyontárgyra vezetett végrehajtást túrni köteles.

Ehhez képest a fedezetelvonás tényállási elemei közül egyeseket nem kell bizonyítani a kedvezményezettnek illetve a vagyonrendelőnek, így igényérvényesítési szempontból talán egyszerűbben, kevesebb kockázattal kérhetik pl. a kezelt vagyon *elkülönítését* a vagyonkezelő házastársával, élettársával, továbbá személyes hitelezőivel és az általa kezelt más vagyonok hitelezőivel szemben [Ptk. 6:313. § (2) bek.]. Továbbá, ha a vagyonkezelő a rendelkezési joga korlátozásának megfelelő eljárási kötelezettségét megsérti és jogosulatlanul ruház át harmadik személyre a kezelt vagyonhoz tartozó vagyontárgyat, ideértve az annak helyébe lépő vagyontárgyat is [Ptk. 6:312. § (3) bek.],¹⁹ a vagyonrendelő és a kedvezményezett jogosult azt a kezelt vagyon számára *visszakövetelni*, ha a harmadik személy *nem volt jóhiszemű vagy nem visszerhesen szerzett*. Ezt a szabályt kell megfelelően alkalmazni a kezelt vagyontárgy jogosulatlan *megterhelése* esetén. E körbe illeszkedik a Bvktv. által a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény 132/A. § (3–5) beke-

désébe helyezett, vagyonrendelő hitelezőjét illető bizalmi vagyonkezelés *felmondási* és a kiadott vagyonból való *kielégítés keresési jog*.²⁰

Azaz a bizalmi vagyonkezelés esetén a vagyonrendelőt és a kedvezményezettet rájuk nézve a fedezetelvonással sok szempontból rokon helyzet esetén lényegileg hasonló joghatás kiváltására alkalmas igények illetik meg, mint a fedezetelvonási igény érvényesítése esetén, amelynek vélhető indoka, hogy a vonatkozásukban idegen vagyon kezelésének mégis kikényszeríthetően az ő érdekükben kell történnie.²¹

VI.

A vagyonkezelés, mint kötelmi szolgáltatás egyes sajátosságai

1. *A bizalmi vagyonkezelés, mint részszolgáltatásokat (rész-kötelezettségeket) magában foglaló „gyűjtőszolgáltatás”*

Kérdésként vethető fel, hogy mennyire *sajátos* a bizalmi vagyonkezelés vonatkozásában a *vagyonkezelési szolgáltatás* tartalma, egyéb vagyonkezelési szolgáltatásokhoz képest. A Ptk. [6:318. § (1–2) bek.] a vagyonkezelés fogalmát szélesen határozza meg, mint amely *magában foglalja* a kötelmet létrehozó *jognyilatkozatban foglalt feltételek szerint és korlátok között* a vagyonkezelőre átruházott tulajdonjogból, más jogokból és követelésekből fakadó *jogosultságok gyakorlását* és az azokból fakadó *kötelezettségek teljesítését*. Látható tehát, hogy a vagyonkezelési szolgáltatás – ha tulajdonjogból indulunk ki – a tulajdonból fakadó *birtoklási, használati, hasznosítási, védelemhez való, rendelkezési jogok* [5:13. § (2) bek.] gyakorlásának, mind a tulajdonból fakadó kötelezettségek (pl. közterhek) teljesítésének *gyűjtőszolgáltatása*.

2. *A vagyon tulajdonos illetve jogosult általi kezelése, mint a vagyonkezelési szolgáltatás fogalmi eleme*

E fogalmi meghatározás *lényegi elemévé* tette a *kezelést végző jogalany saját tulajdonjogából*, jogából fakadó jogok gyakorlását és kötelezettségek teljesítését. Mindez első pillantásra *redundánsnak* tűnhet azon az alapon, hogy a bizalmi vagyonkezelési szerződésnek is *fogalmi eleme* a kezelt vagyon feletti (tulajdon)jog vagyonkezelőre ruházása. A kezelt vagyontárgy *saját vagyonba kerülésének* ezen *ismételt* hangsúlyozása a Ptk. 6:318. § (1)

a bizalmi vagyonkezelési tevékenység rendszeres, de legalább évente kétszeri bizalmi vagyonkezelési szerződéskötéssel, vagy a kezelt vagyon szerződéskötéskor fennálló értékének egy százalékát meghaladó mértékű vagyonkezelési díj vagy más gazdasági előny megszerzése érdekében való végzése.

19 A kezelt vagyonba tartozó vagyontárgyat nevezi a *trustok* vonatkozásában az angolszász terminológia *tracingnek* (kb. nyomon követés), amely a Ptk. 6:312. § (3) bekezdésében foglalt szabályhoz hasonlóan lényegét tekintve *bizonyítási vélelem*. Erről bővebben ld. különösen: Lupoi: i. m. 235.

20 Ahol a hitelezők a követelés bizalmi vagyonkezelést megelőző létrejötté bizonyításának kötelezettsége alól mentesülnek.

21 Vö.: Lupoi: i. m. (*The actio pauliana*) 117–119.

bekezdésében szereplő vagyonkezelés fogalom meghatározás arra látszik utalni, hogy az *kizárólag a bizalmi vagyonkezelés körében alkalmazható* a vagyonkezelési szolgáltatás meghatározására.

Ha a Ptk. 6:318. § (1) bekezdésben használt, *fogalom meghatározásból a saját* vagyonra utalást, mint lényegi feltételt kivennénk, *tartalmilag* igen közeli tevékenységet kapnánk pl. a *letéti* szolgáltatáshoz, a *szerzői és szomszédos jogok közös kezeléséhez*, nemzeti vagyonról szóló törvény szerint a *nemzeti vagyon kezeléséhez*, a csődeljárás, felszámolás, végrehajtás alá kerülő vagyon, *hagyaték kezeléséhez*,²² a családjogi (szülő, gondnok, gyám általi)²³ vagyonkezeléshez, amelyek idegen vagyon(tárgy) felett mást illető (tulajdon)jogból fakadó jogok gyakorlására és kötelezettségek teljesítésére bonthatóak.

E körben jegyzendő meg, hogy a bizalmi vagyonkezelés *tulajdonjogi modelljei* között akad olyan is, ahol a *vagyonkezelő nem szerez tulajdonjogot* a kezelt vagyonon, mert a *vagyonrendelő* marad a tulajdonos, vagy a *kedvezményezett* szerez azon tulajdont, netán az alanytalan, *uratlan* célvagyonná válik,²⁴ így a vagyonkezelő kezelési szolgáltatásának fogalmi elemei közül szükségszerűen hiányzik a kezelt vagyon(tárgy) saját vagyonba való tartozása.

A kezelt vagyontárgy *saját vagyonba tartozásának feltételére* tekintettel különböztethető meg a *saját és idegen* vagyonok kezelése.²⁵ Pl. a befektetési vállalkozás – Bszt. 4. § (2) bekezdés 53. pont – portfóliókezelési szolgáltatásának fogalom meghatározása kifejezetten utal arra, hogy a vállalkozás *ügyfele eszközeit* kezeli, amelyekbe a fizetőeszköz, azaz a pénz is beletartozik. E pénzek tekintetében az *ügyféltől szerzett* és a befektetési vállalkozásnál, annak *tevékenysége során keletkezett* pénz felett fennálló tulajdonjog alanya eltér. Az ügyfél által a befektetési vállalkozásnak átadott (birtokátruházás) pénz az ügyfél tulajdonában marad, ugyanis miközben a pénzre a dologra vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni [Ptk. 5:14. § (2) bek.], és akire pénzt ruháznak át, tulajdonossá lesz akkor is, ha az átruházó nem volt tulajdonos (Ptk. 5:40. §), ez *nem értelmezhető* akként, hogy a *tulajdonátruházási szándék nélküli birtokátruházás tulajdonjogot keletkeztetne*.²⁶ A saját nevében, pl. értékpapírra irányuló *eladási bizományosként*²⁷ eljáró befektetési vállalkozás azonban *tulajdont szerez a ne-*

ki vételárként átadott pénzen, azzal, hogy azt köteles *el-számoláskor a megbízó ügyfélre ruházni*.

E széles definíció mentén a *jogi személy vezető tisztségviselőjének ügyvezetési és képviselési* tevékenysége is felfogható a jogi személy vagyonának *kezeléseként*. *Hissen a jogi személy vezető tisztségviselője ügyvezetési megbízásának* elméletileg lényegi, de alanytöbbség esetén egyesek képviseletből való kizárhatósága miatt, nem *elválaszthatatlan része* a jogi személy vagyona feletti jogok, abból fakadó kötelezettségek a jogi személy céljának – ha van neki –, fő tevékenységének [Ptk. 3:5: § c) pont] megfelelő gyakorlása, ilyen értelemben *vagyonkezelési kötelezettsége*. A bizalmi vagyonkezelő kötött rendelkezési jogára emlékeztetnek a *jogi személy irányításával* kapcsolatos azon döntési jogkörök társasági szerződésbeli rögzítése, amelyek a *tagok vagy az alapítók hatáskörébe* tartoznak. A hasonlat mégis akkor volna igazán találó, ha a jogi személy alapítói, tagjai döntéshozó szervének sem lennének a vezető tisztségviselők vonatkozásában utasításként értelmezhető jogosultságai [Ptk. 3:21. § (1) bek.].

3. Megóvási-megőrzési kötelezettség

A Ptk. [5:13. § (3) bek.] szerint a tulajdonosnak *joga van minden jogosulatlan behatás kizárására*. A fenn említettek szerint a bizalmi vagyonkezelési szolgáltatás részben a *tulajdonosi jogok gyakorlásából*, kötelezettségek teljesítéséből áll. Ez alapján levonhatónak tűnik a következtetés, hogy a vagyonkezelés *részsolgáltatása* a kezelt *vagyon védelme*, ebből fakadóan annak *megóvási, megőrzési kötelezettsége*.

Kérdésként vethető fel, hogy van-e, s, ha igen, mi a *különbség a megóvási és a megőrzési* szolgáltatások tartalma között. A két szolgáltatás *szoros viszonyára* maga a Ptk. enged következtetni, hiszen a *bizalmi vagyonkezelési szerződésre* vonatkozó rendelkezési *kizárólag megóvási* kötelezettségről rendelkeznek [6:317. § (2) bek.] őrzésről nem, miközben a Ptk. 6:585. § (4) bekezdése a hozzá került idegen vagyontárggyal kapcsolatban a *megbízás nélküli ügyvivőt* – többek között – *terhelő őrzési* kötelezettség körében is a bizalmi vagyonkezelési szerződés szabályaira utal vissza, azt *rendeli megfelelően* alkalmazni.

22 Erről részletesebben ld. különösen Csehi Zoltán: A magánjogi alapítvány – Történelmi és dogmatikai alapok Gondolat Kiadó Budapest, 2006. 209. skk.

23 Megjegyzendő, hogy Körös és Makai utalt rá, hogy a Ptk. a *kezelés, állagmegóvás, fenntartás fogalmait nem határozza meg*. Meglátásuk szerint a *megóvás* rendszerint a vagyontárgy megrongálódásának, elhasználódásának a megelőzése, a *fenntartás* a dolog elhasználódott, illetve megrongálódott részeinek a kijavítása, felújítása, kicserélése, míg a *kezelés* a dolog fenntartásával, használatával együtt járó intézkedések megtételét jelenti. Ld.: Körös András–Makai Katalin (kieg.: Szeibert Orsolya): Negyedik Könyv in: Vékás Lajos (szerk.): i. m. 270.

24 Erről részletesebben ld. különösen: Sándor: i. m. 410. skk.: illetve Fuglinszky Ádám: A polgári jogi felelősség útjai vegyes jogrendszerben Québec, Kanada ELTE Eötvös Kiadó Budapest, 2010. 87. skk.

25 Utóbbi megkonstruálható a vagyonkezelő *saját nevében*, de a megbízó (vagyonrendelő, kedvezményezett) javára való eljárási jogának és kötelezettségének kimondásával (közvetett *képviselés*), vagy a vagyonkezelő a megbízó (vagyonrendelő, kedvezményezett) *nevében és javára* való eljárási jogának és kötelezettségének kimondásával (közvetlen *képviselés*) is.

26 Ld.: Menyhárd Attila: Ötödik Könyv In: Vékás Lajos (szerk.): i. m. (2013.) 393.

27 Ptk. 6:283. § (1) Vételi bizomány esetén a bizományos a szerződés teljesítése során megszerzett ingó dolog tulajdonjogát az *elszámolás során ruházza át* a megbízóra.

A megóvási, megőrzési kötelezettségek érdekessége, hogy azok a vagyonkezelési szolgáltatást nem a vagyonnal fennálló (tulajdon)jogból fakadó, egyes részjogok és -kötelezettségek mentén látszanak felosztani, hanem a vagyonkezelési tevékenység *eredménye* alapján. Ez persze nem jelenti, hogy a bizalmi vagyonkezelés e tekintetben *vállalkozási* jellegűvé válna, azaz a vagyonkezelő a vagyon megóvásának minősülő eredmény elérésére vállalna kötelezettséget, hanem pusztán azt, hogy a megóvás tekintetében szigorúbb – bár jelenleg még elég homályos tartalmú – kereskedelmi ésszerűség követelményeinek megfelelő gondossággal kell eljárnia. Ebben a kontextusban tehát e felelősségi mérce a megóvás, megőrzés, mint eredmény elmaradása esetén *közelíti a vagyonkezelő felelősségét a vállalkozóéhoz*, de arra a szintre nem emeli. A kiemelt felelősségi mérce e kötelezettség fokozottabb jogalkotói teljesítési biztosítékának is lehet tekinteni, amelyből pedig akár arra is lehetne következtetni, hogy a bizalmi vagyonkezelési kötelemben a vagyonkezelő *főszolgáltatása* a kezelt vagyon megóvása. Erre azonban a Ptk. *egyéb rendelkezései*, különösen a bizalmi vagyonkezelési szerződés fogalmi elemeit meghatározó [6:310. § (1)] bekezdése *nem utal*.

A megóvási kötelezettség *tartalmát* tovább vizsgálva érdemes figyelembe venni az őrzést fő- vagy mellékszolgáltatásként tartalmazó köteleket. Az őrzést, mint *mellékszolgáltatást* tartalmazó kötelek körében – ahol az 1959-es Ptk-ban a *felelős őrzési* esetköröket felváltó,²⁸ *megbízás nélküli ügyvitel idegen vagyontárgy őrzésére vonatkozó szabályai* a bizalmi vagyonkezelés megóvási kötelezettségére utalnak – sok fogódzót nem remélhetünk. Az őrzés *főszolgáltatása* a *letéti* ügyletnek (6:360. §). Gárdos²⁹ utal rá, hogy az *őrzéshez* képest a *kezelés* jóval tágabb tartalmú. Ugyanakkor azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy a *kezelés nem választható el az őrzéstől*, amennyiben a letett dolog természete megkívánja a kezelést annak érdekében, hogy a letevés időpontja szerinti *állapot* megőrizhető legyen (megbízással vegyes letét). A letéteményes főszabály szerint – a tulajdonost illető jogosultságok mentén haladva – jogosult a letett dolog *birtokára*, nem jogosult a birtok átruházására, a dolog más őrzetbe adására, saját javára való *használatára, hasznosítására*, azonban a hasznokat a letevő javára be kell szednie, azzal el kell számolnia és azok igazolt költségeivel csökkentett részét ki kell adnia a letevőnek. Nem nyilvánvaló, hogy a letéteményes őrzési szolgáltatása keretében – azaz nem kezelési szolgáltatása során – jogosult-e a dolog *elide-*

genítésére (Ptk. 6:361. §). Talán az egyik kulcskérdése a megőrzési szolgáltatás tartalmi vizsgálatának, hogy az a vagyontárgy *állagának vagy az értékének a megóvásával* teljesíthető-e szerződésszerűen, ha e kérdést a felek szerződésben nem rendezték. Meglátásom szerint az *egyszerű letét* esetében az *állagmegóvás* a főszabály, az elidegenítés lehetőségére a szabályok utalást sem tesznek; azzal, hogy rendkívüli körülmények miatt szükségessé vált az *értékmegóvás* érdekében egyébként természeténél fogva kezelést nem igénylő ingó dolog elidegenítésére is sor kerülhet a letéteményes őrzési kötelezettsége teljesítése körében. Azaz, ha az értékmegóvás szempontjai az állagmegóvása mellett is érvényesülni tudnak, értékesítési jog a letéteményest nem illeti meg. Amikor azonban a letett dolog értéke veszélybe kerül, az értékmegóvási kötelezettsége megelőzheti az állagmegóvási kötelezettségét. A bizalmi vagyonkezelési szerződés alapján azonban a vagyonkezelő általános rendelkezési jogába beletartozik, hogy az *állagot* a vagyonkezelő változtathatja adott esetben rendkívüli körülmények hiányában is. A Bvktv. [45. § (3) bek.]³⁰ felismerve az ebben rejlő veszélyeket arra *ösztönözte* a vagyonkezelőket, hogy e tekintetben szerződéseik tartalmazzanak *kifejezett rendelkezéseket*.

Azaz, azon kérdésre, hogy *mitől sajátos* a bizalmi vagyonkezelésbe adott, kezelt vagyon *megóvási kötelezettség*, ha egyáltalán, meglátásom szerint az a válasz adható, hogy annak *polgári jogi magja* a megbízási szerződésekből önállósult letéti szerződések *letéteményesének főszolgáltatásával mutat jelentős hasonlóságokat*. Azzal a jelentős eltéréssel, hogy a megőrzési szolgáltatással ellentétben főszabály szerint *nem* a kezelt vagyon *állagának megóvását*, hanem *értékének megóvását* jelenti. Ugyanakkor a felek *szerződésükben* – a vagyonkezelő rendelkezési jogának korlátozásával (pl. családi ingatlan, vagy egyéb eszmei értéket képviselő vagyontárgy kezelt vagyonba adása esetén) – az állagmegóvást is *visszaemmelhetik* a megóvási kötelezettségbe, sőt a Bvktv. által bevezetett *vélelem* alapján a professzionális vagyonkezelőkkel kötött szerződések esetén külön kikötés hiányában úgy kell tekinteni, hogy a megóvási kötelezettség állagmegóvásra (megőrzésre) is kiterjed. *További sajátossága* e kötelezettségnek a többször említett, teljesítéséhez kapcsolt, *magasabb gondossági-felelősségi mérce*.³¹

Érdekesség, hogy pl. a Közös Hivatkozási Kerettervezet Trust Jogi Könyve nemcsak a megóvási kötelezettségről szól, hanem annak részeként szabályozza a

28 A jogalap nélküli birtoklás (Ptk. 5:9. § (3) bek.), a szerződéses teljesítés visszatartásának (Ptk. 6:139. § (3) bek.), a jogosult átvételi késedelmének (Ptk. 6:156. § (3) bek.), és a letevő visszavétel megtagadásának (Ptk. 6:365. § (6) bek.) eseteiben.

29 Gárdos Péter: Hatodik Könyv Harmadik Rész XVIII–XIX. Cím In: Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal Complex Kiadó Budapest, 2013. 820.

30 A lakossági ügyfélnek minősülő vagyonrendelő vagyonkezelési szerződést létrehozó jognyilatkozatát vita esetén úgy kell értelmezni, hogy abban kizárta a bizalmi vagyonkezelő vállalkozás jogát a kezelt vagyonba tartozó, Ptk.-ban meghatározott vagyontárgy elidegenítésére, megterhelésére, függetlenül az adott kezelt vagyonba tartozó vagyontárgy természeténél fogva hasznot hajtó képességétől.

31 E tanulmányban – terjedelmi okokból – nem térek ki a bizalmi vagyonkezelési jogviszony felelősségi, helytállási sajátosságaira, dacára azok nyilvánvaló kötelmi jogi kötődésének.

kezelt vagyon *biztosításának* – annak költségessége miatti – *relatív* kötelezettségét is (*obligations to safeguard and insure*),³² amennyiben az az adott körülmények között lehetséges és szükséges (*possible and appropriate*). A fentiek alapján úgy vélem, hogy a vagyonkezelő megóvási kötelezettsége körében érvényesülő fokozott gondossági mérce alapján a magyar jog alapján is elképzelhetőek olyan esetek, amelyekben a kezelt vagyon biztosítását is e megóvási kötelezettség részének tekintik. Megjegyzendő, hogy a magyar jog³³ nem a meghatározott összeghatárt elérő kezelt vagyonok vonatkozásában, hanem a professzionális bizalmi vagyonkezelők vonatkozásában írt elő – evenutálisan *felelősségbiztosítást* is magában foglaló – pénzügyi biztosíték fenntartási kötelezettséget.

4. Hasznosítási kötelezettség

A Ptk. [5:13. § (2–3) bek.] szerint a *tulajdonost megilleti* különösen a birtoklás, a használat, a *hasznosítás, a hasznok szedésének és a rendelkezés joga*, továbbá a tulajdonosnak joga van minden jogosulatlan behatás kizárására. A fenn említettek szerint a bizalmi vagyonkezelési szolgáltatás részben a *tulajdonosi jogok gyakorlásából áll*. Ezek alapján arra lehet következtetni, hogy a vagyonkezelés *részszolgáltatása* a kezelt *vagyon hasznosítása, azaz jogi gyümölcs termelési képességének kiaknázása is*.

A Bvktv. a bizalmi vagyonkezelési vállalkozás hasznosítási kötelezettségét szabályozó, 45. §-ához fűzött, miniszteri indokolása utalt arra, hogy a Ptk. a hasznosítási kötelezettségre vonatkozóan nem fogalmazott meg részletes rendelkezéseket, a Bvktv. ezért mondott ki *minimumszabályokat* a professzionális bizalmi vagyonkezelési szolgáltatók vonatkozásában, amelyek alapját a DCFR X.–6:107. cikkéből³⁴ (*obligation to invest*,³⁵) merítette.³⁶ A Bvktv. pusztán a vállalkozások hasznosítási kötelezettségének egyes részkötelezettségeit mondta ki (óvatos *hasznosítás, rendszeres felülvizsgálat, kockázat megosztás, szakmai tanácsadó igénybevétele*). E részkötelezettségek vonatkozásában azonban *lehetővé tette a felek általi eltérést*.

4.1. A hasznosítási és a megóvási kötelezettség összefüggése

A hasznosítási és a megóvási kötelezettségek szoros összefüggésének gyakorlati jelentőségét az adja, hogy ha

egy vállalkozás *ki is zárja hasznosítási kötelezettségét*, a fenti részkötelezettségek *elmulasztása* értékelhető lesz a *megóvási kötelezettsége* szerződésszerű teljesítésének vizsgálata körében is, függetlenül attól, hogy a jogalkotó azt a hasznosítás körében nevesítette.

4.2. A hozamgarancia, mint hasznosítási szolgáltatás körében eredményre vonatkozó kötelezettségvállalás

A megbízási szerződések körében nem ismeretlen a megbízási díjra vonatkozó megállapodás melletti konkrét eredmény elérése esetén sikerdíjazás kikötése is. A pénzügyi jogszabályok a *hozammal*, mint befektetési tevékenység által *tőkén felül* elért *eredménnyel* kapcsolatban jelentős többlétszabályokat tartalmaznak ügyfélféldelmi szempontból, hiszen a *befektetési döntések* meghozatala során *kiemelt* – de nyilván nem kizárólagos – tényező a *várható hozam*. Így pl. a Bszt.-ben (3. sz. melléklet) a befektetési vállalkozásokra portfóliókezelési tevékenységük körében jelentős *többlét-kötelezettségek* vonatkoznak a kezelt portfólión elért teljesítmény, illetve hozam *számítása, bemutatása, közzététele* körében. A Bvktv. is felismerte a hozamígéretnek jelentőségét és a professzionális bizalmi vagyonkezelőkre vonatkozóan úgy próbálta növelni e körben is az ügyfélféldelmi szintet, hogy 1. sz. mellékletében (6.8. és 8. pont) *előzetes tájékoztatási kötelezettség* körébe utalta a bizalmi vagyonkezelő vállalkozás hasznosítási kötelezettségének teljesítésével kapcsolatos *lényeges körülményeket*. Így

(i) a bizalmi vagyonkezelő vállalkozás hasznosítási *céljai* körében a bizalmi vagyonkezelő vállalkozás esetleges – különösen földrajzi vagy iparági – *szakosodását*, valamint *tőke-, illetve jövedelem növelési céljait*,

(ii) a bizalmi vagyonkezelő vállalkozás által kínált *hasznosítási módokkal* kapcsolatos tudnivalókat, ideértve azok ügyfélre gyakorolt legfontosabb *joghatásait*,

(iii) a bizalmi vagyonkezelő vállalkozás által *leggyakrabban* hasznosítás során – akár közvetve – igénybe vett *eszköz kategóriák* típusát (pl. értékpapír, ingatlan), stb.

4.3. A hasznosítási kötelezettség és a vagyonkezelési szolgáltatás minőségének összefüggései

A vagyonkezelés, mint szolgáltatás *minőségére* vonatkozóan *elsődlegesen a vagyonkezelési szerződés* tartalma irányadó (Ptk. 6:34. §). Mögöttesen azonban a

32 Ld.: Christian von Bar–Eric Clive et al. (szerk.): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference Outline Edition (DCFR) Sellier European Law Publishers GmbH München 2009. 518–519.

33 Ld.: A bizalmi vagyonkezelő vállalkozások pénzügyi biztosítékainak egyes szabályairól szóló 87/2014. (III. 20.) Korm. rendeletet (2. § (1) bek.) amely előírta, hogy a vállalkozás az általa kezelt vagyonok összértéke legalább 20%-ának megfelelő, de legkevesebb 70 millió forint, legfeljebb 1 milliárd 500 millió forint összegű pénzügyi biztosítékot köteles fenntartani. A pénzügyi biztosíték ily módon meghatározott összegét felelősségbiztosítás esetén káreseményként és évente kell érteni.

34 Ld.: DCFR 520–521.

35 Megjegyzendő, hogy a mintaként használt DCFR tehát *befektetési kötelezettségről* szól, amely azonban a magyar jogban inkább *pénzügyi jogi fogalomnak* tekinthető, azt a Ptk. nem használja; annak tartalma pedig a polgári jogi *hasznosítással* fedhető le a leginkább.

36 Ugyanakkor lényegileg az amerikai *Uniform Prudent Investor Act* alapján fennálló hasznosítási (portfólió stratégia készítési, diverzifikációs, kockázati és megtérülési cél meghatározási, vizsgálati) részkötelezettségeknek is megfelel. Ld.: *National Conference of Commissioners on Uniform State Laws: Uniform Prudent Investor Act* Chicago, Illinois 1994. (1–4. cikkei) 4–13.

Ptk. 6:123. §-a lesz alkalmazandó, amelynek ehelyütt lényegesebb rendelkezései³⁷ alapján a vagyonkezelési szolgáltatás *minősége*³⁸ akkor lesz *szereződésszerű*, ha a jogosult, kötelezett által ismert elvárásainak (szubjektív *alkalmasság*), és a forgalomban szokásos elvárásoknak (objektív *alkalmasság*) megfelel. Az objektív alkalmasságra vonatkozóan érdemes megjegyezni, hogy az Unidroit nemzetközi kereskedelmi szerződési alapelvek³⁹ – a Ptk. 6:123. § (5) bekezdésével ellentétben – nemcsak a *fajta és mennyiség szerint* meghatározható, hanem *valamennyi* szolgáltatásra vonatkozóan mondják ki, hogy annak szerződési rendelkezés általi meghatározottsága, vagy meghatározhatósága hiányában *ésszerű és az adott körülmények között átlagosnál nem rosszabb minőségűnek* kell lennie. Ez lényegében meg egyezik a vagyonkezelési *szolgáltatásra* is irányadó *szokásosan elvárható minőségi* szinttel. Tekintettel arra, hogy a magyar jogban a bizalmi vagyonkezelés 2014. március 15. napjától hatályos jogintézmény, kérdéses, hogy a szokásos minőség megállapítása során e kezdeti szakaszban mi fog mércéül szolgálni. A *szubjektív* alkalmassági szintet *szigoríthatja* a vagyonkezelő *előzetes tájékoztatási és tájékozódási kötelezettségének törvény által meghatározott mélysége*, amely során aktívan köteles felderíteni a vagyonrendelő ügyleti szándékát és, a vagyonkezeléssel szembeni elvárásait.

VII.

A vagyonkezelő költség- és díjigénye

A Ptk. [6:322. § (1) bek.] a bizalmi vagyonkezelő költség- és díjigényét annyiban szabályozza sajátosan, hogy a *szívésségi* ügyellátás esetén főszabállyá teszi – az általános szabályokkal [Ptk. 6:133. §] ellentétben –, hogy a vagyonkezelő a vagyonkezeléssel járó *szokásos költségei* megtérítését is igényelje. Vélhetően annak érdekében, hogy a *szívésségi* alapon eljáró bizalmi vagyonkezelőket a szokásos költségek felszámítási jogának hiánya ne terhelje *méltánytalanul*. Ugyanakkor a Ptk. a bizalmi vagyonkezelést *alapvetően visszerthes* ügyletként szabályozza [6:310. § (1) bek.], így ha a szerződés *létrejött*, de a felek az ellenszolgáltatás *mértékét nem* határozták meg egyértelműen, *de szívésségi* ügyellátásban *sem* állapodtak meg, vagy ellenszolgál-

tatásként *piaci árat* kötöttek ki, a teljesítési helynek megfelelő piacon a *teljesítési időben kialakult középárat* kell megfizetni [Ptk. 6:63. § (3) bek.].

A Ptk. [6:322. § (2) bek.] továbbá feljogosítja a vagyonkezelőt arra, hogy a *díjának és indokolt költségeinek* megfizetésére vonatkozó, továbbá a vagyonkezelési *jogviszonyból fakadó egyéb* követelését a kezelt vagyonból *közvetlenül kielégíthesse*. Mivel egyéb szabályt nem szabályoz, és a *megbízási szerződés díjra vonatkozó részét* (Ptk. 6:276. §) *sem zárja ki*, érdemes megemlíteni, hogy a vagyonkezelő is *jogosult díjra* akkor is, ha eljárása nem vezetett eredményre, *kivéve*, ha az eredmény részben vagy egészben azért maradt el, mert *felróhatóan* járt el [Ptk. 6:276. § (1) bek.]. E *díj megvonási szankció* lényegében a bizalmi személy gondossági kötelezettségéből mögöttesen fakadó, *feladat túlteljesítési és legjobb eredmény elérésére törekvési részkötelezettségeiből fakad*, azok *megsértésének jogkövetkezménye*. A díj ellenkező kikötés hiányában a szerződés *teljesítésekor esedékes*. Ha a szerződés a teljesítés előtt szűnt meg, a vagyonkezelő a díjnak tevékenységével *arányos részét követelheti*, miközben a vagyonkezelés ellátásával *rendszerint együtt járó költségek előlegezésére köteles*. [Ptk. 6:276. § (2–3) bek.]. A bizalmi vagyonkezelés sajátossága, hogy a szerződés megszűnésekor, mivel a kezelt vagyon terhére vállalt *kötelezettségek* a kezelt vagyon részeként *háramlanak* végső soron a *vagyonrendelőre* [Ptk. 6:328. § (3) bek.], *elvileg nem lenne szükség* arra, hogy a vagyonrendelő a vagyonkezelőt a vagyonkezelési szerződés alapján harmadik személyekkel szemben vállalt *kötelezettségei alól mentesítse* a Ptk. 6:276. § (4) bekezdése szerint. Ugyanakkor a nem vállalt, hanem kezelt vagyon tulajdonosi *jogállásához tapadó*, át nem szálló pl. *köztartozások alóli mentesítés* *szükségesszerűsége továbbra is fenn fog állni*.

Mivel a megbízás szabályai a *megbízót kötelezik* a vagyonkezelőt szükséges és indokolt költségeinek *megtérítésére*, érdemes rámutatni, hogy a bizalmi vagyonkezelés *sajátossága* az is, hogy miközben a kezelt vagyon *felett* a vagyonrendelő polgári jogi (*tulajdon*) *joga megszűnik* – ha ez ténylegesen és elméletileg fenntartható várományai miatt számviteli, pénzügyi jogi, és polgári jogi értelemben vett *vagyonából való kikerülést nem is jelenti* – mégis jogosult egy a vagyonrendelő *saját személyes vagyonát terhelő tartozás* – a más külön vagyonába tartozó kezelt vagyon, és – nem a saját vagyon-

37 Ezek szerint: a szolgáltatásnak a teljesítés időpontjában *alkalmasnak* kell lennie a rendeltetése szerinti *célra*, így a) *alkalmasnak* kell lennie a *jogosult által meghatározott célra*, ha azt a jogosult a szerződéskötés előtt a kötelezett *tudomására hozta*, b) *alkalmasnak* kell lennie azokra a célokra, amelyekre más, azonos rendeltetésű szolgáltatásokat *rendszerint* használnak, c) *rendelkeznie* kell azzal a *minőséggel*, és *nyújtania* kell azt a *teljesítményt*, amely azonos rendeltetésű szolgáltatásoknál *szokásos*, és amelyet a jogosult *elvárhat*, figyelembe véve a kötelezettnek vagy – ha nem a kötelezett állítja elő a szolgáltatás tárgyát – a szolgáltatás előállítójának és ezek képviselőjének a szolgáltatás konkrét tulajdonságaira vonatkozó nyilvános kijelentését, d) *rendelkeznie* kell a kötelezett által adott leírásban szereplő vagy az általa a jogosultnak mintaként bemutatott szolgáltatásra jellemző tulajdonságokkal, és e) meg kell felelnie a jogszabályban meghatározott minőségi követelményeknek.

38 Erről részletesebben ld.: *Kemenes István*: Hatodik Könyv Második Rész IX–XI. Cím In: In: Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal Complex Kiadó Budapest, 2013. 592. skk.

39 *International Institute of the Unification of Private Law*: Unidroit principles of international commercial contracts 1994 Unidroit, Róma 1994. 108., *uő*: Unidroit principles of international commercial contracts 2004 Unidroit, Róma 2004. 134., *uő*: Unidroit principles of international commercial contracts 2010 Unidroit, Róma 2010. 154.

tárgyai terhére való teljesítésében megállapodni. Amellyel tulajdonképpen a vagyonrendelő folyamatosan fenntartja a kezelt vagyon és a saját vagyona közötti közvetlen kapcsolatot. A közvetlenül a trust vagyonból való díjazást pl. a DCFR⁴⁰ is megengedi.

Meglátásom szerint, abból a tényből, hogy a költségek *jelzője* a megbízás körében *szükséges és indokolt*, míg a vagyonkezelés körében már csak az indokolt jelenik meg tartalmi különbségként nem értelmezhető. A jogalkotói cél nyilvánvalóan a szükségtelen költség felszámítással megvalósuló *rejtett díjazással* szemben a vagyonrendelő és a kedvezményezett védelme. A Bvktv. (1. sz. melléklet 7. pont) e célból kötelezte a bizalmi vagyonkezelő vállalkozást, hogy a szerződéskötést megelőzően és azt követően rendszeresen adjon tájékoztatást *szolgáltatásának teljes áráról*,⁴¹ amelynek fő célja annak garantálása, hogy a vállalkozás ügyfelét *ne ériék kellemetlen meglepetések* a vállalkozás díj és költség igényeit illetően.

A bizalmi vagyonkezelő *közvetlen kezelt vagyonból való kielégítési* jogával való *visszaélések* megakadályozása érdekében a DCFR a *trust* hitelezői követelések megszerzésétől való tartózkodásra kötelezi a vagyonkezelőt (X. – 6:108: *Obligation not to acquire trust creditors' rights*). A Ptk. e tilalmat kifejezetten nem mondja ki, ugyanakkor mivel a közvetlen kielégítési jogot nem általában a vagyonkezelő személyéhez kapcsolja, hanem a *vagyonkezelő díj*, indokolt költség és a *vagyonkezelési jogviszonyból fakadó egyéb követeléseire* korlátozza, meglátásom szerint a *kezelt vagyon hitelezőitől való követelésszerzést nem engedi meg*. A vagyonkezelési jogviszony ugyanis a vagyonrendelő-vagyonkezelő-kedvezményezett jogviszonya, nem pedig a kezelt vagyon és annak hitelezői jogviszonya. A követelés így *nem vagyonkezelői jogállásából* fakadna. Ezen érvelés

mellett a DCFR-ban foglalt tilalom a vagyonkezelő *érdekszolgálati kötelezettségének* megsértését jelenthetné. Utóbbit látszik alátámasztani, hogy azzal nem tűnik összeegyeztethetőnek, ha a vagyonkezelő a kezelt vagyon hitelezőjének kezelt vagyonnal szembeni – esetleg alaptalan, ezért leszámított – követelését szerzi meg a közvetlen beszámítás érdekében, miközben köteles volna a vagyonkezelés körében elsődlegesen a kedvezményezett javára, illetve általában jóhiszeműen és tisztességesen eljárni.

VIII.

Fogyasztóvédelmi (lakossági ügyfélvédelmi) aspektusok

Bárdos és Menyhárd⁴² utalnak arra, hogy a piac rendeltetésszerű működésének a védelmét szolgálja a *verseny-*, a *hitelezők* védelme mellett a *befektetők* és a *fogyasztók* védelme is. A fogyasztóvédelem magánjogi eszközei között a Ptk. a *bizalmi vagyonkezelési piacra* vonatkozóan az általános szabályokon túl, sajátos rendelkezéseket nem vezetett be. A Bvktv. azonban a *fogyasztók*on túl a fogyasztói sajátosságoknak meg nem felelő, de még *valamennyi ügyfélre ki nem terjedő, védendő alanyi kört* vont a *lakossági ügyfél*⁴³ kategóriájának átvételével. Vonatkozásukban pedig többletkötelezettségeket állapított meg az előzetes tájékoztatási, tájékoztató, egyes nyilvántartási és hasznosítási kötelezettségek körében. A Bvktv. azonban korántsem élt olyan széleskörű és mélységű, a vállalkozás magánjogi jogviszonyaira is kiterjedő korlátozó szabállyal, mint a kollektív és egyéni befektetési tevékenységre vonatkozó pénzügyi jogszabályok.

⁴⁰ Ld.: DCFR: X. – 6:201. cikket. 522–523.

⁴¹ A tájékoztatásnak tehát ki kell terjedni (7.) a bizalmi vagyonkezelési szerződés megkötésével, teljesítésével – ide értve a kiszervezést is – kapcsolatosan a bizalmi vagyonkezelő vállalkozás vagy harmadik személy (ide értve közjogi jogalanyokat is) részére teljesítendő minden díjra és költségre, ideértve bármilyen díjat, (közvetítói) jutalékot (vagyon tárgyanként és várható szokásos jognyilatkozatonként), hozzájárulást, devizaátváltási árfolyamkülönbséget, valamint közterhet, amelyet a bizalmi vagyonkezelő vállalkozás a kezelt vagyonból, vagy az ügyféltől von le vagy számol el (a továbbiakban: teljes ár), valamint a teljes ár elszámolásának, levonásának a módjára.

⁴² Bárdos Péter–Menyhárd Attila: Kereskedelmi jog HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Budapest, 2008. 86. skk.

⁴³ Bvktv. 37. § (1) bekezdése szerint lakossági ügyfél a Ptk. alapján *fogyasztónak* vagy a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló törvény alapján *kis- és középvállalkozásnak* minősülő ügyfél.

SZEMLE

TILK PÉTER
egyetemi docens
 HAVASI BIANKA
joghallgató
 KOVÁCS ILDIKÓ
joghallgató
Pécsi Tudományegyetem
(Pécs)

A helyi adókat szabályozó önkormányzati rendeletek felhatalmazáshoz kötöttsége a Kúria esetjogában

2012. január 1-től – az Alaptörvény hatálybalépésétől – az önkormányzati rendeletek felülvizsgálatának rendje is megváltozott: korábban akár alkotmányossági, akár törvényességi probléma merült fel egy helyi jogszabállyal kapcsolatban, megfelelő indítványra az Alkotmánybíróság járt el; 2012. január 1-től viszont a kizárólag alkotmányossági problémát hordozó esetekben létezik alkotmánybírósági hatáskör a helyi joganyaggal kapcsolatosan. A csak törvényességi, illetve alkotmányossági és törvényességi problémával egyaránt terhelt helyi rendeletet a Kúria, annak is az Önkormányzati Tanácsa vizsgálhatja felül. Ez az írás a Kúria elmúlt két és fél évben meghozott, a helyi adózással kapcsolatos önkormányzati rendeletek felülvizsgálatával kapcsolatos dönté-

seit és az azokban megfogalmazott elvárásokat kívánja röviden bemutatni,¹ rövid kitekintéssel az Alkotmánybíróság gyakorlatára is.²

1. A törvényi háttér és a korábbi alkotmányossági elvárások köre

Magyarország Alaptörvényének 40. cikke kimondja, hogy a közteherviselés részletes szabályait sarkalatos törvények szabályozzák.³ A 32. cikk (1) bekezdés h) pontja szerint pedig a helyi önkormányzat a helyi közügyek intézése körében törvény keretei között dönt a helyi adók fajtájáról és mértékéről.

A helyi adók vonatkozásában az Alaptörvényen túl az önkormányzatoknak adóztatási tekintetben irányt mutató legfőbb jogszabály a helyi adókról szóló 1990. évi C. törvény (a továbbiakban: Hatv.), amely értelmében a helyi önkormányzatok a Hatv. alapján és keretei között megalkotott helyi rendelet szerint végezhetnek adóztatási tevékenységet. A Hatv. felhatalmazása és rendelkezései szerint a települési önkormányzat rendelettel az illetékeségi területén helyi adókat vezethet be.⁴ Az önkormányzat tehát jogosult, de nem köteles helyi adót bevezetni.⁵ Amennyiben az önkormányzat az adóztatás mellett dönt, azaz törvényes jogával él, hogy helyi adónemet vezet be, akkor mindez rendelet formájában realizálódik. A rendeletnek elégséges tartalmaznia az adott adónem bevezetéséről való döntést, az adó mértékét, a törvényi

kedvezményeken, mentességeken felül a helyi viszonyok figyelembe vétele alapján esetlegesen nyújtott további adókedvezményeket és/vagy adómentességeket, valamint a rendelet hatálybalépésének napját. Fontos azonban, hogy az önkormányzati rendelet más jogszabállyal nem lehet ellentétes,⁶ amit a helyi adók kivetésekor, de különösen a mérték meghatározásakor és a kedvezmények körének rögzítésekor kell figyelembe venni.

A Hatv. 5. és 6. §-ának rendelkezései alapján az önkormányzat adó-megállapítási joga a következőkre terjed ki:

- vagyoni típusú adót (építményadó, telekadó), kommunális jellegű adót, helyi iparüzési adót, vagy ezek valamelyikét bevezesse, hatályon kívül helyezze, módosítsa, azonban az évközi módosítás naptári éven belül nem súlyosbíthatja az adóalanyok adóterheit;

- meghatározza az adó bevezetésének időpontját és időtartamát;

- az adó mértékét a helyi sajátosságokhoz, az önkormányzat gazdálkodási követelményeihez és az adóalanyok teherviselő képességéhez igazodóan megállapítsa;

- a törvényben meghatározott mentességeket további mentességekkel, illetőleg a kedvezményeket további kedvezményekkel kibővítsé;⁷

- a Hatv. és az adózás rendjéről szóló törvény keretei között a helyi adózás részletes szabályait meghatározza.

1 A témakörrel kapcsolatban részletesen foglalkozik *Tilk Péter*: A Kúria Önkormányzati Tanácsa helyi jogalkotással kapcsolatos elvárásai c. kiadványa. Pécs, Kodifikátor Alapítvány, 2014

2 Az írás nem tárgyalja a helyi adóztatásokkal kapcsolatos EU-s elvárásokat. Ezzel kapcsolatban vö. például *Bokros Andrea*: A helyi adóztatás vizsgálata a jogharmonizáció oldaláról. Az állami támogatások kérdésköre a helyi adóztatásban. *Jegyző és Közigazgatás*. 2013. 2. sz. 21–22.; illetve *Bokros Andrea*: A helyi adóztatás vizsgálata a jogharmonizáció oldaláról. A helyi iparüzési adó EU-konformitása. *Jegyző és Közigazgatás*. 2013. 3. sz. 15–17.

3 Vö. például *Szilovics Csaba*: Az igazságos és arányos közteherviselés kialakításának magyarországi feltételeiről. Pécs, Inter-szféra Kft, 2012. 73.

4 Hatv. 1. § (1) bekezdés

5 *Béres Dániel*: Függelenség és önkormányzat: az új törvény margójára. <http://www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/fuggetlenség-es-onkormanyzat-az-uj-torveny-margojara> (2014.10.27.)

6 Alaptörvény 32. cikk (3) bekezdés

7 Vö. például *Németh Dóra*: A helyi adóztatás problémás területei, az adótorzások behajtása. *Jegyző és Közigazgatás*. 2013. 3. sz. 21.

A törvényi szabályokkal kapcsolatban – még a korábbi Alkotmányt alapul véve – az Alkotmánybíróság számos követelményt dolgozott ki.⁸ Az Alkotmánybíróság többek között rögzítette, hogy

– a helyi adók megállapítása az önkormányzatok számára alapjogként jelenik meg, amely a képviselő-testület hatáskörébe tartozik;

– a helyi adó megállapításának joga a feladatarányosságtól független, a helyi adók az önkormányzatok számára általános finanszírozási alapot jelentenek;

– helyi adó megállapításának joga a törvény keretein belül áll fenn.⁹

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy adó a közterhek egyik fajtája, amely nem meghatározott állami vagy önkormányzati cselekményhez kapcsolódik, hanem az adóköteles személyben vagy vagyoniában fennálló tényállásokhoz. Az adó egyik fajtája a helyi adó, amelyről akkor beszélünk, ha szabályozása és behajtása helyi szinten történik, ha a belőle származó bevétel a helyi önkormányzatot illeti, és ha az adókötelezettséget keletkeztető tényállások helyi jellegűek. A „helyi” kifejezés területi elvűként értendő, amely a megyét is magába foglalja; a Htv. azonban csak a települési önkormányzatokra vonatkozóan szabályoz.¹⁰ A helyi adó-megállapítási jog a törvény keretén belül áll fenn, amely jelentős mértékű szabadságot biztosít a helyi jogalkotónak. Fontos alkotmányossági elvárásaként fogalmazódott meg, hogy a helyi adókról szóló törvény tartalmazzon alsó és felső határokat, amelyek között az önkormányzat rendeleti úton meghatározhatja helyi adórendeletét. A törvény tehát keretet, külső korlá-

tot szab a helyi önkormányzatok adó-megállapítási jogának, amelynek lényege, hogy e korlát túllépése esetén a rendelet magasabb szintű jogszabályba ütközik, amely következtében megsemmisíthető.¹¹ A helyi adók önkormányzatonként különbözőek.

Amikor a helyi önkormányzat képviselő-testülete helyi adót állapít meg, a „megállapítja” kitétel két tényezőt foglal magában: a szabályozást, valamint az egyedi adókötelezettség meghatározását – a súlypont azonban a szabályozáson van.

Mindennek rövid áttekintése azért volt szükséges, mert a Kúria az Alkotmánybíróság döntéseiben foglalt megállapításokat hasznosítja gyakorlatában.

2. A Kúria gyakorlata

Az alábbiakban a Kúria Önkormányzati Tanácsa által megfogalmazott elvárásokat mutatjuk be. A Kúria gyakorlatából látható, hogy a helyi adókról szóló rendeletek kapcsán a *felhatalmazás kereteinek túllépése* okoz gyakran problémát. Az Önkormányzati Tanács több alkalommal bírálta el a Htv. rendelkezései alapján megalkotott önkormányzati rendeletek törvényességét.

a) A tárgykörben alkotott települési normák kapcsán megállapította, hogy az Alaptörvény 32. cikk (1) bekezdés h) pontja értelmében „[a] helyi önkormányzat a helyi közügyek intézése körében törvény keretei között (...) dönt a helyi adók fajtájáról és mértékéről”. E felhatalmazás – ha teljes gazdálkodási önállóságot már nem is, de – a helyi adópolitika kialakításában még-

is relatíve nagy szabadságot jelent az önkormányzatoknak.¹²

b) A Kúria megállapította azt is, hogy az adó közjövedelem, amely részben a közszolgáltatások anyagi alapja, részben pedig gazdaságpolitikai eszköz, mivel direkt vagy indirekt módon befolyásolja, orientálja a gazdasági élet szereplőinek magatartását.¹³ Az adó a helyi közhatalom kezében is eszköz, mivel adópolitikája kialakításakor az önkormányzat gazdaságossági, szociálpolitikai, helyi politikai, a költségvetési egyensúlyt szolgáló avagy egyéb szempontokat érvényesíthet.¹⁴ E szempontok jelennek meg akkor, amikor a helyi önkormányzat mérlegeli a helyi adó bevezetését, dönt arról, hogy a helyi adók melyikét, mikortól, milyen körben és milyen részletszabályokkal vezeti be. *A helyi önkormányzat rendeletalkotásának az országos jogszabályi, ezen belül elsődlegesen a Htv. rendelkezései szabnak korlátokat. A Htv. – egyebek mellett – korlátokat állít az adómérték megállapításának módjára és maximumára nézve is* [elsőként:

Köf.5017/2012/4., MK 2012, 95. szám].¹⁵ A mentességi szabályok megállapítására is csak törvényi keretek között nyílik lehetőség.¹⁶

Az Önkormányzati Tanács rögzítette azt is, hogy az adókievítés ösztönözheti a (helyi) adóalanyokat meghatározott gazdasági magatartás tanúsítására avagy ettől való tartózkodásra. „Nem kétségesen nem tölti be az adófizetési kötelezettség eredeti, a (helyi) közterhekhez a teherviselési képesség arányában való hozzájárulás funkcióját akkor, ha az egy, a szabályozás alapján jól körülhatárolható adóalanyt céloz”.¹⁷

8 Részletesen szól az Alkotmánybíróság gyakorlatáról *Herbert Küpper*: A helyi önkormányzatok. In.: *Jakab András* (szerk.): Az Alkotmány magyarázata. Budapest, Századvég. 2009. 1587-1593.

9 Vö. Küpper, i. m. 1587-1588.

10 Vö. Küpper, i. m. 1589.

11 Vö. Küpper, i. m. 1593.

12 Köf.5.001/2013/6. számú határozat

13 Köf.5.017/2012/8. számú határozat; Köf.5.081/2012/4. számú határozat

14 Köf.5.017/2012/8. számú határozat; Köf.5.081/2012/4. számú határozat

15 Köf.5.076/2012/4. számú határozat; Köf.5.001/2013/6. számú határozat; Köf.5.010/2013/4. számú határozat; Köf.5.045/2013/6. számú határozat

16 Köf.5.076/2012/4. számú határozat

17 Köf.5.081/2012/4. számú határozat

c) A felhatalmazás kereteinek túllépése gyakran alapvető jogok sérelmét is eredményezi, ami a törvénysértés megállapításán túlmenően a Kúria döntéseiben is esetenként megállapítást nyer. Ilyen eset volt, amikor az Alaptörvény diszkrimináció-tilalmat tartalmazó előírása az önkormányzat számára törvényi kötelezettségként is megjelent. Az adott ügyben „a Kúria Önkormányzati Tanácsa kiindulópontnak tekintette az Alkotmánybíróság korábbiakban a hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggésben és a vagyoni típusú adókkal kapcsolatosan tett elvi jellegű megállapításait. Eszerint az Alkotmánybíróság hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó eddigi gyakorlata – az Alaptörvény XV. cikkére vonatkoztatottan is – az azonos tisztelet és körültekintés, a személyek egyenlő méltóságú személyként kezelésének követelményén nyugodott. A gyakorlat kimunkálta a csoportképzés szabályait, és azt az alapelvet, amely szerint a homogén csoportba tartozók azonos, az eltérők eltérő kezelésre tarthatnak igényt. Az Alkotmánybíróság megállapította azt is, hogy a vagyoni típusú adók célja az arányos közteherviselés elvének megvalósítása: a vagyónadó alapja minden adóalany vonatkozásában ugyanaz, a vagyontömeg, jelen esetben az ingatlantulajdon. Az adókötelezettség törvényi okból, a tulajdonolt vagyontömegre tekintettel keletkezik. *A kötelezettség tartalma pedig a vagyontömeg értékéhez és az adóalany teherviselő képességéhez kell, hogy igazodjon. Ez az alapja a vagyónadó esetében az adózókkal szembeni azonos (önkormányzati) jogalkotói elbánnak. E megállapítás normatív alapját elsődlegesen az Alaptörvény XXX. cikk (1) bekezdése adja, e követelményt az önkormányzati jogalkotó esetében ugyanakkor a Hatv. 6. § c) pontja közvetíti.* A Hatv. 6. § c)

pontja értelmében az önkormányzat 'az adó mértékét a helyi sajátosságokhoz, az önkormányzat gazdálkodási követelményeihez és az adóalanyok teherviselő képességéhez igazodóan (...) állapítja meg. A Kúria Önkormányzati Tanácsa Köf.5017/2012/4. számú határozatában a Hatv. 6. § c) pontjának 'az adóalanyok teherviselői képességéhez igazodó' fordulatát – a vagyontömeg értékét is figyelembe véve – a Hatv. jogegyenlőségi szabályának minősítette, amely a helyi adókat szabályozó önkormányzati normák esetében a diszkriminatív elbánás megítélésének alapja”.¹⁸

d) A Kúria több döntésében részletesen összegezte a helyi adókkal és az azzal kapcsolatban felmerülő felhatalmazással kapcsolatos gyakorlatát; érdemes ennek releváns részeit is felidézni.

da) „Az Alaptörvény a települési önkormányzatot – az Alkotmánybíróság gyakorlatához kapcsolódó kúriai döntések értelmében – önálló adópolitika folytatására jogosítja azzal, hogy maga dönt gazdaságpolitikai, szociálpolitikai, helyi költségvetési egyensúlyt szolgáló avagy egyéb szempontok érvényesítése körében meghatározott adókievetés kérdésében. Jogalkotási jogkörének rendeletei végrehajtó jellege szab határt: a tárgykörben rendeletalkotási jogkörét a Hatv. keretei között gyakorolhatja”.¹⁹

db) „A Kúria eddigi gyakorlatában több alkalommal is szembesült az adó mértékét támadó indítványokkal. Az indítványok részben az önkormányzati rendelet hátrányosan megkülönböztető jellegére (Köf.5001/2013., a továbbiakban: az ecseri-ügy, elérhető a Kúria honlapján), részben a vagyoni adó konfiskáló jellegére (Köf.5081/2012., a továbbiakban: zalaszentiváni-ügy, MK 2013. 42. szám), részben pedig arra alapoztak, hogy az önkormányzati jogalkotó nem volt figyelemmel a Hatv. 6. § c) pontja szerinti krité-

riumok mindegyikére a rendeletének elfogadásakor (Köf.5045/2013., a továbbiakban: mohácsi-ügy.). A Kúria a fentiekben említett – és hangsúlyozandó: bírói kezdeményezésként elé tárt, tehát nem az állami, hanem a bírói jogvédelem köréből érkező – indítványokat érdemben bírálta el. Részben alkotmánybírói jogszabályra hivatkozva megállapította, hogy a vagyónadó kivetésekor mértékadó szempont az arányos, illetve a teherbíró képességhez igazodó közteherviselés. A vagyoni típusú adók esetében az adófizetési kötelezettség a tulajdonolt vagyontömegre tekintettel áll fenn, mértéke ahhoz igazodik. Ebből a Kúria három következtetést vont le gyakorlatában: a vagyontömeghez igazodó adómérték adja a helyi adók esetében az egyenlőségi szabályt, az adózó teherbíró képessége a vagyontömeghez viszonyított, emellett konfiskáló az az adómérték, amely belátható időn belül felemészti magát az adóztatott vagyont. A mohácsi-ügyben a Kúria külön is kitért az adózó teherbíró képességének vizsgálatára. A hivatkozott eljárásban előterjesztett önkormányzati védekezést elutasítva a Kúria egyértelművé tette, hogy a Hatv. 6. § c) pontjának a tételes adómérték arányosítását szolgáló, az adóalany teherbíró képességére utaló fordulata nem az adóalany gazdasági fizetőkészségével és képességével áll összefüggésben. Ezzel szemben megállapította, hogy „nem akkor teljesítőképes az adózó, ha fizetőképese, hanem akkor, ha a vagyónadó mértéke nem oldódik el az adótárgy értékétől”. Az adómértékek törvényessége tárgyában – szintén bírói kezdeményezések alapján eljárva – több határozat is született az elmúlt időszakban. Ezek két megállapítást tartalmaztak: a törvényi keretek között vizsgált tételes adómérték törvényesnek bizonyult akkor, amikor az egyéb szempontok he-

18 Köf.5.001/2013/6. számú határozat; Köf.5.045/2013/6. számú határozat
19 Köf.5.038/2013/3. számú határozat

lyes jogalkotói értékelése mellett a telekadó mértéke abszolút értelemben sem volt eltúlzottnak mondható (az ecseri-ügyben a tétel adó 10 Ft/nm évi mértéket tett ki). E mellett kúriai normakontroll eljárásban, amelynek tárgya jogi norma jogi normával történő összevetése, nem jöhet számításba annak a körülménynek az értékelése, hogy a konkrét egyedi esetben az alapper felperese, egyenként nem nagy, de számszerűen több helyrajzi szám alatti telek tulajdonosa, amely értelemszerűen befolyással van adófizetési kötelezettségének összegszerűségére (az ecseri-ügy). Az adómértékkel kapcsolatos további megállapítások az adómaximumon meghatározott adómértékkel (a mohácsi-ügy) álltak összefüggésben és a konfiskálónak minősített adómérték jellemzőit érintették (a zalaszentiváni-ügyben). A mohácsi ügy tanulságaként megállapítható, hogy a Hatv. szerinti adómaximum rendeleti megállapítása önmagában nem vezet törvényellenességre. Az így kialakított adórezsim megítélésénél azonban mindig fontos szempont a Hatv. 6. § c) pontja szerinti három kritérium mindegyikének tetten érhetősége. *Az önkormányzat nem érvényesíthet az adómaximumnak megfelelő adómértéket kizárólag saját gazdasági érdekei szem előtt tartásával.* A zalaszentiváni ügyben a rendeleti szabály megsemmisítéséhez az adómaximumon meghatározott adómérték mellett az a további tényállási elem vezetett, hogy az alapperben rendelkezésre álló dokumentumokból egyértelműen megállapíthatóan az évi adómérték az adóztatott vagyon közel 70 %-át tette ki. A Kúria ebben az esetben a lefolytatott normakontroll eljárás mellett a ténybeli alapokra is figyelemmel ezért arra a következtetés-

re jutott, hogy az adó ebben az esetben eloldódott az adó tárgyát képező vagyontömeg értékétől, emiatt súlyosan aránytalan terhet jelentett az adóalany számára”.²⁰ A Kúria kimondta azt is, hogy nem tölti be az adófizetési kötelezettség önkormányzati előírása a Hatv.-ben meghatározott funkcióját akkor sem, „ha annak célja, hogy közút kialakítása végett az ingatlan tulajdonost telke ingyenes átadására ösztönözze”.²¹

dc) A Kúria megállapította, hogy „vizsgálandó az adóalany teljesítő képessége is. Ebben a körben a kezdeményező bíróság arra hivatkozott, hogy a perben megítélendő határozat alapján az éves adó eléri az adótárgy teljes értékét. Az iratok között nem volt fellelhető olyan konkrét dokumentum, amely arra utalt volna, hogy az adó mértéke számottevően eloldódott volna az adóztatott vagyon értékétől”. A Bszi. IV. fejezet 15. pontja szerinti „eljárési szabályok hiányában pedig a Kúria ebben a kérdésben bizonyítást nem tud felvenni. Az azonban a normakontroll eljárás absztrakciójának szintjén megállapítható, hogy a belterületi telkek értéke – potenciális hasznosíthatóságuk révén – többszöröse lehet a külterületi földterületeknek. Mivel a vagyonadó körében az adóalanyok teljesítőképessége nem fizetőképességükhöz és készségükhöz igazodik, hanem az adótárgy, a vagyon értékéhez, ezért a belterületi beépítetlen, pillanatnyilag mezőgazdasági területként hasznosított nagy kiterjedésű telkek nyilvánvalóan nagyobb értéket képviselnek”.²² „Önmagában az a tény, hogy a telekadóval érintett adóalany nagy kiterjedésű telket tulajdonol, nem eredményezi az Ör.-ben megállapított, az adómaximum értékének 1/3-át kitevő éves

adófizetési kötelezettség törvényellenességét”.²³

dd) „Az önkormányzat szabadságában áll annak eldöntése, hogy bevezet-e helyi adót avagy sem, de az adórendelet megalkotásakor nem léphet túl a törvényi felhatalmazás keretein sem az anyagi jogi, sem pedig az adókvetéshez-adóbeszedéshez kötődő eljárási tárgykörök szabályozásakor”.²⁴

Az Önkormányzati Tanács szerint „az önkormányzatok Alaptörvényben rögzített jogalkotási jogköre csak ezen törvényi korlátok között, a jogalkotói szabadság felismert és megtartott korlátai között érvényesülhet. Azon kérdésekben, ahol a törvény mozgásteret nem ad, ott a zsinórmérték maga a törvényi szabály (felhatalmazás). Az önkormányzat választási lehetősége ilyenkor annak eldöntésében áll, hogy megalkotja vagy sem az adott típusú adóra vonatkozó rendeletet”.²⁵ Az önkormányzat viszont nem érvényesítheti adópolitikáját oly módon, hogy a Hatv.-ben meghatározott adótárgyak között „válogat”. Hasonló álláspontot fogalmazott meg a Kúria 5051/2013/4. számú határozatában is.²⁶

A Kúria kimondta: „az Alkotmánybíróság gyakorlata alátámasztja a Kúria jogi álláspontját. Egységesnek és konzekvensnek mondható ugyanis az alkotmánybírósági gyakorlat abban, hogy a telekadó (...) csak a törvény szerinti adótárgyat terhelheti, az önkormányzat azt nem határozhatja meg a törvényben foglaltaktól eltérő módon, és az adó mértékét is a Hatv. szerinti adótárgyak vonatkozásában kell szabályoznia’ [99/2011. (XI. 17.) AB határozat, ABH 2011, 776, 781.]. Az Alkotmánybíróság idézett határozatában az adókötelezettség módja tekintetében is kifejtette álláspontját. E szerint a vagyoni tí-

20 Köf.5.038/2013/3. számú határozat

21 Köf.5.010/2013/4. számú határozat

22 Köf.5.038/2013/3. számú határozat

23 Köf.5.038/2013/3. számú határozat; Köf.5.045/2013/6. számú határozat

24 Köf.5.066/2013/4. számú határozat

25 Köf.5.066/2013/4. számú határozat

26 Köf.5.066/2013/4. számú határozat

pusú helyi adók esetében az adótárgy törvényi determináltsága az ingatlan-nyilvántartás szerinti önálló ingatlant jelöli. Ezért az adókötelezettséget – azonos adóalany esetében is – ingatlanonként, adótárgyanként kell megállapítani. Törvénytörő tehát az olyan szabályozás, amely az adóalany több telke esetében – és figyelemmel a tétel adómérték nm-alapú megállapítására – az adótárgyak összevont alapterülete alapján rendeli megállapítani a fizetendő adó összegét. Kommunális adó esetében ugyan, de szintén az adótárgy törvényi kögcenciáját hangsúlyozta az Alkotmánybíróság 57/1998. (XI. 27.) AB határozatában, ahol az adófizetési kötelezettség tevékenységhez kötése eredményezte a Hatv. adótárgy fogalmát törvénytörően bővítő értelmezését (ABH 1998, 504, 507.). Ugyancsak erre a következtetésre jutott az Alkotmánybíróság a bírói kezdeményezésben is hivatkozott 57/1996. (XII. 22.) AB határozatában: az önkormányzat a Hatv. kögens rendelkezéseivel ellentétesen, felhatalmazás nélkül szélesítette a rendeletében az adó tárgyát. Sem az adó alanya, sem az adó tárgya tekintetében nincs lehetőség a törvénytől való eltérésre (ABH 1996, 339, 341.).²⁷

de) „A Kúria Önkormányzati Tanácsa a Hatv. 6. § c) pontja és az Alkotmánybíróság 55/2008. (IV. 24.) AB határozata alapján megállapította azt is, hogy mivel az építményadó alapja az ingatlanban megtestesülő vagyon, ezért az adókötelezettség törvényi okból, a tulajdonolt vagyontömegre tekintettel keletkezik. A kötelezettség tartalma pedig a vagyontömeg értékéhez és az adóalany teherviselő képességéhez kell, hogy igazodjon. Mivel a Hatv. 6. § c) pontjának 'az adóalanyok teherviselői képességéhez igazodó' fordulata a Hatv. jogegyenlőségi szabá-

lya is egyben, ezért az önkormányzati jogalkotó – a 6. § d) pontjában foglalt mentességeken túl – minden adóalany esetében a teherbíró képességhez igazítottan köteles az adófizetés mértékét megállapítani. Vagyoni típusú adók, így az építményadó esetében az érintett önkormányzat nincs tekintettel az adófizetési kötelezettségben érvényesítendő jogegyenlőségre akkor, ha a vagyontömeg értékén és az adóalany teherbíró képességén túli szempontokat is értékel, így az adófizetési kötelezettséget az adóalany igazgatási szempontú lakhatásától teszi függővé”.²⁸

df) A teherbíró képességhez igazított adó követelményével összefüggésben mondta ki a Kúria, hogy „a teherbíró képességhez igazodó közteherviselés Alaptörvény XXX. cikkében megfogalmazott kötelezettsége – az Alkotmánybíróság arányos közteherviseléshez kapcsolódó gyakorlata alapján – többek között *magában foglalja az adómérték arányosságát*. Jóllehet a (helyi) jogalkotónak nagy a szabadsága abban, hogy milyen módon kötelezi az adóalanyokat a közterhekhez való hozzájárulásra, vagyoni típusú adók esetében azonban *az adó mértéke nem vezethet az adó tárgyának elvonásához illetve azzal kapcsolatos aránytalansághoz*. A teherbíró képességet meghaladó, a vagyont elvonó, konfiskáló jellegű az az adó, amely mértékénél fogva és az adó tárgyát képező vagyontömeghez képest súlyosan aránytalan. Az ilyen adó elveszti az adóhoz mint jogintézményhez kapcsolódó jellegzetességeit, és lényegében szankciónak tekinthető, amely az adó intézményével összeegyeztethetetlen. Az az adómérték, amely évente a vagyon értékének közel 60–70 %-át teszi ki, súlyosan aránytalanak minősül, mivel belátható időn belül felemészti az adótárgyat”.²⁹

dg) Az Alkotmánybíróság 55/2008. (IV. 24.) AB határozatában a testület hátrányosan megkülönböztetőnek minősítette azt az önkormányzati szabályozást, amely szerint bizonyos lakásméret alatt nem kell megfizetnie az adót annak a magánszemélynek, aki az év első napján állandó lakosként van bejelentkezve az adó alapjául szolgáló ingatlanba.³⁰ „Az Alaptörvény értelmében „[a] helyi önkormányzat a helyi közügyek intézése körében törvény keretei között (...) dönt a helyi adók fajtájáról és mértékéről”. Jóllehet a helyi önkormányzatok az Alkotmányról szóló 1949. évi XX. törvény 44/A. § (1) bekezdés b) pontja szerinti gazdálkodási önállósággal az Alaptörvény értelmében már nem rendelkeznek, a helyi adópolitika kialakításában mégis relatíve nagy a szabadságuk”.³¹ A Kúria Önkormányzati Tanácsa a helyi rendeletek esetében nem az adópolitika alakítását, hanem a törvényi keretek megtartását vizsgálja.

„Az adó, mint jogintézmény a helyi önkormányzati jogalkotó esetében is megtartja alapvető sajátosságait. Az Abh.-ban kifejtettek szerint a vagyoni típusú adók célja az arányos közteherviselés elvének megvalósítása: az adó alapja minden adóalany vonatkozásában ugyanaz, az ingatlanulajdon (ABH. 2008, 525, 532-533.). Az adókötelezettség tehát törvényi okból, a tulajdonolt vagyontömegre tekintettel keletkezik. A kötelezettség tartalma pedig a vagyontömeg értékéhez és az adóalany teherviselő képességéhez kell, hogy igazodjon”.³²

„Az eddigiekből az alábbi következtetések adódnak:

– Amennyiben az érintett Önkormányzat az építményadó kivételével a lélekszámhoz kötődő állami normatív támogatását kívánja növelni, úgy az építményadó jog-

27 Köf.5.066/2013/4. számú határozat

28 Köf.5.076/2012/4. számú határozat

29 Köf.5.081/2012/4. számú határozat

30 Köf.5.017/2012/8. számú határozat

31 Köf.5.017/2012/8. számú határozat

32 Köf.5.017/2012/8. számú határozat

intézményét annak 10. pontban jellemzett lényegével ellentétes célra használja.

A Kúria Önkormányzati Tanácsa a Hatv. rendelkezéseinek értelmezése körében szem előtt tartotta az Alaptörvény N) cikkében foglaltakat. Eszerint „Magyarország a kiegyensúlyozott, átlátható és fenntartható költségvetési gazdálkodás elvét érvényesíti”. Az N) cikk (3) bekezdése szerint pedig „az Alkotmánybíróság, a bíróságok, a helyi önkormányzatok és más állami szervek feladatuk ellátása során az (1) bekezdés szerinti elvet kötelesek tiszteletben tartani”.

– A Hatv. 6. § c pontjának „az adóalanyok teherviselői képességéhez igazodó” fordulata a Hatv. jogegyenlőségi szabálya is egyben. Arra utal, hogy az önkormányzati jogalkotó – a 6. § d) pontjában foglalt mentességeken túl – minden adóalany esetében a teherbíró képességhez igazítottan köteles az adófizetés mértékét megállapítani.

Vagyoni típusú adók, így az építményadó esetében az érintett önkormányzat nincs tekintettel az adófizetési kötelezettségben érvényesítendő jogegyenlőségre akkor, ha a vagyontömeg értékén és az adóalany teherbíró képességén túli szempontokat is értékel, így az adófizetési kötelezettséget az adóalany igazgatási szempontú lakhatásától teszi függővé. Az építményadó, mint vagyonadó esetében tehát a mentességek szabályozását elsődlegesen a lakhatási lehetőségek fenntarthatósága, a lakhatás biztonsága motiválhatja”.³³

„A fent kifejtettekből az a következtetés adódik, hogy az érintett Önkormányzat a lakás céljára használt lakásingatlant – a lakhatás biztonságát jelentő, de az adóalany teherbíró képességét is értékelő szociálpolitikai okokra tekintettel – mentesítheti az építményadó alól.

Ebben az esetben azonban a mentesség alapja a tényszerű ottlakás, a lakásingatlan tényleges lakáscélú használata és nem a pusztán igazgatási jelentőséggel bíró állandó lakos minőség”.³⁴

dh) A felhatalmazó szabályokon való túlterjeszkedés lehet az is, amikor a helyi jogalkotó törvényben meg nem engedett kedvezményeket, mentességeket engedélyez, tesz lehetővé. Így például a helyi önkormányzatok kifejezett törvényi felhatalmazás nélkül sem új adónemeket, sem pedig új adófizetési módokat nem vezethetnek be helyi szinten. „A Kúria értelmezésében – törvényi meghatározás hiányában – az adómentesség fogalomkörében értelmezhető az a helyzet, amikor az adózó akár személyére, akár a tevékenységére tekintettel normatív szabályokra visszavezethető okból mentesül az adófizetési kötelezettség teljesítése alól. Az adókedvezmény fogalomkörében értékelhető az a normatív szabályon alapuló jogintézmény, amelynek rendeltetése a fizetendő adó alapjának avagy az adó összegének mérséklése. Ekként értékelhető tipikusan a fizetendő adó mérséklésére hatással bíró elszámolási lehetőség, adó-jóváírási, adó-visszafizetési konstrukció, beruházási kedvezmény, fejlesztési adókedvezmény. Ebben a körben értékelhetők azok a példák is, amelyekre az érintett önkormányzat az alkotmánybírósági eljárásban benyújtott nyilatkozatában hivatkozott. Ezek a legitim törvényalkotói megoldások gazdaságpolitikai célokat szolgálnak, amelyek alkalmazása a törvényalkotó belátásának függvénye. Az adó – és az ahhoz kapcsolódó adókedvezmény, adómentesség – mint intézmény bevezetése a települési önkormányzatok eszköztárában is lehet gazdaságpolitikai eszköz, ám a jogalkotás végrehajtó jellege folytán csak azon keretek között,

amelyre törvényi felhatalmazással bírnak”.³⁵ Emiatt az Önkormányzati Tanács kimondta, hogy, mivel a Hatv. „kizárta a kutatás-fejlesztés adómentességgel és kedvezménnyel történő rendeleti szintű támogatását még abban az esetben is, ha annak egyébként lenne a tárgyilagossá mérlegelés szerinti ésszerű indoka és úgy az önkormányzatok mint a vállalkozások tekintetében előnye”.³⁶

e) A Kúria esetjogában előfordult olyan eset, amikor év közben kerül sor már megállapított díj módosítására, csak hogy nem ugyanazon jogalkotó által. Az Önkormányzati Tanács utalt rá, hogy a Jat. 13. § (1) bekezdése értelmében a felhatalmazó rendelkezés hatályon kívül helyezése esetén – kivéve, ha egyidejűleg a tárgykör szabályozására azonos tartalommal új felhatalmazó rendelkezést alkottak – a hatályon kívül helyezésről rendelkező jogszabályban intézkedni kell a végrehajtási jogszabály hatályon kívül helyezéséről vagy a végrehajtási jogszabály azon rendelkezésének a hatályon kívül helyezéséről, amely a felhatalmazás végrehajtására irányul. Az Önkormányzati Tanács rögzítette: „a Jat. fenti rendelkezéseinek egybevetéséből következően a felhatalmazás jogosultjának változása esetén lehetőség van olyan jogalkotásra, amelynek értelmében a régi felhatalmazás alapján született jogszabály addig marad hatályban, amíg a felhatalmazás új jogosultja meg nem alkotja az adott tárgyban a rendeletet”. „A Kúria megítélése szerint a fent meghatározott év közbeni módosítás tilalma az ugyanazon jogalkotói hatáskörrel rendelkező szervnek címzett kötelezettséget tartalmazza arra vonatkozóan, hogy maga ne módosítsa év közben az egyszer már általa megállapított díjat”.³⁷

f) A Hatv. rendelkezik arról is, hogy az önkormányzatnak az adó

33 Köf.5.017/2012/8. számú határozat

34 Köf.5.017/2012/8. számú határozat

35 Köf.5.019/2013/8. számú határozat

36 Köf.5.019/2013/8. számú határozat

37 Köf.5.015/2013/6. számú határozat

mértékét a helyi sajátosságokhoz igazodóan kell megállapítania. Sajátos helyzetet eredményez, amikor a „helyi sajátosság” nem magánszemély vagy más „átlagos” jogi személy, hanem valamely kerületi és a fővárosi önkormányzat vonatkozásában merül fel. A Kúria a közelmúltban elbírált olyan ügyet, melynek tárgya az volt: a vizsgált kerületi szabályozás alapján a Budapesti Temetkezési Intézet Zrt.-t (amely az Mötv. alapján a Fővárosi Közgyűlést a kerületek vonatkozásában is terhelő önkormányzati feladatot, a köztemetők kialakítását és fenntartását látta el az érintett kerület vonatkozásában is) érintő telekadó esetében a kerületi szabályozás nem értékelte „helyi sajátosságként” (azaz differenciálásra, adókedvezményre okot adó körülményként) azt, hogy az ellátott közszolgáltatásnak a kerületi önkormányzat is érintettje.

A Kúria Önkormányzati Taná-

csa a Köf.5.022/2014/4. számú határozatában kimondta, hogy „[a] fővárosi önkormányzatot terhelő ösztételepülési érdekű feladat esetén a kerületi önkormányzat a telekadó mértékének meghatározásakor a Hatv. 6. § c) pontja szerinti 'helyi sajátosság' körében köteles értékelni azt a körülményt, hogy illetékeségi területén köztemető közszolgáltatási funkcióval terhelt telek is van, mivel e közszolgáltatásnak a kerületi önkormányzat – és az önkormányzatot alkotó helyi közösség – is érintettje.” A döntés előzménye, hogy a kerületi önkormányzat által bevezetett telekadót megállapító Ör. során a „helyi sajátosságokat” is figyelembe kellett volna venni a Hatv. 6.§ c) pontja alapján. Az Önkormányzati Tanács a telekadó mértékére vonatkozóan korábban már állapított meg figyelembe veendő „helyi sajátosságokat”, mint méretbeli sajátosságok, funkcióbeli különbségek,³⁸ telepü-

lésen belüli elhelyezkedés.³⁹ Az Mötv. 13. § (1) bekezdés 2. pontja ellátandó helyi önkormányzati feladatként írja elő a köztemetők kialakítását és fenntartását, amely az Mötv. 23. § (4) bekezdés 9. pontja értelmében a Fővárosi Közgyűlést terheli. A Kúria szerint a kétszintű önkormányzati rendszer folyamánaként tehát szükségképpen vannak olyan települési önkormányzati feladat- és hatáskörök, amelyek amiatt, mert a főváros egészét, illetőleg több kerületet érintenek, nem utalhatók a kerületi önkormányzatok feladat- és hatáskörébe, ugyanakkor a telekadó megállapításának a joga a kerületi önkormányzatot illeti. Mindezekre tekintettel a Kúria Önkormányzati Tanácsa megállapította, hogy a köztemető fenntartása „helyi sajátosságnak” tekintendő, hiszen közszolgáltatással terhelt telekről van szó, amely közszolgáltatásnak az érintett önkormányzat is érintettje.

38 Köf.5045/2013. számú határozat

39 Köf.5001/2013. számú határozat

JOGIRODALOM–JOGÉLET

SÁNDOR ISTVÁN

habil. egyetemi docens

*Eötvös Loránd Tudományegyetem
(Budapest)*

A római jog és a modern jogok

*(Hamza Gábor
tanulmánykötetéről)*

A közelmúltban jelent meg Hamza Gábor akadémikus tanulmánykötete, amely a *római jog egyes intézményei és a római jog továbbélése* köréből tizenhét írást tartalmaz.¹ A könyvben *három tárgykörbe* csoportosított tanulmányokat ismerhet meg az olvasó. Az első témakör a római jog és az antik jogösszehasonlítás világába vezet be az olvasót, majd ezt követi a római jog továbbélésének egyes kérdéseit vizsgáló írások, míg a harmadik részben három római jogász munkásságát mutatja be a szerző.

A jól tematizált kötetben Hamza Gábor először az *elbirtoklás* jogintézményét elemzi történeti fejlődésében.² Az ősi civiljogban a *mancipatio* és az *in iure cessio* mellett harmadik tulajdonszerzési módnak jelentős gazdasági funkciója volt, mivel aki elbirtokolta a dolgot, annak önálló jogcíme keletkezett arra. A szabályozás vonatkozásában időben nagy mértékben változó jogintézmény lehetővé tette a kereskedelmi igényeknek való megfelelést azzal, hogy a nem tulajdonostól (*a non-domino*) való szerzésre lehetőséget biztosított.

Az *eladói kellékszavatosság* tekintetében a szerző a források részle-

tes tanulmányozása mellett mutatja be,³ hogy a klasszikus korban a jórészt az aedilis curulisek által kialakított szabályok jelentős részben a iustinianusi jogban is fennmaradtak. A stipulatio és az ahhoz tartozó ünnepélyes jogügylet sem volt szükséges ahhoz, hogy az eladói kellékszavatosság fennálljon, önmagában a konszenzuson alapuló emptio venditio már magában foglalta.

A római jogi *felelősségi rendszer* megkerülhetetlen a jogász oktatásban és napjaink joggyakorlatában is jelentős segítséget nyújt az ismerete. A szerző a római felelősségi rendszer kialakulását és történeti fejlődését mutatja be a XII táblás törvénytől kezdve, elkülönítve egymástól a magánjogi és a büntetőjogi felelősség esetét.⁴ Tervezési keretek miatt itt csak arra kívánok utalni, hogy a dolus a szándékos jogellenes, szerződésellenes magatartás volt, amelynek külön fokozatai nem kerültek megkülönböztetésre. A culpa a megfelelő gondosság (*diligentia*) elmulasztása szándékosság nélkül, gondatlanságból, amely lehetett kommisszív és omisszív is. A culpa lata a súlyos gondatlanságot (*nimia negligentia*) jelentette, vagyis az átlagembertől elvárható gondossághoz igazodik. A culpa levis ehhez képest a kisebb gondatlanságot jeleníti meg, amelyet a bonus et diligens pater familias a saját ügyeiben tanúsít. A casus minor és casus (vis) maior közötti különbségtétel vonatkozásában pedig az elhatárolás abban található, hogy a külső esemény elhárítására a leggondosabb ember képes-e.

A római jog posztklasszikus kori fejlődése tekintetében a szerző a jogi papirologia és az interpoláció-kutatás eredményeit áttekintve a *ius in praxi* világát is vizsgálja.⁵ A Sinai Scholionok, a Szír-Római Jogkönyv, a Mosaicarum et Romanarum legum Collatio (más néven Lex Dei) alapján a szerző a Riccobono által képviselt irányzattal ért egyet, miszerint a klasszikus jog, bár érték kisebb jelentőségű hatások a népjogokon keresztül, azonban szinte teljes egészében megmaradt I. Iustinianus császár uralkodásáig, Kr.u. 527-ig.

A római jog tárgykörében írt műben szintén elengedhetetlen *I. Iustinianus császár szerepének értékelése*.⁶ A iustinianusi kodifikációval kapcsolatban kiemelő, hogy a Codex vetus (529), az Institutiones, a Digesta és a Codex repetitae praelectionis (534) a római jog egységes rendszerbe foglalása valósult meg, amely számos korábbi különbségtételt – így a legjelentősebbnek minősíthető *ius civile* és *ius honorarium* között meglévőt – szüntetett meg. Másrészről viszont a iustinianusi kodifikáció egyúttal megnehezíti a klasszikus jog megismerését, mivel a kompilátorok a Római Birodalom keleti felén (*pars Orientis Imperii Romani*), sok esetben görög vagy hellén tartományokban kialakult joggyakorlatból is átvettek egyes szabályokat, amelynek eredményeként számos szöveget módosítottak, interpoláltak. A kodifikációt követő harminc évben kibocsátott, jelentős részben görög nyelvű császári rendeletek (Novellae) pedig már egyértelműen a keleti tartományok életviszonyai-

1 Hamza Gábor: A római jog és hatása a modern jogok fejlődésére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. 302. A kötet szerkesztésében közreműködött Siklósi Iván egyetemi adjunktus.

2 Az első tanulmány címe: Az elbirtoklás fejlődése a római köztársaság korában, a második címe pedig Az elbirtoklás fejlődése a római császárkorban.

3 A tanulmány címe: Az eladói kellékszavatosság fejlődése a római jogban.

4 A tanulmány címe: Gondolatok a felelősségről a római jogban.

5 A tanulmány címe: A római jog fejlődése a posztklasszikus korban.

6 A tanulmány címe: A iustinianusi kodifikáció és a bizánci jog.

ra adtak választ és ezekben a *bizánci jog* sajátosságai érhetők tetten.

A kötetben a szerző foglalkozik a *nemzetközi magánjog római jogi gyökereivel* is.⁷ Ebben a körben elsősorban a birodalmon belüli, *interprovinciális* nemzetközi magánjog szabályai érhetők tetten, azonban a kompilátorok jogegységesítési célú tevékenységének eredményeként ezek csak csekély mértékben ismerhetők meg. Ehhez kapcsolódik a következő tanulmány,⁸ amelyben a szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy a római jog dogmatikus vizsgálata önmagában nem elegendő, sokkal inkább szükséges hangsúlyt fektetni az összehasonlító jogtörténeti megközelítésre. Az ilyen irányú kutatások alapján pedig számos esetben kimutatható a kölcsönhatás és a Földközi-tenger környéki népek jogának recepciója is a Római Birodalomban.

A kötet *második tematikus része* a római jog *továbbélésével* foglalkozik jogtörténeti, jogharmonizációs és jogösszehasonlító szempontokból. A szerző részletes elemzést nyújt a Corpus Iuris Canonici kialakulásával kapcsolatban,⁹ különös figyelmet szentelve a valószínűleg Irnerius tanítvány Gratianus kamalduli szerzetes munkájának (*Concordia discordantium canonum*), amely a Codex Iuris Canonici (1918) alapját képezte és egyes területeken szubszidiárius jelleggel elméletileg még ma is szubszidiárius jogforrás.

A szerző megállapítása szerint az *iszlám jog* szerepe a magyar jog történetében a honfoglalás előtti időkre visszavezethető.¹⁰ A 11. és 12. században az izmaeliták, illetve szaracének keresztény egyházba történő térítése tekintetében számos törvény, rendelkezés ismert. Ez a folyamat az oszmán-török

szultánokkal folytatott háborúk idején is jellemző volt, amely a török hódoltság alatt ellenkező irányt vett, a török bíróságok hatáskörébe került a jogszolgáltatás. Ettől függetlenül a másfél évszázados török uralom csak csekély mértékben befolyásolta a magyar jogalkalmazását, mivel a török közigazgatás elsősorban az adók beszedésére koncentrált tevékenységét, az egyes községek a régi szervezeti rendjükben élhettek.

Közismert, hogy a római jog jelentős *hatást* gyakorolt a holland és a dél-afrikai jogra (*Roman-Dutch Law*) is.¹¹ A szerző ennek a részleteit ismerteti két tanulmányban. A holland jogfejlődés vonatkozásában Hugo Grotius szerepét emeli ki, míg a dél-afrikai recepció vonatkozásában meghatározó jelentősége volt annak, hogy Dél-Afrika a francia polgári forradalmat követően angol gyarmat lett, így a francia Code civil nem került bevezetésre.

A szerző a *csődjogot* történeti és összehasonlító módon elemzi,¹² kezdve a római jogban ismert actio Pauliana szabályainak hatásától a francia Code civilre. Emellett a svájci, az olasz, az angol az osztrák és a német szabályozás sarokkövei is áttekintésre kerülnek, különös figyelmet szentelve az e téren jelentkező jogharmonizációs törekvésekre is.

Kifejezetten részletes és egyben nagyívű tanulmány ad elemzést a római jogi hagyománynak a *jogharmonizációra* gyakorolt hatásáról.¹³ Kétségtelen tény, hogy az európai országok joga – bár eltérő mértékben és intenzitással – a római jogból merítettek. Ez lehet az alapja annak, hogy a történetileg eltérően alakult kulturális különbségek mellett a jog egységesítése, de leg-

alábbis az európai országok jogainak közelítése megvalósítható legyen. Mint azt a szerző már a következő tanulmányában fejti ki,¹⁴ ez a recepció nem egyfajta „kultur-okkupációval”, sokkal inkább a jognak egyfajta „tudományossá válásával” vonható összefüggésbe. Az európai magánjog fejlődésében a konvergencia egyre inkább a legjelentősebb eltérést mutató *common law* és *civil law* közötti különbségek feloldásával jár. A szerző szerint a római jog lehet az a *történelmi háttér*, amely az összehasonlító jogi kutatások alapját is képezheti.

A kötet *harmadik része* három jelentős *jogtudós* tudományos munkásságát mutatja be és értékeli.¹⁵ A Szamos-parti Bonchidáról származó Farkas Lajos (1841-1921) családjának nehéz anyagi körülményei miatt csak több évi késedelemmel kezdte meg tanulmányait a kolozsvári római katolikus elemi iskolában, majd a kolozsvári piarista líceumban. Ezt követték jogi stúdiukai a pesti jogi egyetemen, amit egészségi állapota miatt a nagyszombeni jogakadémián kényszerült folytatni, majd 1871-ben avatták jogtudorrá. 1872-ben királyi jóváhagyással kinevezték a Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetemre, először nyilvános rendkívüli, 1873-tól pedig nyilvános rendes professzorrá. Farkas Lajos 1915-ig, nyugdíjba vonulásáig itt folytatott oktató és tudományos tevékenységet, itt írta meg fő munkáját, a több kiadást megért kétkötetes *Római jog történelme. Alapintézmények az első alakulás szerint* címmel. A mű alapvetően a Friedrich Carl von Savigny nevével fémjelzett történeti jogi iskola tanait követi. Szintén jelentős műve volt az 1880-ban megjelent *Adalék a római*

7 A tanulmány címe: Nemzetközi magánjog és a római jog.

8 A tanulmány címe: A recepció kérdéséhez az antik jogokban.

9 A tanulmány címe: A Corpus Iuris Canonici kialakulásának történetéhez.

10 A tanulmány címe: Adalékok az iszlámnak a magyar jog történetében betöltött szerepéhez.

11 A tanulmányok címe: A magánjog fejlődése és kodifikációja Hollandiában a római jogi hagyomány tükrében és A dél-afrikai magánjog és a római jogi hagyomány.

12 A tanulmány címe: A csődjogi szabályozás történeti és nemzetközi áttekintésben.

13 A tanulmány címe: Jogharmonizáció és a római jogi hagyomány.

14 A tanulmány címe: A római jog a XXI. században.

15 A tanulmány címe: Farkas Lajos életpályája és tudományos munkássága (1841–1921).

rabszolgaság ismeretéhez, az 1881-ben kiadást nyert *A római jog céljának és helyének kérdéséről mai tanulmányi rendszerünkben* és az 1886-ban írt *A római család és családfői hatalom jogi jelentősége* című munkái. Kiemelkedő jogtudósi műnek számít napjainkban is az akadémiai székfoglaló értekezése, amely 1913-ban jelent meg nyomtatott formában *A római obligatio fogalmilag véve a közép- és újkori jogi elméletben* címmel, és a kötelek magyar, továbbá európai jogirodalmának feldolgozását jeleníti meg.

Diódsi György (1934–1973), a fiatalon tragikus hirtelenséggel elhunyt római jogász kiemelkedő életműve ma is példaértékű.¹⁶ Diódsi a jogi tanulmányait Budapesten végezte, majd 1958-tól 1963-ig tanársegéd, ezt követően adjunktus, és végül 1968-tól egyetemi docens volt az ELTE Állam- és jogtudományi kar Római jogi tanszékén. 1962-től a római tulajdon történetét kutatta. 1967-ben

védte meg *A tulajdonjog kialakulása Rómában* címmel kandidátusi disszertációját. E műve 1970-ben *Ownership in Ancient and Preclassical Roman Law* címmel került kiadásra és kedvező visszhangra talált a nemzetközi szakirodalomban. A szerződésnek a római jog történetében bekövetkező változásait vizsgáló akadémiai doktori értekezése, amelyet halála miatt megvédeni már nem tudott, 1981-ben ugyancsak angol nyelven jelent meg könyv formájában. Ez a munka a szerződés intézményét elemzi a XII táblás törvény korától egészen a glosszátorokig. Diódsi György tudományos munkásságában a római jog mellett szerepet kapott a nemzetközi magánjog és a modern polgári jog egyes intézményeinek vizsgálata is. Kiemelendő továbbá, hogy a nemzetközi római jogi és jogtörténeti kongresszusokon tartott előadásai tudományos körökben nagy elismertségnek örvendtek.

A kötet záró tanulmánya a magánjog történetének mai is kézikönyvét jelentő *Franz Wieacker* művével (*Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung*) és – tudományos munkásságának ékkövének kerestül – munkásságával foglalkozik.¹⁷

Hamza Gábor tanulmánykötete a jog és a jogtudomány számos területén keresztül vezeti át az olvasót, azonban két meghatározó pillér valamennyi írásban egyértelműen megragadható, nevezetesen a római jog és a jogösszehasonlítás. Napjaink jogásza számára mindkettő különös jelentőséggel bír, mivel a római jog a modern magánjog dogmatikai alapjait képezi, a jogösszehasonlítás pedig a globalizáció következtében megkerülhetetlenné vált. A kötet összefoglalóan megállapítva, minden jogász számára hasznos ismereteket ad ezért az abban szereplő tanulmányok olvasása erősen ajánlott.

16 A tanulmány címe: Emlékezés Diódsi Györgyre, a hazai jogtudomány európai hírnő művelőjére.

17 A tanulmány címe: Gondolatok az európai magánjogtörténetéről Wieacker művének angol kiadása kapcsán.

JOGIRODALOM–JOGÉLET

KŐFALUSI ESZTER

közjegyző-helyettes
(Ózd)

A gyermekek jogainak értékesülése – 25 éves a New York-i Gyermekjogi Egyezmény

*Konferencia az ELTE
Állam- és Jogtudományi Karán*

Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának Polgári Jogi Tanszéke 2014. december 5-én *gyermekjogi konferenciával* ünnepelte az 1989. november 20. napján elfogadott ENSZ Gyermekjogi Egyezmény 25 éves évfordulóját. A rendezvénynek az Egyetem téri épületben az Aula Magna falai adtak otthont, a magas szakmai színvonalat pedig a kiváló szervezésen túl neves szakemberek elméleti igényű és gyakorlatias, problémafelvető előadásai biztosították. A hallgatóság soraiban bírák, egyetemi oktatók, ügyvédek, gyámhivatali dolgozók, gyermekvédők, az ELTE Jogi Továbbképző Intézetének végzett családjogászai és családjogi szakjogász-hallgatói foglaltak helyet.

1. A konferencia levezető elnökei *Menyhárd Attila* egyetemi tanár, az ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszékének vezetője és *Szeibert Orsolya* PhD egyetemi adjunktus, a rendezvény szervezője voltak. *Király Miklós*, az ELTE jogi karának dékánja megnyitó beszédében kiemelte annak jelentőségét, hogy az oktatás, a tudomány teret adjon olyan rendezvényeknek, ahol a szakma különböző képviselői elmondhatják tapasztalataikat. A Gyermekjogi Egyezményt az azt

ratifikáló államok száma alapján „rendkívül sikeres” egyezménynek nevezte, és rámutatott, hogy az nem csupán a nemzetközi kötelezettségvállalások teljesítése miatt és nem kizárólag jogi szempontból fontos, hanem azért is, mert végrehajtása, a megfelelő életszínvonalhoz való jog teljesülése, valamint a gyengébb fél védelme általában, egész társadalmunkat állítja komplex kihívás elé. A megnyitót követően *Székel László*, az alapvető jogok biztosa röviden áttekintette a gyermekjogok és az Egyezmény létrejöttének, valamint magyarországi ratifikálásának körülményeit, ismertette, milyen intézkedéseket tesz az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala a gyermekek jogtudatosságának erősítése érdekében,¹ és tájékoztatta a megjelenteket az elmúlt hónapok legnagyobb port kavart ügyeiről, így a szigetszentmiklósi gyermekbántalmazási ügy és a mohácsi gyermekotthonban végzett felülvizsgálat eredményeiről.

2. *Herczog Mária* az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának tagja figyelemfelkeltő előadásában elsőként aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy hazánkban sem az Egyezmény 25. évfordulójának, sem a Bizottság 2014 őszi napvilágot látott ajánlásainak *nem volt jelentős visszhangja*, fontos ENSZ dokumentumoknak, köztük a bizottsági ajánlásnak nem készült el a hivatalos fordítása. Részletesen ismertette a Bizottság Magyarország számára tett ajánlásának záró észrevételeit. Ezekből kiderül, hogy rengeteg a tennivaló a gyermekjogok értékesülését akadályozó tényezők elhárítása, a diszkrimináció megelőzése, megszüntetése, az esélykiegyenlítés, a gyermekek jogainak megismertetése, az erőszak jelentésének ösztönzése, az áldozatok támogatása és re-

habilitációja, resztoratív technikák megismertetése, az egészségügyi ellátás, azon belül is kiemelten a mentális egészség erősítése, a fogyasztó és a speciális ellátást igénylő gyermekek integrálása, bababarátkórházak számának növelése, szülők támogatása, továbbá az inkubátor-program megszüntetése, a tudatos családtervezés segítése, nem kívánt terhességek megelőzése terén. Az előadás során szembesült a hallgatóság azokkal az *aggodalmakkal*, melyeket az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága fogalmazott meg a magyar kormányzattal szemben a különböző intézmények és szolgáltatók centralizálása, a civil és non-profit szervezetek háttérbe szorítása, a tankötelezettségi korhatár leszállítása, a szegregáló, diszkriminatív oktatási rendszer, a büntethetőségi korhatár leszállítása, a gyerekek előzetesen tarthatósága és a csekély súlyú cselekmények lehetséges jogkövetkezményei miatt. Az előadó kiemelte, hogy széles társadalmi körben tudatosítani kell a gyermek „legfőbb/legjobb érdeke”-kifejezés jelentését, ennek érvényre jutásának szempontjait ki kell dolgozni és kívánatosnak tartaná az Egyezmény hivatalos fordításában a „gyermek mindenek felett álló érdeke” kifejezés helyett a fenti fordulat használatát. A Magyarország által 2009-ben ratifikált fakultatív jegyzőkönyvek kapcsán kiemelte, hogy a gyermekkereskedelem, gyermekprostitúció és kizsákmányolás vonatkozásában hazánkban nincs stratégiája, nincsenek preventív programok, nincs rehabilitáció, sőt a jegyzőkönyv által támasztott követelmények a közgondolkodásban sem élnek.

3. Az Egyezménynek a Ptk. családjogi szabályaira gyakorolt hatásait, illetve az Egyezményben foglalt

1 <http://gyermekjogok.ajbh.hu/>

egyek alapelveknek a családjogban való megjelenését és érvényre juttatásának szabályait Kőrös András, kúriai tanácselnök foglalta össze. Az Egyezmény preambuluma kiemeli a család védelmét, kijelöli a családi kapcsolatokba történő állami beavatkozás határait, a családjogban pedig számos gyermeki jog – így a véleménynyilvánítás joga, az identitáshoz való jog (származás), a szülővel fennálló kapcsolathoz való jog (szülői felelősség, kapcsolattartás), a saját családban, illetve családi környezetben történő nevelkedéshez való jog (családbafogadás, nevelőszülői nevelés, örökbefogadás, gyámság) – jelenik meg. Az előadás során a hallgatóság nyomon követhette, hogyan épültek be a gyermeki jogok a családjog szabályai közé, kezdve a gyermekek közötti diszkrimináció tilalmától („törvényes”/„törvénytelen” gyermek kifejezések, illetve a nemi alapon történő különbségtétel eltörlése) a Családjogi Könyv jelenlegi szabályozásáig, mely alapvető szintre emeli a gyermek érdekének fokozott védelmét. Ezzel kapcsolatban Kőrös András egyetértett Herczog Máriával abban, hogy a „best interest of the child” kifejezés fordítása átgondolást igényel. A családjogi viszonyokban sem „a gyermek mindenekfelett álló érdekéről” hanem a gyermek legfőbb/legjobb érdekének maximális érvényesítéséről kell beszélnünk.² Az előadó részletesen ismertette, hogy jelenik meg a családjogban az identitáshoz és a családi kapcsolatokhoz fűződő jog, a véleménynyilvánítás joga, az állami beavatkozás kivételessége, a szülők közös felelőssége, és a különélő szülővel való kapcsolattartás joga, majd érintette

azt a szakmai vitát is kiváltó kérdést, hogy a családjogi mediációba bevonható-e a gyermek.³

4. *A gyermekbarát igazságszolgáltatás* gyakorlati megvalósulásáról, eredményeiről, a bírák rendelkezésére álló eszközrendszeréről. *Kristófné Kontra Erzsébet*, a PKKB csoportvezető bírójától, az OBH Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Munkacsoportjának⁴ tagjától kaphatunk átfogó képet. A gyermek legfőbb érdekének érvényre jutása érdekében a bírák folyamatos képzése mellett az OBH kiemelt hangsúlyt helyez a gyermekek és a törvényes képviselők általános és az eljárás során belül is megvalósuló konkrét tájékoztatására, ennek keretében iskolai programok, gyermekeknek szóló webes,⁵ média és nyomtatott tájékoztató anyagok készültek. Elindult a nyitott bíróság program, melynek célja, hogy a gyermekek betekintsenek a bíróságok munkájába. A konkrét eljárásban követelmény a gyermek idézése mellett külön tájékoztató elhelyezése. Folyamatos a gyermekmeghallgató szobák kialakítása. A bírónő hangsúlyozta annak jelentőségét, hogy a jogalkotó beemelte a Btk.-ba a kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása⁶ és a kiskorú elhelyezésének megváltoztatása⁷ tényállásokat. Kiemelte a személyiségvédelem fontosságát, megoldandó problémaként hívta fel arra a figyelmet, hogy a legtöbb ügy a szülők révén kerül a nyilvánosság elé, megsértve a gyermek személyiségi jogait és sokszor a per menetében is káros folyamatokat előidézve. Arról, hogy a büntetőeljárásban hogyan valósulnak meg a gyermekjogok, milyen speciális szabá-

lyok érvényesülnek, ha kiskorú az elkövető, vagy kiskorú válik áldozattá, *Galajda Ágnes*, a Fővárosi Törvényszék tanácselnöke beszélt. Ő is idézte az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának őszi ajánlásai közül a büntető eljárást érintő pontokat, ismertette a vonatkozó szabályokat és azok jogalkotói indokát, valamint az elmúlt évek statisztikáit, s jelezte, hogy a családon belüli erőszak esetében nagy a látencia, a jelentési kötelezettség a jogszabály ellenére nem valósul meg. Mindkét bírónő eredményesnek nevezte a megelőző távolságtartás új szabályainak bevezetését.

5. A gyermekjogok egy szűk, ám rendkívül érdekes aspektusát, az *egészségügyben* való megvalósulásuk kérdéseit, valamint az Egyezmény 24. cikkében foglalt, a gyermeknek a lehető legjobb egészségi állapothoz való jogának érvényre jutásának problematikáját *Barzó Tímea* PhD egyetemi docens mutatta be. A nemzetközi és a hazai jogforrások áttekintését követően⁸ ismertette azokat az előírásokat, amelyek a megfelelő egészségügyi ellátáshoz való jog tartalmát, így az ellátás és a kórházi elhelyezés minőségi követelményeit, a szabad orvosválasztás jogát külön a gyermekek vonatkozásában is rögzítik. Ezekben a területeken a hazai szabályozás hiányzik vagy eltér a nemzetközi normáktól. Az ellátás minősége szempontjából szükséges az ún. „vegyes”, a gyermek és felnőtt betegellátást együtt végző körzetek számának csökkentése, a speciális gyermek szakellátás települési szinten elérhetővé tétele. Köztudott, hogy a kórházi ellátásban rendszeresen sérül a gyermek kap-

2 Tipikus példája ennek a teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott házasságfelbontása, amikor a bíróság a gyermek akarata ellenére is felbontja a házasságot, de a járulékos kérdések rendezésénél a gyermek érdekét kell maximálisan szem előtt tartania.

3 Az OBH álláspontja szerint a 14. életévét el nem ért gyermek a mediációba nem vonható be, a véleménynyilvánítás joga a közvetlen bírói meghallgatás során érvényesül.

4 A munkacsoportot az OBH elnöke a 2012-ben megkezdett projekt folytatásaként 2013. február 14. napján kelt határozatával hozta létre. A munkacsoport tevékenysége megismerhető a <http://www.birosag.hu/tudjon-meg-tobbet/gyermekkozpontu-igazsagszolgal-tatas/munkacsoport-tevekenysege> linken.

5 www.jogosakerdes.hu;

6 Btk. 210.§

7 Btk. 211.§

8 ENSZ Egyezmény 121. és 24. cikke, Ottawai Deklaráció, Alaptörvény XVI. cikke, Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. tv., Ptk. Családjogi Könyve

csolattartáshoz való joga, nem csupán az elhelyezés körülményei, de a szülő munkajogi viszonyai miatt is.⁹ Alkotmányossági visszasságot eredményez az, amikor a kapcsolattartás joga és a szakszemélyzet feladatellátásának zavartalansága ütközik a szélsőséges szülői magatartás miatt. Az egészségügyi önrendelkezési jog kapcsán a tájékoztatáshoz való jog¹⁰ és a tájékozott beleegyezés kiskorúakra vonatkozó szabályait ismertette az előadó. A gyermek invazív egészségügyi ellátásáról szóló döntést a Ptk. nem sorolja a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések körébe, arról a szülői felügyeletet gyakorló szülő dönthet, ez pedig különélő szülők esetén, ha a szülői felügyeleti jogot csak az egyik szülő gyakorolja, komoly gondot okozhat. Az egészségügyi ellátás visszautasítása kapcsán a kötelező védőoltás jogi háttere vált megismerhetővé. Az orvosi titoktartás hazai szabályozása szintén eltér a nemzetközi normától; az Eütv. nem differenciál gyermekek és felnőttek között, a szülővel szembeni titoktartás jogát nem biztosítja, és a szülői felügyeletet nem gyakorló különélő szülővel szembeni titoktartás alól a gyermek kifejezett kívánsága ellenére is csak a szülői felügyeletet gyakorló szülő adhat felmentést.

6. Szeibert Orsolya szintén szűkebb körben, a *gyermek jogellenes elvitelének, illetve a jogszerűen elvitt gyermek jogellenes visszatartásának* esetében vizsgálta a gyermeki jogokat. A téma aktualitását a határon átívelő családi viszonyok számának emelkedése adja; a jogellenes elvitel és visszatartás hátterében legtöbbször a felek közötti kulturális különbségek, illetve a családon belüli erőszak állnak. A szülők közös döntése a gyermek szokásos tartózkodási helyének ki-

jelölése, megváltoztatása, a szokásos tartózkodási helyhez kapcsolódó joghatások tekintetében ugyanakkor a szülők gyakran tájékozatlanok, sokszor az eljárásban szembeesnek azzal, hogy a joghatóság nem változik meg a gyermek elvitelével. Az eljárással kapcsolatban felmerül a kérdés, kizárható-e az, hogy nacionalista döntés születne, és a jogalkalmazás teljesen egységessé tud-e válni. Az eljárásban a gyermeket lehetőség szerint meg kell hallgatni, véleményét figyelembe kell venni, továbbá fontos a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósítása, valamint a gyors reagálás. Az előadó hangsúlyozta, „sikeres” egyezmények mellett is nehéz meghatározni, mi a gyermek legfőbb érdeke, valóban érdekében áll-e a szokásos tartózkodási helyre való visszavitel, ezért elsődleges feladat ennek tisztázása. Kiemelte a személyes és közvetlen kapcsolattartás, valamint az egyik szülőtől való elszakadás megakadályozásának fontosságát, azonban látni kell, hogy ezek a jogok a távolság, kulturális és nyelvi különbségek miatt különösen nehezen érvényesülnek, így az állam védelmi funkcióját a gyermekvédelem eszközeivel, az eltérő kultúrájú felek közötti mediáció sajátos feltételeinek biztosításával tudja ellátni. Az előadó ismertette az Európai Parlamenti Közvetítő intézményét, az Európai Unió Gyermekjogi Ütemtervéből, valamint az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatából kiemelte a gyermek érdekének pontos meghatározására és az eljárás gyorsaságára irányuló követelményeket, végezetül pedig megemlítette a média felelősségét.

7. Lux Ágnes az UNICEF Magyar Bizottságának gyermekjogi igazgatója a magyar *ombudsmanok* gyermekjogi tevékenységét foglalta ös-

sze. Bemutatta a gyermekjogi ombudsmani intézmény nemzetközi és hazai történetét, előnyeit és veszélyeit, valamint jogszabályi alapjait.¹¹ Nincs külön gyermekjogi biztos helyettes, viszont az Ajbtv. 1. §-ának (2) bekezdése a gyermekek jogainak védelmét kiemeli, ami lehetővé teszi az ún. provokatív jogvédelem, jogon túli eszközök alkalmazhatóságát. Ombudsmani eljárásra a gyermekjogokkal kapcsolatosan benyújtott panaszok csekély száma miatt elsősorban hivatalból indított, átfogó vizsgálatok keretében kerül sor, így fontos az ombudsman személye és érdeklődése.

8. Katonáné Pehr Erika c. egyetemi docens *„A rossz bánásmód kezelése a gyermekvédelmi rendszerben”* című előadásában áttekintette, hogyan fejlődött a nemzetközi és a hazai fellépés az erőszakkal szemben, mit jelent az erőszakkal szembeni zéró tolerancia, melyek a pozitív szülői magatartás ismérvei,¹² a nevelés negatív és pozitív eszközei. Ismertette a gyermekbántalmazás felismerésének fejlődési szintjeit, s bemutatta az Európa Tanács „Vessünk véget a gyermekek testi fenyegetésének!” c. felhívását, mely az államtól széles körű tájékoztatást, megelőző programok szervezését, a médiától nagyobb szerepvállalást vár el az agressziókezelés terén. Ismertette az Európa Tanács által kidolgozott, az elmúlt időszakban a hazai sajtóban is megjelent „féhérenemű szabályt”, mely a szülőknek nyújt segítséget abban, hogyan kezdjék beszélgetéseiket a gyermekekkel a szexuális abúzus elkerülése, illetve feltárása érdekében, majd áttekintette az UNICEF Magyar Bizottságának 2014. évi kutatásának,¹³ valamint az EU Kids Online II magyarországi kutatás elgondolkodtató eredményeit.¹⁴

9 Ez utóbbit hivatott kiküszöbölni az Ebtv. 44.§ h) pontja, mely alapján 2013. július 6. napjától méltányosságból adható táppénz a szülőnek.

10 Eütv. 14. § és 16. §

11 Gyvt. 11. §-a és az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. tv. 1. §-ának (2) bekezdése.

12 Miniszteri Bizottság Rec. 2006/19. sz. ajánlása.

13 <http://unicef.hu/a-gyerekek-kozel-fele-szerint-egy-pofon-belefer/>

14 http://nmhh.hu/dokumentum/3886/ITHAKA_EU_KIDS_Magyar_Jelentes_NMHH_Final_12.pdf

Az előadó részletesen ismertette a családon belüli erőszakkal, és a gyermekbántalmazással szembeni hatékony fellépés követelményi rendszerét, s a fogalmak pontos ismeretének (veszélyeztetettség, gyermekbántalmazás – fizikai, érzelmi, szexuális bántalmazás; elhanyagolás), a korai felismerésre képes jelzőrendszernek, megfelelően képzett szakembereknek, valamint az intézményes védelmi és ellátó rendszer kiépítésének a fontosságát. Hangsúlyozta a gyermekvédelmi rendszer felelősségét, áttekintette a jelzőrendszer felépítését, működését és annak hiányosságait, végül felhívta a figyelmet a bántalmazók és a bántalmazottak részére létrehozandó rehabilitációs programok szükségességére.

9. A konferencia lezárásaként *Herczog Mária és Szeibert Orsolya* összegezték az elhangzottakat. Herczog Mária záróbeszédében az integrált gondolkodás kívánalmára hív-

ta fel a figyelmet, kiemelte, hogy a gyerekjogokat érintő ügyekkel kapcsolatban nagy a látencia, kevés statisztikai adat áll rendelkezésre. A kutatások eredményeiből egyértelműen látszik, hogy a gyermekjogokkal és a veszélyekkel kapcsolatban még mindig nem elég hatékony az információ átadása. Az áldozatvédelem terén is sok a tennivaló, a resztoratív technikákat nem használjuk, a társadalmunk nem elég elszánt a konfliktuskezelés alternatív, békés módszereinek tanítására és elsajátítására. Herczog Mária különösen veszélyesnek tartja a kiemelt ügyek (ld. szigetszentmiklósi gyermekbántalmazási ügy) titkosítását, hiszen így ahelyett, hogy tanulnánk belőlük, az ezekből leszűrt következtetések elhalnak és még a szakmai gondolkodás részévé sem tudnak válni; Szeibert Orsolya pedig szintén kiemelte az adatgyűjtés, a hatékony monitorozás, a statisztikai adatok megismerhetőségének

fontosságát, a szakemberképzés jelentőségét és a gyermekkori oktatás, tájékoztatás szükségességét. Az előadók is hasonló gondolattal zárták előadásukat: a jövő társadalmával szemben közös felelősségünk áll abban, hogy a felnövekvő gyermekeket milyen keretek között neveljük, lássuk el őket a jogaik ismeretével kapcsolatos megfelelő információval, aminek eredményeként ők megtanulják érvényesíteni azokat, de ezen túl megtanulják tiszteletben tartani mások jogait is, így erős, felelősségteljes felnőttekké válnak, akik később ezt a tudást képesek továbbadni.

A konferencia méltó módon ünnepelte az Egyezmény 25. évfordulóját, a résztvevők figyelmét pedig arra irányította, hogy nem csupán a gyermekekkel foglalkozó szakembereknek, de a jogászai szakma valamennyi képviselőjének, és nem utolsósorban a szülőknek is, bőven akad tennivalója a fenti célok elérése érdekében.

Summary

BALÁZS GELLÉR: **Sentencing in the fourth** **Criminal Code of Hungary**

The codification of the new Criminal Code created an opportunity to rethink the institutions of sentencing. This has been partially achieved, thus the new sentencing structure became a significant milestone in the ongoing development of this field. Unavoidably, however, some deficiencies remained in certain regulations, which could be repaired through historical and structural interpretation and through judicial activism in order to make them applicable for legal practice. The purpose of punishment has to be reinterpreted in this setting, so we have to take issue with the criticisms levelled against the so called average rule of sentencing – which partially rely on misbeliefs – and as far as plea bargaining is concerned new directions have to be set which can serve as guidelines for the unavoidable recodification.

TAMÁS ANTAL: **Critics and the Reform of Juries in Eng-** **land at the Beginning of the 19th Century**

This study presents new data concerning to the history of Anglo-Saxon lay courts as it focuses on the reform act on the English county juries carried out by Parliament in 1825. It also deals with the theoretic and political background of the reform as well as the most important functional problems of

jury composing. One can read some details of the legislative process initiated by Sir Robert Peel, the utilitarian opinion articulated by Jeremy Bentham and the new provisions of the passed statute, too. The Juries Act under discussion here was in force for an especially long period of time: one and a half centuries – up until 1974.

MAGDOLNA HAJDU: **Thoughts about discretionary power of** **prosecutor, workload and plea bargain-** **ing**

The increasing of workload and the aim to meet the requirement of timeliness induce first the participants of justice system and later codifiers as they identify the problem to search possible compromises. The answer for increasing workload of the accusatorial US criminal justice system which was basically open for concluding agreements was the rendering legality of plea bargaining. The continental Europe with different historical traditions is searching its way, some of it courageously (such as Italy) and others with taking considerate and small steps (such as Hungary). To avoid the further increasing the budget of justice system to higher the number of employment of prosecutors (judges) is undesirable, so the only way for better meeting the requirement of timeliness is to enhance the efficiency of the criminal procedure.

At this point the question must be arisen; whether we have already reached the level

of workload where the codifiers make a decision on widening discretion power of prosecutors, introducing the plea bargaining. This study does not contain answer for this question. The only aim was to give food for thoughts with comparison of data.

PÉTER MICZÁN: **The fiduciary asset management on the** **map of the law of obligations**

This paper analyses certain law of obligation-aspects of the bi- and multilateral fiduciary asset management relationship, with special regard to whether or not these features corroborate the views according to which the fiduciary asset management doesn't fit into the private law's dogmatic order of the continental so-called civil law countries. In this respect the study analyses the goal of the fiduciary asset management, the transaction as a specific case of the performance of obligation by third person, I elaborate the pre-contractual duties of the professional fiduciary asset managers, the specific validity preconditions of the transaction, as some connections between the duty to produce profit and safeguard the managed assets, moreover some specificities relating to the prohibition to instruct is pointed out. The conclusion of the paper is that the law of obligation-rules of the legal institution – despite their novelties – managed to stay in the frame of the law of obligation.

Zusammenfassung

BALÁZS GELLÉR: **Strafzumessung im vierten** **Strafgesetzbuch Ungarns**

Die Kodifikation des neuen Strafgesetzbuches bot Gelegenheit, die Regelung der Strafzumessung zu überdenken. Das fand auch teilweise statt, daher ist die so entstandene Struktur der Strafzumessung eine neue, bedeutende Station einer jahrelangen Entwicklung. Jedes Rechtsinstitut weist zwangsläufig Mängel auf, sie können aber – bis die Mängel behoben werden – mittels historischer und struktureller Auslegung, bzw. durch gerichtlichen Aktivismus dennoch funktionieren. In diesem Sinne soll der Zweck der Strafe neu definiert werden, man muss die – teilweise auf Fehlinformationen beruhende – Aversion gegen Mittelwert bekämpfen, und bezüglich des Verzichts auf mündliche Verhandlung sollten die Rahmen einer unverzüglichen Neukodifikation festgelegt werden.

TAMÁS ANTAL: **Kritik und Reform des englischen** **Systems der Schwurgerichte am** **Anfang des 19. Jahrhunderts**

Die Analyse des – vom englischen Parlament im Jahre 1825 erlassenen – Gesetzes über Schwurgerichte (Juries Act) soll zur Geschichte der Laiengerichtsbarkeit angelsächsischer Art beitragen. Es werden sowohl die theoretischen und die politischen Hintergründe der Reform, als auch die bedeutendsten praktischen Probleme bezüglich der Organisation der Gerichte erör-

tert. Die Studie stellt den – von Sir Robert Peel veranlassten – Gesetzgebungsprozess, den Utilitarismus von Jeremy Bentham und auch die Regeln des neuen Gesetzes dar. Das Gesetz blieb besonders lange – nämlich anderthalb Jahrhunderte, also bis 1974 – in Kraft.

MAGDOLNA HAJDÚ: **Gedanken über die diskretionäre** **Befugnis und die Arbeitslast des** **Staatsanwalts, sowie über die** **Verständigung im Strafverfahren**

Die ständig anwachsende Arbeitslast und die Durchsetzung der Erwartung auf zeitgemäße Erledigung macht die Suche nach Kompromissen erst durch die Anwender des Rechts und, nachdem das Problem wahrgenommen wurde, auch durch die Rechtsetzer notwendig. In dem akkusatorischen Justizsystem der USA, war die Antwort auf dieses Problem die Legalisierung der Verständigung im Strafverfahren (Plea bargain), weil wegen die Charakteristiken des Verhandlungssystems die Möglichkeit einer Einigung im Verfahren offen war. Europa mit ihren verschiedenen historischen Traditionen sucht noch den Weg, einige Staaten ungescheut (z.B. Italien), während andere (z.B. Ungarn) mit vorsichtigen kleinen Schritten.

Um ein Anwachsen der Justizkosten zu vermeiden ist die Erhöhung der Zahl der Staatsanwälte (Richter) nicht zweckdienlich, weshalb die Förderung der zeitgemäßen Erledigung nur mit der Förderung der Effizienz des Verfahrens zu erreichen ist.

Die Frage hat eine hohe Aktualität, ob wir wegen des Wachstums der Arbeitslast den Punkt erreicht haben, wo eine rechtspolitische Entscheidung über die Ausdehnung der diskretionären Rechts des Staatsanwalts mit der Einleitung der Verständigung im Strafverfahren erforderlich ist. Eine Antwort darauf enthält diese Studie natürlich nicht, sie bezweckt lediglich das Nachdenken mit einem Vergleich der Daten.

PÉTER MICZÁN: **Treuhand in der Dogmatik des** **Schuldrechts**

Die Studie untersucht die schuldrechtlichen Merkmale der – auf zwei- oder mehrseitigen Rechtsverhältnissen beruhenden – Treuhand, dabei wird es besonderes Augenmerk auf die Frage gerichtet, ob diese Merkmale die Ansicht belegen, dass Treuhand in der privatrechtlichen Dogmatik der kontinentalen (civil law) Rechtssysteme sozusagen fremd sei. Es werden Zweck der Treuhand, das Geschäft als Abwicklung durch eine dritte Person, die vorvertraglichen Pflichten der professionellen Treuhänder, die besonderen Gültigkeitsbedingungen des Geschäfts, bestimmte Zusammenhänge bezüglich Nutzungs- und Erhaltungspflichten, bzw. Besonderheiten hinsichtlich der Weisungsfreiheit vorgeführt. Der Autor kommt zum Schluss, dass die schuldrechtlichen Regeln dieses Rechtsinstituts – obwohl sie neuartig sind – innerhalb des dogmatischen Systems des Schuldrechts bleiben.